

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจ-
พอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรใน
พุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

ปริญญาานิพนธ์
ของ
สมพร พงษ์เสถียรศักดิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา
ตุลาคม 2546
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจ-
พอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรใน
พุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

บทคัดย่อ

ของ

สมพร พงษ์เสถียรศักดิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา

ตุลาคม 2546

สมพร พงษ์เสถียรศักดิ์. (2546). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา ด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร.เนตร อัครสวัสดิ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระวีวรรณ พันธุ์พานิช.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 30 คน ใช้การสอนแบบโยนิโสมนสิการ กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 30 คน ใช้การสอนแบบไตรสิกขา ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองสอนกลุ่มละ 20 ชั่วโมง

การดำเนินการทดลองครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงทดลองโดยใช้แผนการวิจัยแบบ Randomized Control – Group Pretest – Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา มีค่าความเชื่อมั่น .78 และแบบสังเกตการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าความเชื่อมั่น .91 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t – test ในรูปของผลต่างของคะแนน (Difference Score) และ t – test แบบ Dependent Group

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า

1. นักเรียนที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
2. นักเรียนที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา มีการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
3. นักเรียนที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการมีการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. นักเรียนที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขา มีการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

A STUDY ON THE FIRST YEAR PROFESSIONAL CERTIFICATE STUDENTS'
LEARNING ACHIEVEMENT AND INTEGRITY BEHAVIOUR BASED ON THE
SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY ON BUDDHIST DOCTRINES
THROUGH YONISOMANASIKAN AND TRISIKKA METHODS

AN ABSTRACT

BY

SOMPORN PHONGSATHIENSAK

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Secondary Education
at Srinakharinwirot University

October 2003

Somporn Phongsathiensak. (2003). *A Study on The First Year Professional Certificate Students' Learning Achievement and Integrity Behaviour based on The Sufficiency Economy Philosophy on Buddhist Doctrines Through Yonisomanasikan and Trisikka Methods*. Master Thesis, M.Ed (Secondary Education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assoc. Prof. Trunate Ultchasawadi, Assist. Prof. Raweevan Panpanich.

The main purpose of this study was to compare learning achievement and integrity behaviour based on the Sufficiency Economy Philosophy on Buddhist Doctrines through Yonisomanasikan and Trisikka methods.

The sample used in this research was 60 First Year Professional Certificate students in the first semester of the 2003 academic year at Eium La – Or Vocational College, Sathorn district, Bangkok. Through the cluster random sampling technique, the sample were divided into 2 sample groups : the two experimental groups, with 30 students in each. The first experimental group was taught through the Yonisomanasikan method ; whereas the second experimental group was taught through the Trisikka method, with the same content of twenty 60 – minute teaching periods.

The Randomized Control - Group Pretest – Posttest Design was used in the study. The learning achievement on Buddhist Doctrines test with reliability of .78 and integrity behaviour based on the Sufficiency Economy Philosophy with reliability of .91, and t - test (Difference Score) and t – test (Dependent Group) were statistically used for data analysis.

The results of this study indicated that ;

1. The learning achievement between both groups studying on Buddhist Doctrines was not significantly different.

2. The integrity behaviour based on the Sufficiency Economy Philosophy between both groups studying on Buddhist Doctrines was not significantly different.

3. The experimental group one showed significantly higher scores in their integrity behaviour due to the Sufficiency Economy Philosophy after the experiment than that before the experiment at the .01 level.

4. The experimental group two showed significantly higher scores in their integrity behaviour due to the Sufficiency Economy Philosophy after the experiment than that before the experiment at the .01 level.

ปริญญาโทฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุน

และส่งเสริมปริญญาโทของ

“ ทบวงมหาวิทยาลัย ”

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจ-
พอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรใน
พุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

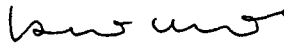
ของ

นางสาวสมพร พงษ์เสถียรศักดิ์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

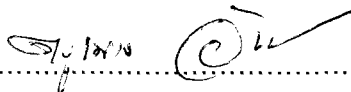

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพรณี หะวานนท์)

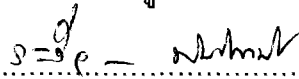
วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. 2546

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนตร อัสชสวัสดิ์)

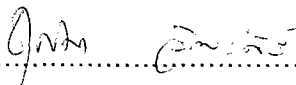
กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระวีวรรณ พันธุ์พานิช)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวลักษณ์ รัตนวิชัย)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ ดร. ชุตินา วัฒนศิริ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์ ความเมตตาเอาใจใส่ในการให้ความรู้ คำปรึกษา คำแนะนำอย่างดียิ่งอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ตลอดจนกรุณาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จากท่านรองศาสตราจารย์ ดร.เนตร อัครสวัสดิ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระวีวรรณ พันธุ์พานิช กรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวลักษณ์ รัตนวิเศษ และรองศาสตราจารย์ ดร. ชุตินา วัฒนศิริ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม จนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในความเมตตาปรานีที่ได้รับนี้และขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

น้มีสการกราบขอบพระคุณ ท่านพระสุธีวรญาณ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัยที่ได้ให้สาระความรู้ แนวคิดและความกระจ่างเกี่ยวกับการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และพระอาจารย์ดำรงค์ จารุวังโส (กางทอง) ที่เมตตาให้คำปรึกษาแนะนำและตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ในการทำวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์ ดร. ส.วาสนา ประवालพฤกษ์ อาจารย์ ดร. ราชันย์ บุญธิมา อาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน อาจารย์พัชรา อุเทนสุด อาจารย์นิภาพรรณ แดงโรจน์ และอาจารย์อนุสรณ์ สุชาติานนท์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เมตตากรุณาให้คำปรึกษาแนะนำและตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือ ทำให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการทดลองงานวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จาก ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ อาจารย์ฤทัยวรรณ คงชาติ อาจารย์เมธาวิวงศ์ไวยโรจน์ และคณะครูอาจารย์ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ และขอขอบใจนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 ปีการศึกษา 2546 ที่ให้ความร่วมมือด้วยดี รวมทั้งรุ่นพี่และเพื่อนๆ เอกการมัธยมศึกษาทุกคนที่ได้ให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือและให้กำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ พี่ๆ น้องๆ ทุกคนที่รักและห่วงใย เป็นกำลังใจให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลที่ดีแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ ที่พึงมีจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน และประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัยจนประสบความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้

สมพร พงษ์เสถียรศักดิ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ..... 1
	ภูมิหลัง..... 1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย..... 4
	ความสำคัญของการวิจัย..... 5
	ขอบเขตของการวิจัย..... 5
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย..... 5
	ตัวแปรที่ศึกษา..... 6
	นิยามศัพท์เฉพาะ..... 7
	กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 11
	สมมติฐานในการวิจัย..... 11
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 13
	การสอนแบบโยนิโสมนสิการ..... 13
	การสอนแบบไตรสิกขา..... 29
	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง..... 41
	การจัดการศึกษาและการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติ- การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542..... 49
3	วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย..... 74
	การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง..... 74
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย..... 75
	การดำเนินการทดลอง..... 86
	การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้..... 88
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 93
	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล..... 93
	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 93

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
5	
สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	98
สังเขปความมุ่งหมาย สมมุติฐาน และวิธีการวิจัย.....	98
สรุปผลการวิจัย.....	100
อภิปรายผล.....	101
ข้อเสนอแนะ.....	103
บรรณานุกรม.....	105
ภาคผนวก.....	111
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	181

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แบบประเมินความสอดคล้องของคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออก.....	83
2 ตัวอย่างแบบประเมินความสอดคล้องของพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน	84
3 ตัวอย่างแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	86
4 แบบแผนการวิจัย	87
5 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา.....	94
6 เปรียบเทียบการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา	95
7 เปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและหลังการทดลอง.....	96
8 เปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขาก่อนและหลังการทดลอง	96
9 ตารางวิเคราะห์หลักสูตรหน่วยการเรียนรู้หลักสูตรในพุทธศาสนา.....	113
10 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา.....	114
11 ผลการวิเคราะห์ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา	117
12 ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา.....	119
13 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออก.....	122
14 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน.....	123
15 ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน RAI (Rater Agreement Indexes).....	124
16 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์คะแนนของผู้ประเมิน	126
17 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2.....	129
18 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2	131
19 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2.....	134

บัญชีตาราง(ต่อ)

ตาราง		หน้า
20	คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม	138
21	เปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่ม ตัวอย่าง 3 กลุ่ม	141

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
2 การเกิดศรัทธาของนักเรียน	21
3 กระบวนการคิด	23
4 ระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี.....	25
5 การจัดระบบการสอนที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ	26
6 การสอนแบบโยนิโสมนสิการ.....	27
7 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา	31
8 ความสัมพันธ์ของไตรสิกขากับอริยอัฏฐังคิกมรรค	34
9 ขั้นตอนการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา	38
10 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา	39
11 วัตถุประสงค์และแนวนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	43
12 ลักษณะของนักเรียนและกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์	53
13 ทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก	60
14 แผนงานการประเมินผลตามสภาพจริง.....	68

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

อนาคตของประเทศไทยขึ้นอยู่กับเด็กและเยาวชนในวันนี้ เพราะในโลกยุคใหม่การแข่งขันขึ้นอยู่กับความรู้และความสามารถของคนในชาติโดยเฉพาะเศรษฐกิจที่ใช้ความรู้เป็นฐาน ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเยาวชนให้สามารถคิดเป็น ทำเป็น มีทักษะในการจัดการ มีคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม และรักการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง (รุ่ง แก้วแดง. 2543 : ปกหลัง) , ด้วยเหตุนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ในมาตรา 81 ระบุว่า “ รัฐต้องจัดการศึกษา อบรม ... ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง ... ” (นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวัลย์พร ศิริภิรมย์. 2545 : 2) อีกทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 ให้มีการจัดทำแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำนโยบายการปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและในระดับสถานศึกษาเพื่อให้มีการพัฒนาทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกันทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 1)

ดังนั้นแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) จึงได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่าเป็นปรัชญาหลักในการจัดแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยการยึดทางสายกลางที่อยู่บนพื้นฐานของความสมดุล รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตคนไทยเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึด “ คน ” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเกิดคุณภาพของการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้คนไทยในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า ฟังตนเอง โดยยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยมีค่านิยมร่วมต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนความคิด เจตคติ และกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหาร และการจัดการประเทศที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ รู้เท่าทันและก้าวทันโลกสามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีและยืดหยุ่นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 4)

สภาพสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมไทยได้รับกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่ผ่านเข้ามาทางสื่อมวลชน และเทคโนโลยีสารสนเทศในรูปแบบต่างๆ และคนไทยได้นำวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต และดำรงชีวิตโดยขาดการกลั่นกรองและเลือกใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุผล อีกทั้งคนไทยเองยังไม่สามารถสร้างเทคโนโลยีได้เอง ทำให้คนไทยตกอยู่ภายใต้การครอบงำของวัฒนธรรมต่างชาติ และสังคมไทยเบี่ยงเบนออกจากเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดีงาม และคุณค่าชีวิตแบบไทยดั้งเดิมมาติดขัดกับกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ทำให้เกิดความขัดแย้งและสับสนทั้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ

ค่านิยม บทบาทหน้าที่ มีการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อการเป็นผู้ชนะ แข่งขันชิงดีชิงเด่นอย่างขาด การประนีประนอมและเกื้อกูลต่อกัน จนทำให้ระเบียบวินัยและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในชาติถูกละเลย และเริ่มออกห่างจากศาสนามีความหย่อนยานในศีลธรรมและจริยธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ. 2545 : 22)

ดังตัวอย่างที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อต่างๆ เช่น ตำรวจล่อซื้อและจับกุมนักเรียนพาณิชย์หาเงินด้วยการค้าบริการทางเพศ สาเหตุเพราะต้องการเงินไปใช้เที่ยวเตร่ ซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวตามสมัยนิยม และซื้อหา ความสะดวกสบายต่างๆ ในชีวิตประจำวัน (“นักเรียนค้ายาม”. 2545 : 19) และจากกระแสความนิยมในการ แข่งขันฟุตบอลโลก ทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่เกิดทางสังคม กับกลุ่มเยาวชนที่ทำให้เยาวชนไม่สนใจการเรียนซึ่งเป็นการทำลายชาติในระยะยาวที่สำคัญ เพราะเยาวชนไม่มี ประสบการณ์ในการเล่นและไม่มีรายได้ จึงเป็นเหตุให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม ยาเสพติด และการค้า- ประเวณี (“อาจารย์แฉนักศึกษาสาวขายตัว – ไซท์เน็ต”. 2545 : 14) ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีส่วนส่งผลทำให้เกิดปัญหา วิกฤตความเสื่อมถอยทางด้านการประพฤติกฎปฏิบัติคนตามศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ตามระบบวิถีชีวิตที่ดีงามของคนไทย ซึ่งถ้าคนไทยในสังคมพร้อมใจกันน้อมนำพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยไว้ว่า “... คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มี ความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด – อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ – มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็น สุข พอเพียงนี้อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พุดจาก ก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง ...” (สำนักราชเลขาธิการ. 2542 : ปกหลัง) มาเป็นแนว ประพฤติตนในการดำเนินชีวิต ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมดังปรากฏตามสื่อต่างๆจะลดลงซึ่งทำให้สังคมมีสันติสุข มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้คุณภาพการศึกษาไทยอยู่ในภาวะการณ์ที่น่าเป็นห่วง เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในเอเชีย ด้วยกันยังมีคุณภาพที่ต่ำ จากการรายงานการประเมินคุณภาพการศึกษาด้านความรู้ ความคิดของนักเรียนจัดทำโดยสำนักงานทดสอบการศึกษา กรมวิชาการพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีระดับคะแนนเฉลี่ย อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2542 ในรายวิชาสังคมศึกษา คะแนนเต็ม 50 คะแนน ผลสอบเฉลี่ยระดับประเทศได้ 20.9 คะแนน (“คุณภาพการศึกษา”. 2545 : 15) อีกทั้ง การวัดและประเมินผลในแบบเดิมที่ใช้แบบทดสอบเป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียวมีข้อจำกัด ไม่สามารถประเมิน กระบวนการและผลผลิตที่นักเรียนได้ปฏิบัติจริงรวมทั้งไม่สามารถชี้ให้เห็นพัฒนาการของนักเรียนอย่างชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 14)

ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ปลูกฝังและสร้างศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตไทยที่ดีงามโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนไทยให้ถึงพร้อมด้วยภูมิรู้และภูมิธรรมทั้งที่ เป็นการเรียนรู้ในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 8) เพื่อเป็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติให้มีความประพฤติ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามวิสัยทัศน์ของ การศึกษาไทยที่ต้องการให้ชีวิตคนในสังคมมีคุณลักษณะดี เก่ง และมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 6) และสนองตามความมุ่งหมาย หลักการ และแนวการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขโดยใช้หลักการจัดการศึกษาที่นักเรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดเนื้อหาสาระและ กิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผูกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชาและถือว่านักเรียนมีความสำคัญที่สุด อีกทั้งให้ประเมินนักเรียนโดยพิจารณาจากการพัฒนาการของนักเรียนความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม การทดสอบควบคู่ไปกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. 2542 : 5 – 14)

ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ต้องการคุณภาพนักเรียนให้มีความรู้และทักษะทางสังคมที่ทำให้นักเรียนมีคุณภาพโดยการพัฒนาตนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ มีค่านิยมอันพึงประสงค์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 4 - 9) ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องการให้ชีวิตของคนในสังคมอยู่บนพื้นฐานของความสมดุล รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมีคุณธรรมซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันชีวิต และในกระบวนการเรียนการสอนต้องทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และมีคุณภาพได้ตรงตามมาตรฐานการศึกษาที่ใช้ในการประเมินคุณภาพภายนอกในด้านผู้เรียนที่เน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในเรื่องการพึ่งตนเอง ความรับผิดชอบ การประหยัด มีวินัย ความอดทนและอดกลั้น ความซื่อสัตย์ สุจริต ความสนใจใฝ่รู้ เป็นต้น (สินีนานู ศิลปาจารย์. 2543 : ภาคผนวก 2 - 4)

การสร้างคุณภาพของนักเรียนให้เกิดคุณลักษณะตามที่ต้องการต้องคำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นการบูรณาการที่มุ่งพัฒนา จิต ทั้งนี้โดยคุณลักษณะของจิตนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการกระทำหรือพฤติกรรมทุกอย่างต้องมาจากจิต ดังในคำถาธรรมบทบทหนึ่งว่า “ สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหลายมีจิตนำหน้า มีใจเป็นแก่นสารหรือสาระ และสำเร็จด้วยจิต ” (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2544 : 228) ดังนั้นการพัฒนาจิตใจให้ยึดมั่นในสันติสุขอยู่ในกรอบศีลธรรมของแต่ละศาสนา ขจัด อวิชชา ตัณหา และอุปาทานอันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และธรรมชาติ ความรู้ที่ได้นั้นจะพัฒนาให้เกิดการฝึกจนรู้แจ้งและชัดเจนเป็นสัมมาทิฐิ มีอิสรภาพ เข้าใจในแก่นแท้ที่เป็นหัวใจแห่งศาสนธรรมของศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 4 – 5) ซึ่งตรงกับการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีเน้น “ คน ” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนา “ คน ” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (คือคนแต่ละคน) และการพัฒนา “ กลุ่มคน ” ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อ “ คน ” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ วิธีการฝึกฝนอบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “ คน ” (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 18) อีกทั้งปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ที่เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะสามารถขจัดกิเลส และควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในแนวทางที่ดีได้ การเรียนการสอนเน้น

ให้นักเรียนเป็นผู้ลงมือกระทำเอง เรียนรู้ด้วยตนเองโดยจัดให้เรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญาด้วยกระบวนการรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ อย่างหลากหลาย หรือการคิดวิเคราะห์และการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง (วัฒนาพร ระบุว่าทุกข. 2541 : 3)

การสอนแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีที่สามารถฝึกฝนนักเรียนให้รู้จักการคิดจนเกิดความรู้แจ้งเป็นสัมมาทิฐิ และเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิด “ ชาติรู้ ” (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : ๖) โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทางและผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข เพื่อนำนักเรียนไปสู่โลกกว้างของการเรียนรู้ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2542 : (8)) ซึ่งครูต้องสอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยตัวครูต้องสอนวิธีแสวงหาความรู้ และสอนให้นักเรียนรู้จักเลือกสรร ค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีหลากหลาย ฝึกนักเรียนให้รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารให้แก่กันนักเรียน การสอนให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเป็น คือ การคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในตัวนักเรียน ทำให้นักเรียนรู้จักการคิดพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบเพื่อถ่วงถ่วงหาความจริง คือ “ การคิดเป็น ” โดยมีทั้งตัวครูและแหล่งข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เป็นกัลยาณมิตรที่จัดเป็นปรโตโฆสะหรือเสียงจากผู้อื่นที่เป็นตัวส่งเสริมทำให้โยนิโสมนสิการของนักเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น (พระราชวรมนี. 2543 : 2-18)

ส่วนการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีอีกวิธีหนึ่ง คือ การสอนแบบไตรสิกขาเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่สอนให้นักเรียนพัฒนาตนโดยการค้นคว้า วิเคราะห์ตนเอง เน้นที่การฝึกปฏิบัติตนก่อน เป็นลำดับและต่อเนื่องจนบรรลุจุดประสงค์ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 40 –41) เป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติทั้งทางกาย วาจาและใจอย่างระมัดระวัง ต่อจากนั้นให้นักเรียนพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจของตนเองได้ (คุชฎี สีตลวรงค์. 2524 : 3) นั่นคือ การสอนที่เริ่มจากกระบวนการฝึกอบรมจากภายนอกคือเริ่มจากศีลก่อน การเจริญสติ (สมาธิ) เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงที่ทำให้เกิดมีปัญญาที่ถูกต้อง และสามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะและเมื่อนักเรียนมีการปฏิบัติตามกระบวนการนี้จะเป็นการพัฒนาตนเองทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างปกติสุข (พรรณี บุญประกอบ. 2544 : 61 – 62 ; อ้างอิงจาก พระราชวรมนี (ประยูร ธรรมจิตโต). ม.ป.ป.)

จึงเห็นได้ว่าการเรียนรู้โดยการใช้วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีจะช่วยเสริมสร้างให้คนเกิดสติปัญญาที่ทำให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่นำไปสู่การกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งจะเป็นการสร้างคุณงามความดีให้เกิดขึ้นกับตัวเองและทำให้สังคมเกิดสันติสุขและเจริญก้าวหน้า

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำพุทธวิธีสอน 2 วิธี คือ การสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขามาทดลองสอนเพื่อศึกษาว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา จะมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันหรือไม่

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

2. เพื่อเปรียบเทียบการประพุดิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพุดิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและหลังการทดลอง

4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพุดิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขาก่อนและหลังการทดลอง

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสามารถเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมีการประพุดิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นคุณลักษณะพึงประสงค์ในด้านคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 12 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด จำนวน 465 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ซึ่งแต่ละห้องเรียนในแต่ละประเภทวิชามีการจัดนักเรียนแบบคละความสามารถ โดยดำเนินการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) สุ่มมา 2 ห้องเรียน จากประชากร 12 ห้องเรียน ห้องเรียนละ 30 คน รวมทั้งสิ้น 60 คน และนำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจับฉลากอีกครั้งเพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 คือ

กลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยกำหนดจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในมาตรฐาน ส 1.3 ประพุดิตนปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่พึงงาม

และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ในช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6) มาจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ต่อไปนี้

- ทศ 6
- สัมปยุตธรรม 7
- สังคหวัตถุ 4
- นาถกรณธรรม 10
- ความรับผิดชอบ
- สันโดษ
- อิทธิบาท 4
- อปริหานิยธรรม 7

ระยะเวลาของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กระทำในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 20 ชั่วโมง ทั้ง 2 กลุ่มทำการทดลอง 2 ชั่วโมง / สัปดาห์และเนื่องจากการสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขา มีพฤติกรรมการสอนและกระบวนการเรียนรู้แตกต่างกับการสอนวิธีอื่นจึงจำเป็นต้องใช้เวลาฝึกพฤติกรรมการเรียนการสอนที่ใช้ทดลอง โดยผู้วิจัยแบ่งเวลาที่ใช้ในการทดลองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ฝึกพฤติกรรมการเรียนการสอนทั้ง 2 แบบก่อนที่จะมีการทดลองสอนกลุ่มละ 4 ชั่วโมง โดยที่การฝึกพฤติกรรมนี้ไม่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัย

1.1 กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการฝึกขั้นตอนการคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 วิธี คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก และวิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม

1.2 กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการฝึกเจริญอานาปานสติ และขั้นตอนการฝึกปฏิบัติตนตามอริสีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา

2. ทดลองสอนกลุ่มละ 16 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง คือ

2.1 กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

2.2 กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ วิธีการสอน ซึ่งแบ่งเป็น 2 วิธี คือ

1.1 การสอนแบบโยนิโสมนสิการ

1.2 การสอนแบบไตรสิกขา

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.2 การประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสอนแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง การสอนที่ครูใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการตามแนวพุทธ-วิธีโดยจัดระบบการคิดวิเคราะห์ คิดเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อรู้จักมองรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อการแก้ปัญหา และการประพฤติปฏิบัติคนได้ถูกต้องและเหมาะสม และมีครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดีคอยให้คำแนะนำ ตักเตือน สร้างศรัทธาและแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับนักเรียนด้วยการสร้างมนุษยสัมพันธ์และมิตรภาพที่ดีต่อกัน สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการในระดับพื้นฐานที่นักเรียนสามารถฝึกคิดได้ 4 วิธีมาประยุกต์ใช้ และในแต่ละสาระการเรียนรู้นักเรียนต้องใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 วิธีตามลำดับคือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก และวิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยเร้าคุณธรรม โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้ขั้นตอนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ดังต่อไปนี้

1.1 ชั้นนำ

1.1.1 ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยให้นักเรียนจับฉลาก และให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน เลขานุการ และผู้รายงาน ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายถึงหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มแต่ละตำแหน่งให้ฟังและปฏิบัติ และเมื่อเปลี่ยนบทเรียนใหม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งสมาชิกในกลุ่มทุกครั้ง

1.1.2 ครูสร้างบรรยากาศความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน โดยการสร้างมนุษยสัมพันธ์ และความปรารถนาที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายกันด้วยไมตรีจิตที่ดี สนทนาถามทุกข์สุข และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันในการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนด้วยสื่อตัวอย่างที่เป็นข่าวจากหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ รูปภาพ นิทาน กรณีตัวอย่าง หรือเหตุการณ์ที่น่าสนใจ เป็นต้น เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ด้วยการยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนในกรณีต่างๆ การให้ความช่วยเหลือและขอความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในปัญหาที่เกิดขึ้น

1.2 ชั้นสอน

1.2.1 ชั้นมอบหมายงาน โดยเลขานุการกลุ่มมารับบัตรกำหนดงาน บัตรบันทึกรายการรายบุคคล บัตรบันทึกรายการกลุ่ม สิ่งที่ครูกำหนดเป็นกรณีศึกษาซึ่งอาจเป็นข่าว รูปภาพ นิทาน หรือกรณีตัวอย่าง เอกสารประกอบการเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาและคิดเพื่อแสวงหาคำตอบและแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

1.2.2 ชั้นรวบรวมข้อมูลความรู้หลักการ โดยครูให้นักเรียนแต่ละคนศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ จากสิ่งที่ครูกำหนดและเอกสารประกอบการเรียน

1.2.3 ชั้นใช้วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อวิเคราะห์ให้ได้ข้อเท็จจริง ความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือปรับเปลี่ยนความประพฤติให้ตรงตามถูกต้อง โดยวิธีคิดต่อไปนี้

1.2.3.1 จากสิ่งที่ครูกำหนด ให้นักเรียนแต่ละคนศึกษาโดยใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือการคิดพิจารณาหรือทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่า ทำไมจึงเกิดสิ่งนั้นๆ ขึ้น และอะไรคือเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 1 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของคนที่บันทึกไว้สรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และให้เลขานุการบันทึกลงในบัตรรายการกลุ่ม

1.2.3.2 นักเรียนแต่ละคนคิดวิเคราะห์ต่อว่า “เหตุการณ์นั้นเกิดจากอะไรได้อีกบ้าง ” โดยใช้วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ การคิดวิเคราะห์โดยการแยกเป็นประเด็นย่อยๆ เพื่อจะได้รู้ว่าเหตุปัจจัย

ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นๆ มีเหตุย่อยๆ อะไรที่สนับสนุนให้เกิดเพื่อจะได้รู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อเหตุการณ์นั้นๆ โดยบันทึกลงในบัตรบันทึก-รายการรายบุคคล ตอนที่ 2 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้สรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และให้เลขานุการบันทึกลงในบัตรรายการกลุ่ม

1.2.3.3 นักเรียนแต่ละคนวิเคราะห์ว่า “ แง่คิดในด้านคุณโทษ ” โดยวิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก คือ วิธีคิดที่ฝึกให้รู้จักพิจารณาว่าสิ่งทั้งหลายมีทั้งคุณกับโทษ หรือมีข้อดีกับข้อเสีย หรือมีจุดอ่อนกับจุดแข็งเป็นของคู่กันแล้วแต่จะมองในแง่ใด นักเรียนสามารถนำเสนอส่วนที่เป็นคุณ หรือข้อดีมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และนำเสนอส่วนที่เป็นโทษหรือข้อเสียมาช่วยกันคิดหาทางออกในทางที่ดีและถูกต้อง โดยบันทึกลงในบัตรบันทึก-รายการรายบุคคล ตอนที่ 3 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้สรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และให้เลขานุการบันทึกลงในบัตรรายการกลุ่ม

1.2.3.4 นักเรียนแต่ละคนคิดหาทางออกในส่วนจากข้อ 1.2.3.2 และในส่วนที่เป็นโทษหรือเป็นข้อเสีย จากข้อ 1.2.3.3 โดยใช้วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยปลุกเร้าคุณธรรม คือ วิธีคิดเพื่อเป็นประโยชน์ให้เกิดการสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นกุศลกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตน และสังคมโดยใช้หลักธรรมของคณิศ (สัตบุรุษ) หลักศีลธรรม และหลักกฎหมายมาเป็นเกณฑ์ในการคิดพิจารณาเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติ โดยบันทึกลงในบัตรบันทึก-รายการรายบุคคล ตอนที่ 4 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้สรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และให้เลขานุการบันทึกลงในบัตรรายการกลุ่ม

1.2.4 ชั้นเสนอผลอภิปราย ให้ตัวแทนของกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นผู้รายงานออกมารายงานและแนวปฏิบัติของกลุ่ม ครูจะร่วมสรุปเพื่อให้ทางเลือกและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2.5 ชั้นสรุป

1.2.5.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน โดยครูจะเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.2.5.2 ครูให้นักเรียนตอบคำถาม โดยบันทึกลงในบัตรรายการรายบุคคล ตอนที่ 5

1.3 ชั้นกระบวนการวัดและประเมินผล

1.3.1 ครูให้นักเรียนประเมินพฤติกรรมของตนเองว่าตนเองเป็นอย่างไร รู้อะไรบ้าง อะไรที่อยากรู้เพิ่มเติม ต้องแก้ไขพฤติกรรมของตนในเรื่องใดบ้าง ลงในแบบประเมินพฤติกรรมตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1.3.2 ครูวัดและประเมินผลโดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึก-รายการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 5 และแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

2. การสอนแบบไตรสิกขา หมายถึง การสอนที่ครูต้องการพัฒนาให้รู้จักการควบคุมตนเองทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญาโดยเน้นการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาอันประกอบด้วยศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งว่าสิ่งทั้งหลายเกิดแต่เหตุและต้องดับที่เหตุตามหลักอริยสัจ 4 และสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นต่างอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตตา จนทำให้สามารถตัดสินใจเลือกกระทำ หรือประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามถูกต้องได้อย่างเหมาะสมและไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้ขั้นตอนการสอนแบบไตรสิกขา ดังต่อไปนี้

2.1 ขั้นนำ

2.1.1 ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยให้นักเรียนจับฉลาก และให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน เลขานุการ และผู้รายงาน ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายถึงหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มแต่ละตำแหน่งให้ฟังและปฏิบัติ และเมื่อเปลี่ยนบทเรียนใหม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งสมาชิกในกลุ่มทุกครั้ง

2.1.2 ครูสร้างบรรยากาศที่ดีในชั้นเรียนด้วยการยิ้มแย้มและทักทายกันด้วยไมตรีจิต ด้วยการสนทนาและนำสื่อต่างๆ เช่น ข่าว รูปภาพ หรือนิทานเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจตอบสนองต่อการใฝ่เรียน

2.2 ขั้นสอน นำหลักไตรสิกขามาเป็นกระบวนการสอน ดังนี้

2.2.1 อธิศีลสิกขา คือ ครูกำหนดสถานการณ์ เหตุการณ์ หรือพฤติกรรม เพื่อให้นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติ โดยพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะ และสัมมากรรมันตะว่าถูก – ผิด ตามหลักการเหล่านั้นหรือไม่ โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1

2.2.2 อธิจิตตสิกขา คือ การที่ครูให้นักเรียนฝึกอบรมจิตของตนเองจนจิตสงบระงับ ไม่ฟุ้งซ่านสามารถนำความสงบที่เกิดจากสมาธิไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ ด้วยการปฏิบัติดังนี้

2.2.2.1 ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย แล้วนั่งสมาธิ

2.2.2.2 ทำสมาธิโดยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออกโดยการเลือกวิธีใดวิธีหนึ่ง คือ

2.2.2.2.1 กำหนดลมหายใจเข้า “ พุท ” กำหนดลมหายใจออก “ โธ ”

2.2.2.2.2 กำหนดการยุบพองของท้อง โดยหายใจเข้าที่ท้องพอง กำหนดว่า

“ พองหนอ ” หายใจออกที่ท้องยุบ กำหนดว่า “ ยุบหนอ ”

ไม่ว่าจะเลือกวิธีใดนักเรียนต้องตั้งสติให้อยู่กับลมหายใจไม่เผลอสติไปเรื่องอื่น และขณะปฏิบัติสมาธินำจิตพิจารณาตามอริยมรรคข้อสัมมาวาจา สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เพื่อให้จิตเกิดความสงบ ไม่ฟุ้งซ่านเกิดปัญญา และนำปัญญาที่เกิดขึ้นมาใช้ในการศึกษาขั้นต่อไป

2.2.3 อธิปัญญาสิกขา

2.2.3.1 นักเรียนเปรียบเทียบพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงหรือกระทำในขั้นอธิศีลสิกขาว่าแตกต่างกันอย่างไร โดยนำปัญญาที่เกิดจากการทำสมาธิมาพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ว่าผลที่เกิดขึ้นในใจของตนขณะตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ในการกระทำหรือเลือกกระทำ และสามารถสืบสาวหาเหตุปัจจัยของการเกิดว่าสิ่งทั้งหลายตามอริยสัจ 4 ว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นไม่เที่ยงตามหลักของไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) จนสามารถควบคุมตนเองในด้านความประพฤติทางกาย วาจาและใจของตนได้อย่างสมเหตุสมผล โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 2

2.2.3.2 ครูมอบหมายงาน โดยเลขานุการกลุ่มมารับบัตรกำหนดงาน บัตรบันทึกการรายบุคคล บัตรบันทึกการกลุ่ม สิ่งที่ครูกำหนดเป็นกรณีศึกษา ซึ่งอาจเป็นข่าว รูปภาพ นิทาน หรือกรณีตัวอย่าง เอกประกอบการเรียนสาระการเรียนรู้ เพื่อให้ให้นักเรียนศึกษาและคิดเพื่อแสวงหาคำตอบ และแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง โดยให้นักเรียนแต่ละคนในแต่ละกลุ่มนำปัญญาที่ได้มาศึกษาในสิ่งที่ครูกำหนดเพื่อตอบคำถาม โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 3 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้สรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และให้เลขานุการบันทึกลงในบัตรรายการกลุ่ม

2.2.4 ชื่นเสนอผลอภิปราย ให้ตัวแทนของกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นผู้รายงานออกมารายงาน และแนวปฏิบัติของกลุ่ม ครูจะร่วมสรุปเพื่อให้ทางเลือกและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2.5 ชื่นสรุป

2.2.5.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน โดยครูจะเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.2.5.2 ครูให้นักเรียนตอบคำถาม โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 4

2.3 ชื่นกระบวนการวัดและประเมินผล

2.3.1 ครูให้นักเรียนประเมินพฤติกรรมของตนเองว่าตนเองเป็นอย่างไร รู้อะไรบ้าง อะไรที่อยากรู้เพิ่มเติม ต้องแก้ไขพฤติกรรมของตนในเรื่องใดบ้าง ลงในแบบประเมินพฤติกรรมตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2.3.2 ครูวัดและประเมินผลโดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 4 และแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ความสามารถของนักเรียนที่เรียนหน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา โดยประกอบด้วยสาระการเรียนรู้เรื่อง ทิศ 6 สัปปริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ความรับผิดชอบ สันโดษ อิทธิบาท 4 อปริหานิยธรรม 7 ซึ่งวัดได้จากคะแนนการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามตารางวิเคราะห์ หลักสูตรที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ในด้านความรู้ – ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

4. การประพัตติตน ในการวิจัยครั้งนี้มีความหมายเดียวกับคำว่า “ พฤติกรรม ” ซึ่งหมายถึง การแสดงออกของบุคคลที่เป็นการกระทำทางกายและวาจา

5. คุณธรรม หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องดีงามตามหลักเกณฑ์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยในการวิจัยครั้งนี้ว่าคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านพึงตนเอง ความรับผิดชอบ และการรู้จักประมาณตน

6. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางในการดำเนินชีวิตที่นำหลักธรรมในพุทธศาสนามาเป็นหลักในการประพัตติตนให้เกิดความเหมาะสมตามสภาพของตนเอง

7. การประพัตติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การแสดงออกของนักเรียนตามแนวทางในการดำเนินชีวิตที่นำหลักธรรมในพุทธศาสนามาเป็นหลักในการประพัตติตนให้เกิดความเหมาะสมตามสภาพของตนเอง ด้วยการกระทำทางกาย และวาจาในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ โดยในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาคุณธรรมด้านการพึงตนเอง ความรับผิดชอบ และการรู้จักประมาณตน ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้วัดได้จากแบบสังเกตการประพัตติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยจำแนกดังนี้

7.1 การพึงตนเอง หมายถึง การที่นักเรียนช่วยเหลือตนเองในด้านการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการใช้ความรู้ และความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่จนประสบความสำเร็จ โดยมีพฤติกรรมแสดงออกดังนี้คือศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ทำงานด้วยตนเอง ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง และส่งงานด้วยตนเอง

7.2 ความรับผิดชอบ หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักหน้าที่ และสามารถควบคุมตนเองในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยความมุ่งมั่นและเพียรพยายามจนงานนั้นๆ ประสบความสำเร็จทันเวลา โดยมีพฤติกรรม

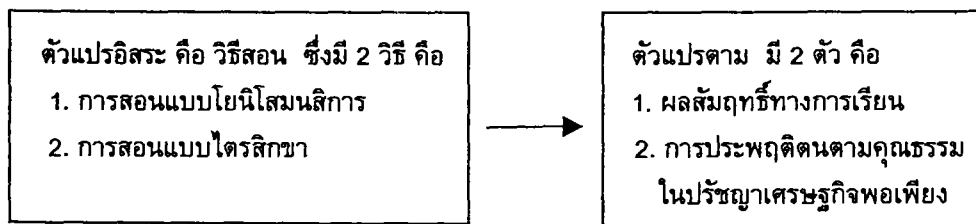
แสดงออกดังนี้ คือ ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ ทำงานที่ได้รับมอบหมาย ส่งงานตรงเวลา และ เข้าห้องเรียนตรงเวลา

7.3 การรู้จักประมาณตน หมายถึง การดำรงชีวิตและปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมไม่เป็นโทษตามสถานภาพการเป็นนักเรียนและระเบียบของสถานศึกษา โดยมีพฤติกรรมแสดงออกดังนี้ คือ แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสม ใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนอย่างเหมาะสม แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล และร่วมมือทำงานกลุ่ม

8. หลักธรรมในพุทธศาสนา หมายถึง หน่วยการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัย โดยกำหนดจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในมาตรฐาน ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ในช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6) มาจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่มีชื่อหน่วยว่า “ หลักธรรมในพุทธศาสนา ” ซึ่งประกอบด้วยสาระการเรียนรู้เรื่อง ทศ 6 สัปบุรุษธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ความรับผิดชอบ สันโดษ อิทธิบาท 4 และอธิปไตยธรรม 7

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกัน
2. การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกัน

3. การประพุดิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ-
ชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง
4. การประพุดิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ-
ชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ
 - 1.1 ความหมายของโยนิโสมนสิการ
 - 1.2 ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ
 - 1.3 วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
 - 1.4 ครูทำหน้าที่กัลยาณมิตร
 - 1.5 การสอนแบบโยนิโสมนสิการ
 - 1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา
 - 2.1 ความหมายของไตรสิกขา
 - 2.2 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา
 - 2.3 การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา
 - 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.2 หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.3 คุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 - 4.1 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทย
 - 4.2 การศึกษากับพัฒนามนุษย์ให้มีคุณธรรม
 - 4.3 การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

1.1 ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). 2543 : 66) ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่เป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และนอกจากนี้ท่านพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต) (2537 : 31) ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมด้วยการแยกตามรูปศัพท์เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นว่า “โยนิโสมนสิการ” ประกอบด้วย “โยนิโส” กับ “มนสิการ” ซึ่งคำว่า “โยนิโส” มาจาก “โยนิ” ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญหา

อุปาย วิธี ทาง ส่วนคำว่า “ มนสิการ ” แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา ดังนั้นเมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ก็คือ พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิตฺโต) (2541 : 24 - 25) กล่าวถึงความหมายของ “ โยนิโสมนสิการ ” สอดคล้องกับพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมและการให้ความหมายในหนังสือวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม คือ การทำไว้ในใจโดยแยบคายหรือการคิดเป็น และนอกจากนี้ยังต้องเป็นความคิดที่ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ต่อไป และยังคงกล่าวว่ายอนิโสมนสิการมีวิธีคิดสรุปได้เป็น 4 แบบด้วยกันดังนี้

1. อุปายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิด วิธีวิจัย และใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องวงว
2. ปถมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาจะต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ มีระเบียบ ไม่กระโดดไปกระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย
3. การถมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนี้นำไปสู่ผลอะไร หรือผลนี้มาจากเหตุอะไร
4. อุปปาทกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศล เป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมาย ต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรา

สุนน อมรวิวัฒน์ (2530 : 80) กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดโดยแยบคาย การคิดอย่างมีระบบ คิดถูกต้อง และใช้สติปัญญาศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับที่ วรรณทร์ ภูเจริญ (2543 : 155) ว่า การคิดที่ใช้สติปัญญาศึกษาต้องคิดแบบฉลาด แบบพุทธะ ส่วน ก่องแก้ว เจริญอักษร (2539 : 25) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการ ว่าเป็นลักษณะความคิดที่เป็นการศึกษา โดยใช้สติคุมใจไว้ให้รู้ตัวอยู่เสมอ สติจะทำให้เกิดความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลได้ นั่นคือการใช้ปัญญา และ สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544 : 231) ได้ให้ความหมายการคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณา สิ่งทั้งหลายตามสภาวะ แยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เป็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยดีหาอุปทานของตนเองเข้าจับหรือครอบคลุม ทำให้เกิดความดีงาม และแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคลหรือเรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา

จึงกล่าวสรุปได้ว่า “ โยนิโสมนสิการ ” หมายถึง การคิดของบุคคลที่ต้องมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถ “ คิดเป็น ” โดยคิดได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องกันเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงกัน และเป็นการคิดที่เป็นกุศล

1.2 ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2544 : 231) สรุปมีดังนี้คือ

1.2.1 โยนิโสมนสิการเป็นความคิดที่สกัดวิชาค้นหา (อวิชา คือ ความไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และความรู้สิ่งที่ไม่ควรรู้ ส่วนค้นหา คือ ความทะยานอยาก ความใคร่ในกาม) หรือการคิดเพื่อสกัดตัดหน้าวิชาและค้นหา พุดในแง่บวก คือ โยนิโสมนสิการเป็นความคิดปลูกเร้าปัญญาและกุศลธรรมให้เกิด เพราะโดยทั่วไปแล้วปุถุชนพอรับรู้อะไร ความคิดก็จะพรวดเข้าสู่ความชอบใจ ไม่ชอบใจทันที โยนิโสมนสิการทำหน้าที่เข้าสกัดหรือตัดหน้า แล้วเป็นตัวนำกระบวนการความคิดบริสุทธิ์พิจารณาตามสภาวะตามเหตุปัจจัย

1.2.2 โยนิโสมนสิการเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในกระบวนการ

ของการศึกษา หรือการพัฒนาคนที่จุดแกนกลาง คือ การพัฒนาปัญญาเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นสำหรับชีวิตที่
ดีงาม ซึ่งแก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้

จึงกล่าวสรุปความสำคัญของโยนิโสมนสิการได้ว่า เมื่อบุคคลมีความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการแล้วจะ
เป็นปัจจัยทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์เป็นอย่างดีมีเหตุผล นั่นคือปัญญาและสามารถใช้ปัญญานั้นๆ สกัดกั้น
อวิชา ตัณหาและอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตของตนให้หมดไป และยังทำให้เกิดกุศลธรรมที่ทำให้ชีวิต
ของตนสามารถพัฒนาในทางที่ดีขึ้นอีกด้วย

1.3 วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความรู้ ความเข้าใจตาม
ความเป็นจริง สามารถพัฒนาตนเองไปสู่สรีรภาพได้อย่างแท้จริงได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยทั้งจากภายนอกและ
ภายในเข้าช่วยจึงทำให้เกิดวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการสมบูรณ์ยิ่งขึ้นคือ

1.3.1 ปัจจัยภายนอก เรียกว่า “ ปรโตโฆสะ ” ซึ่งพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต) (2537 : 17)
ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิธีคิดตามพุทธธรรมว่า

ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่นที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ได้แก่ เสียงที่ติงาม เสียงที่ถูกต้อง
เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากความรักความปรารถนาดี
เสียงที่ติงามเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดี คือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษ
หรือบัณฑิต ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน อธิบาย ชี้แจง ชักนำความคิดที่ถูกต้องให้เกิดแก่ผู้อื่น
ซึ่งเราเรียกว่า “ กัลยาณมิตร ” ซึ่งตามปกติกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่ให้เกิดผลดีและประสบผลสำเร็จได้นั้นจะ
ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดเสียก่อน

1.3.2 ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลที่ทำให้บุคคลนั้นๆ มีการคิดตามแนว
ทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความเป็นจริงโดยไม่เอาความรู้สึกด้วย
ตัณหาอุปทานของตนเองเข้าเกี่ยวข้อง ซึ่งวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต) (2537
: 41- 140) ได้จัดหมวดหมู่ของวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธีคือ

1.3.2.1 วิธีการสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เป็นผล
จากสภาวะที่เป็นจริงด้วยความต่อเนื่องของเรื่องราวที่เกิดขึ้น ด้วยการลำดับเหตุการณ์และผลกระทบ เพื่อหา
หนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา ในลักษณะปัจจัยสัมพันธ์
และแบบสอบถามโดยการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบ

1.3.2.2 วิธีการแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดแบบวิเคราะห์
ที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง โดยสามารถแยกแยะออกมาเป็นองค์ประกอบย่อยๆ
ได้ เพื่อศึกษาความสำคัญของส่วนใหญ่ ส่วนย่อย หรือการพึ่งพาอาศัยกัน หรือการจัดจำแนกหมวดหมู่ ซึ่ง
จะทำให้เข้าใจและหาสาเหตุชัดเจนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

1.3.2.3 วิธีการสามัญลักษณ์ หรือวิธีการรู้เท่าทันธรรมดาเป็นมองอย่างรู้เท่าทัน
ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้นๆ ตามธรรมดาของมันเองตามกฎไตรลักษณ์ คือเป็นวิธีที่รู้
เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ว่าต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาเสมอตามเหตุปัจจัย

1.3.2.4 วิธีการอริยสัจจ์ หรือคิดแบบแก้ปัญหา เป็นวิธีแห่งความดับทุกข์ คือเป็น
วิธีการแบบแก้ปัญหา โดยเริ่มจากตัวปัญหาหรือทุกข์ มีลักษณะทั่วไป 2 ประการคือ (1) เป็นวิธีคิดตามเหตุ
และผล (2) เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอนคือ

1.3.2.4.1 กำหนดตัวปัญหา ที่เรียกว่า “ ทุข ” คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา ความขัดข้อง ติดขัด กดดัน บีบคั้น บกพร่องที่เกิดแก่ชีวิต

1.3.2.4.2 กำหนดเหตุของปัญหา ที่เรียกว่า “ สมุทัย ” คือ การกำหนดเหตุแห่งทุข หรือสาเหตุของปัญหา

1.3.2.4.3 จุดหมายที่เป็นภาวะสิ้นปัญหา ที่เรียกว่า “ นิโรธ ” คือ การดับทุขอย่างมีจุดหมาย ต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไรทั้งจุดหมายหลักและจุดหมายรอง

1.3.2.4.4 วิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุและเพื่อบรรลุมรรคภาวะสิ้นปัญหา ที่เรียกว่า “ มรรค ” คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและการปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

1.3.2.5 วิธีคิดแบบบรรดธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม กับ อรรถ หรือ หลักการ กับ ความมุ่งหมาย ซึ่งในที่นี้ “ ธรรม ” (หลักการ) หมายถึง หลักคำสอนที่จะให้ประพฤติปฏิบัติและกระทำการได้ถูกต้อง และ “ อรรถ ” (ความมุ่งหมาย) หมายถึง จุดหมาย ประโยชน์ที่ต้องการ หรือสาระที่พึงประสงค์ ดังนั้นการคิดพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการ กับ ความมุ่งหมาย เป็นความคิดที่มีความสำคัญมาก เมื่อจะลงมือปฏิบัติตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย ในการปฏิบัติตามหลักการใดๆ ก็ตามจะต้องเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของหลักการนั้นๆ ว่าปฏิบัติหรือทำไปเพื่ออะไร หลักการนั้นกำหนดวางไว้เพื่ออะไร จะนำไปสู่ผลหรือที่หมายใดบ้าง ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องหลักการ และความมุ่งหมายนี้นำไปสู่การปฏิบัติถูกต้อง

1.3.2.6 วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการคิดพิจารณาในทุกแง่ทุกมุมและยอมรับความจริงว่าทุกสิ่งในโลกมีทั้งคุณ - โทษ ข้อดี - ข้อเสีย จุดอ่อน - จุดแข็ง และสามารถหาทางออกหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยการปฏิบัติมรรควิธีที่ถูกต้อง

1.3.2.7 วิธีคิดแบบรู้จักคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม เป็นการคิดพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำสิ่งต่างๆ ในการใช้สอย - บริโภค หรือคุณค่าในการใช้งานในชีวิตประจำวัน การพิจารณาว่าสิ่งใดที่มีคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม จะใช้กิเลสและตัณหาเป็นเกณฑ์พิจารณา คือ ถ้าสิ่งใดที่ทำเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่นโดยปราศจากกิเลสและตัณหาเป็นตัวนำ สิ่งนั้นถือว่าเป็นคุณค่าแท้ แต่ถ้าสิ่งใดทำเพื่อตอบสนองกิเลสและตัณหาเป็นตัวนำ สิ่งนั้นถือว่าเป็นคุณค่าเทียม ดังนั้นเพื่อสกดหรือบรรเทาภิเลสและตัณหาที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวช่วยกำกับพิจารณาอยู่เสมอเพื่อจะได้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคม

1.3.2.8 วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม หรือแบบเร้ากุศล เป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดความดีและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ เกิดกุศลธรรม เป็นการคิดที่ประกอบด้วยสติ คือ ความกำหนดใจได้ หรือมีใจอยู่กับตัวระลึกถึงสิ่งที่พึงเกี่ยวข้องจัดทำและสำนึกที่จะเร่งรีบทำการซึ่งเป็นการเสริมสร้างสัมมาทิฐิที่เป็นโลกิยะ

1.3.2.9 วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการความคิดที่ให้ตัดความคิดที่ไร้สาระ ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจุบันออกไปและไม่ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ หรือติดเกาะกับอดีตและไม่เลื่อนลอยไปในอนาคต คือไม่คิดฟุ้งซ่านไปกับภาพที่ฝัน แต่เป็นความคิดในทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา

1.3.2.10 วิธีคิดแบบวิภาษวาท ไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นผลสะท้อนของความคิดและการพูดที่เริ่มจากการมองความจริงโดยการแยกแยะวิเคราะห์วินิจฉัยครบทุกแง่ทุกมุมไม่จับเอาแต่แง่ใดแง่หนึ่งแง่เดียว

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การที่จะเกิดวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการได้นั้นต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งสำคัญคือการมีกัลยาณมิตรที่ดีที่เป็นปัจจัยภายนอกที่จะมาช่วยเสริมสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดปัจจัยภายในตามมา คือ วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการซึ่งทำให้นักเรียนเกิดการคิดเป็นที่ถูกต้องโดยใช้ปัญญาพิจารณาอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดอย่างวิเคราะห์โดยไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ เพียงด้านเดียว แต่ต้องมองทุกแง่ทุกมุมอย่างเชื่อมโยงเป็นขั้นตอน เพื่อพัฒนาสัมมาทิฐิที่จะนำคนไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันที่ต้องการหรือมีวิถีการดำเนินชีวิตที่งดงามในสังคมได้

และจากลักษณะของวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธี ที่กล่าวมาแล้วจะพบว่า แต่ละวิธีคิดมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและคล้ายกันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นในการสอนให้คิดแบบโยนิโสมนสิการในแต่ละครั้งจึงไม่จำเป็นต้องใช้ครบทั้ง 10 วิธี สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีคิด 4 วิธี คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก และวิธีคิดแบบอุปมาอุปไมย มาจัดลำดับการคิดให้สัมพันธ์และเชื่อมโยงต่อกันซึ่งสามารถครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นด้วย โดยใช้เกณฑ์ในการเลือกวิธีคิดทั้ง 4 วิธี คือ เป็นโยนิโสมนสิการที่เป็นขั้นพื้นฐานที่นักเรียนในระดับนี้สามารถฝึกคิดได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพือาเจต์และจากเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญรวมทั้งมีความเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ที่จะสอนอีกด้วย

1.4 ครูทำหน้าที่กัลยาณมิตร

ครูเป็นกัลยาณมิตร สำหรับในการจัดการศึกษา “ครู” เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะต้องถ่ายทอดทั้งองค์ความรู้และแบบอย่างพฤติกรรมที่งดงามให้แก่แก่นักเรียน ทั้งนี้เพราะในสังคมถือว่าเป็นปฐมนิยบุคคล เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีมรรยาทงดงาม และมีความสามารถในการสั่งสอน ครูจึงเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน

สำหรับความหมายของกัลยาณมิตรนั้น พระราชวรมุนี (2529 : 623) ได้ให้ความหมายว่า “กัลยาณมิตร” คือ บุคคลที่มีปัญญาและเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่งดงามที่ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้หรือความดีงามแก่ผู้อื่น ชักจูงให้ผู้อื่นมีความรู้ความเห็นถูกต้อง หรือให้มีศรัทธาที่จะถือตามอย่างตนอย่างใดอย่างหนึ่ง จะโดยการสั่งสอน การแนะนำหรือกระจายความรู้ความเข้าใจนั้นออกไปทางหนึ่งทางใดก็ตามด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตากรุณา ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ และการประพฤติดีประพฤติชอบขึ้น ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรจัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรมควมมีกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของครู ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุปมาต่างๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่างๆ ทุกฝ่ายที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจะพึงจัดทำเพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่งดงาม เป็นประโยชน์เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้นได้

พระราชวรมุนี. (2529 : 632 – 633) ได้กล่าวถึง ครูผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ต้องประกอบด้วย กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการคือ

1. บีโย นารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
2. ครุ นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
3. ภาวนีโย นายกย่อง ควรเอาอย่าง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

4. วัตถุประสงค์ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนักขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามทุกอย่างอยู่เสมอ อุดหนุนฟังได้ไม่เบื่อ

6. คัมภีร์จะ กะถิง กัตตา กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ล้าลึกได้

7. โน จัญฐานเน นิโยชะเย ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อม

นอกจากครูต้องมีกัลยาณมิตรธรรมแล้ว ครูที่ดีต้องมีคุณสมบัติอีก 3 ประการ ซึ่งวิไล ตั้งจิตสมคิด (2544 : 146 – 149) ได้สรุปไว้คือ

1. ด้านคุณลักษณะ

1.1 มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และพร้อมที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนอยู่เสมอ

1.2 ประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน ทั้งด้านศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัยและอุปนิสัย ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย

1.3 ใฝ่รู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

1.4 มีความเมตตาแก่นักเรียน และเห็นคุณค่าของนักเรียน

1.5 มีสุขภาพสมบูรณ์

1.6 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทางวิชาการ และสามารถใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ได้

1.7 มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นผู้นำชุมชนได้

1.8 สามารถใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ภาษา และการวิจัย เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง

1.9 สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นครูแบบใหม่ในระบบสากลได้ คือ

1.9.1 เป็นครูที่เน้นความหลากหลายเพื่อตอบสนองต่อนักเรียนเป็นหลัก แนะนำนักเรียนสามารถพัฒนาเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพและสร้างสรรค์ และให้ข้อมูลสะท้อนกลับนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง

1.9.2 วิทยาการด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้นเพราะการศึกษายุคใหม่เป็นการศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น

1.9.3 เป็นครูที่ต้องไปหานักเรียนและเข้าเยี่ยมชุมชนได้มากขึ้น

2. ด้านความรู้

2.1 มีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างแท้จริง สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีในศาสตร์ความรู้มาสู่การปฏิบัติได้ ทั้งการปฏิบัติในระดับสากลและระดับท้องถิ่น

2.2 มีความรู้ด้านการวิจัย วิทยาการคอมพิวเตอร์ และภาษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้

2.3 มีความรู้ด้านเทคนิคการสอน จิตวิทยา การวัดและการประเมินผล และสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.4 รู้ข้อมูลข่าวสารรอบตัว และเรื่องราวในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์วิจารณ์ได้

3. ด้านการถ่ายทอดความรู้

3.1 สามารถประยุกต์ใช้เทคนิคการสอนต่างๆ เพื่อจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และนักเรียนเกิดความเข้าใจในสาระการเรียนรู้ที่เรียน ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความรู้นั้นสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือใช้ในการเรียนรู้ต่อไป

3.2 สามารถอบรมบ่มนิสัยให้นักเรียนมีศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย และอุปนิสัย รวมทั้งรักในความเป็นประชาธิปไตย เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

3.3 สามารถพัฒนาให้นักเรียนใฝ่รู้และก้าวทันเทคโนโลยี ตลอดจนสามารถใช้ภาษาสื่อสารกันได้ เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และสามารถใช้เครื่องมือต่างๆ ในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

3.4 สามารถพัฒนาให้นักเรียนมองกว้างคิดไกล และมีวิจารณญาณที่จะวิเคราะห์และเลือกใช้ข่าวสารข้อมูลให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองได้

3.5 พัฒนาให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของชุมชน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้

และสุนน อมรวิวัฒน์ (2530 : 75 – 95) ได้กล่าวถึง คุณสมบัติที่ดีของครูอีกด้านหนึ่ง คือ “บุคลิกภาพ” ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นและเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างศรัทธาในเรื่องอื่นต่อไป ครูต้องระมัดระวังตนให้มีความสะอาดทั้งกายและใจ มีความแจ่มใส สงบ สบาย มีความมั่นใจในตนเองเสมอ เมื่อนักเรียนเกิดความศรัทธาแล้วอิทธิพลด้านบุคลิกภาพก็จะลดลงซึ่งเป็นที่ถูกต้อง เพราะนักเรียนจะไปศรัทธาในเรื่องของความรู้ ความคิดและความดีของครูมากกว่า และครูที่ตั้งใจประสิทธิ์ประสาทความรู้ต้องตั้งตนอยู่ในธรรมเทศกธรรม 5 ประการ ดังนี้คือ

1. อนุบุพพิกตา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ คือ สอนสาระการเรียนรู้ตามลำดับความยากง่าย มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

2. ปริยายทสสวี่ จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

3. อนุทยตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือ สอนด้วยจิตเมตตาดมุงให้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

4. อนามิสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งเห็นแก่อำภิส คือ สอนโดยไม่มุ่งจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

5. อนุปหัจจ วาจจิตตรง ไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลัก ตามสาระการเรียนรู้ ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ครูที่เป็นกัลยาณมิตรที่ทำให้ให้นักเรียนเกิดศรัทธาในตัวครูนั้นต้องมีคุณสมบัติความเป็นครูที่ดี ซึ่งต้องเริ่มด้วยตัวครูเองต้องมีความศรัทธาในวิชาชีพครู เป็นครูที่เก่ง มีความรู้ดีทันยุคทันสมัย มีวิธีการถ่ายทอดความรู้เป็น มีคุณธรรมจริยธรรม และมีบุคลิกภาพที่ดีเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน คือมีลักษณะที่ทำให้นักเรียนอยากใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์กับครูผู้สอนมากยิ่งขึ้น และเมื่อนักเรียนเกิดศรัทธาในตัวครูจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจใคร่ศึกษาเกิดความตั้งใจแน่วแน่ในการเรียน เป็นแรงผลักดันให้เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนที่ดีได้ แล้วครูจึงค่อยๆ เน้นและเพิ่มวิธีการพัฒนาความคิดและการสร้างเสริมปัญญา และโยนิโสมนสิการจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการเรียน จนกระทั่งความฝึกฝนศรัทธาจะลดลงตามลำดับในที่สุดก็จะคงเหลือแต่ปัญญาซึ่งเป็นสาระของการศึกษาที่แท้จริง

สำหรับ “ ศรัทธา ” ที่ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรทำให้นักเรียนเกิดขึ้นนั้น ต้องเป็นศรัทธาที่เกิดจากความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ที่เกิดจากมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นเป็นความมั่นใจใน 3 องค์ประกอบ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 64) คือ

1. มั่นใจที่ว่าเป็นไปได้
2. มั่นใจว่ามีคุณค่า
3. มั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริง

ในเรื่องศรัทธานี้พระราชวรมณี (2529 : 418 – 419) ได้อธิบายความหมายของศรัทธาว่าคือ ความเชื่อ ความมั่นใจ เพราะได้พิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผลด้วยปัญญาแล้วมี 3 ด้านคือ

1. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นบุคคลต้นแบบซึ่งยืนยันถึงวิสัยความสามารถของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความจริงและมีความดีสูงสุดด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามของมนุษย์เอง

2. มั่นใจในธรรม ทั้งความจริง ความดีงาม ธรรมเป็นสภาวะดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมดาของมันเป็นกฎเกณฑ์แน่นอนคือนิยามแห่งเหตุและผลเป็นกลางเที่ยงธรรมต่อทุกคน

3. ความเชื่อในสงฆ์ มนุษย์สามารถบรรลุความจริง ความดีงามสูงสุดได้อย่างบุคคลต้นแบบ นอกจากนี้ พระราชวรมณี (2529 : 647 – 650) ยังได้กล่าวถึง “ หลักศรัทธา ” ไว้มิดังต่อไปนี้

1. ศรัทธา เป็นขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวไว้เป็นขั้นต้นที่สุด
2. ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมีปัญหารองรับ และเป็นทางสืบต่อแก้ปัญหาได้

3. ศรัทธาที่เป็นความรู้สึกฝ่ายอาเวค (Emotion) ที่ต่อเนื่องอยู่กับศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในการกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้นๆ แต่จะถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด

4. ศรัทธา เป็นความซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่มองเห็น คือ มั่นใจตนเองโดยเหตุผลว่าจุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้จริงแท้ และมีค่าควรแก่การที่ตนจะดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เร้าใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผลที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อๆ ยิงๆ ขึ้นไปเป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้

5. เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ธรรมหมวดใด ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมีปัญหาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอไป แต่ในกรณีทีกล่าวถึงปัญญาไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธาไว้ด้วย ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะเป็นตัวคุมและในฐานะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็น

6. คุณประโยชน์ของศรัทธามี 2 ลักษณะ คือ เป็นปัจจัยทำให้เกิดปิติ ซึ่งทำให้เกิดปัสสัทธิ (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด และศรัทธาทำให้เกิดวิริยะ คือ ความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้นให้เห็นผลประจักษ์จริงจังกแก่ตน

7. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ศรัทธาส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ และส่งเสริมการค้นคิดหาเหตุผล จึงกล่าวได้ว่า ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรทำให้นักเรียนเกิดศรัทธาในตัวครู และครูจะทำให้นักเรียนเกิดศรัทธาในทางที่ถูกต้องต่อไป นอกจากนั้นครูที่เป็นกัลยาณมิตรยังต้องการจัดสิ่งแวดล้อมในด้านอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมจูงใจและปลุกเร้าให้นักเรียนเกิดความศรัทธาได้อีกคือ

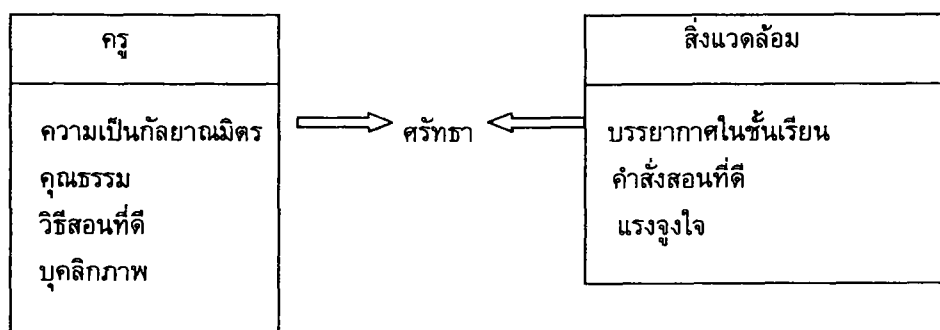
1. บรรยายภาคในชั้นเรียนควรมีลักษณะที่เรียบง่ายเพื่อที่จิตจะได้แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน สามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ควรมีการเปลี่ยนบรรยากาศเสมอเพื่อไม่ให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายจำเจ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงที่นั่งในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง บรรยายภาคในห้องเรียนมี

ลักษณะที่เอื้อต่อการเรียน คือ ความสะอาดมีระเบียบเรียบร้อยภายในห้อง สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดี เหล่านี้จะช่วยสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น เสริมใสให้เกิดแก่นักเรียน

2. คำสั่งสอนที่ดี ครูควรใช้คำสั่งสอนที่มีความหลากหลาย และเหนียวแน่นใจผู้ฟัง เช่น สอนด้วยการอธิบาย ชักถาม อภิปราย แสดงเหตุผลที่ชัดเจน อาจมีการใช้เพลง ทำนองเสนาะ นิทาน คติพจน์ คำขวัญ ร้อยกรอง การเปรียบเทียบ ฯลฯ เพื่อให้คำสั่งสอนนี้น่าสนใจมากขึ้น และก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นด้วย

3. แรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้เกิดความเชื่อมโยงศรัทธานั้น เกิดจากองค์ประกอบทุกอย่าง นับตั้งแต่การสร้างบรรยากาศ การสร้างความสนใจด้วยวิธีการต่างๆ การเสริมแรง ข้อมูลย้อนกลับ วิธีสอนที่ดีของครู สื่อการสอน ฯลฯ เหล่านี้จะสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น

จึงกล่าวสรุปได้ว่า ครูที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ทำให้นักเรียนเกิดความเชื่อถือและความเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน ในสาระการเรียนรู้ที่เรียนและวิธีการเรียนว่าเมื่อเรียนแล้วจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน ดังนั้น การสร้างศรัทธาจึงเป็นการสร้างเสริมให้นักเรียนเกิดฉันทะ มีแรงจูงใจใฝ่รู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ดังภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 2 การเกิดศรัทธาของนักเรียน

ที่มา: สุมน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. : 91.

1.5 การสอนแบบโยนิโสมนสิการ

พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิตโต) (2541 : 2, 23) ได้กล่าวว่า “ การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาปัญญาและกำจัดอวิชชา ” ดังนั้นภารกิจของการศึกษา คือ การสร้างปัญญาหรือวิชาให้เกิดขึ้น โดยปัญญาจะทำให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความเห็น ความดำริที่ถูกต้องคือความรู้สภาวะแท้จริงของสรรพสิ่ง รู้จริงให้ถึงแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเรียนเรื่องอะไร ซึ่งจะเป็นแก่นสารและพลังหนุนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมต่อไปในอนาคต ฉะนั้นการศึกษาต้องนำไปสู่การคิดเพื่อให้เกิดปัญญา ซึ่งต้องเป็นการคิดที่มีอนุสติคิดทบทวนตรวจสอบว่า เมื่อได้รับข้อมูลแล้วเราคิดพิจารณาว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ และอิมมานูเอล คานต์ (พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิตโต).

2541 : 23 ; อ้างอิงจาก Immanuel Kant. n.d. *Critique of Pure Reason*. A : 51 , B : 75) ได้กล่าวถึงเรื่องการคิดว่า “Thoughts without contents are empty. Intuitions without concept are blind. ซึ่งแปลความหมายได้ว่า (1) ความคิดที่ปราศจากข้อมูลเป็นความว่างเปล่า คือ มีระบบเหตุผลที่คิดเก่ง แต่ไม่มีข้อมูลให้คิด ไม่การรับข้อมูลใหม่มาชดเชยเป็นความว่างเปล่า ต่อให้คิดวิเคราะห์เก่งขนาดไหน ถ้าไม่เรื่องหรือข้อมูลดิบให้คิดวิเคราะห์ก็ไม่มีผลลัพธ์อะไรออกมา (2) การรับข้อมูลที่ไม่มีความคิดกำกับเป็นความมืดบอด คือการรับข้อมูลที่ไม่มีการคิดตามหลักเหตุผลสำหรับย่อยข้อมูล เป็นความมืด คือ แปลสัญญาณไม่ได้ ไม่รู้ว่าคืออะไร สักแต่ว่ารับข้อมูลโดยไม่มีกรวิเคราะห์ ไม่มีปฏิกิริยาหรือการตีความว่าถูกหรือผิดซึ่งเท่ากับไม่ได้รับข้อมูลอะไรเลย เพราะถอดรหัสไม่ได้ ”

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตโต) (2541 : 21 - 25) ได้กล่าวถึงขั้นตอนแห่งการศึกษาว่าต้องประกอบด้วยกรรมกัลยาณมิตรที่ดีที่ทำให้นักเรียนเกิดความศรัทธา ตามหลัก “อนุบุพพสิกขา” ดังนี้คือ

1. มีศรัทธาแล้วเข้าไปหาอาจารย์
2. ศึกษาคำสอนของท่าน
3. จดจำเรื่องที่ศึกษา
4. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
5. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ
6. เกิดฉันทะคือความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้
7. อุตสาหะคือรับไปปฏิบัติ

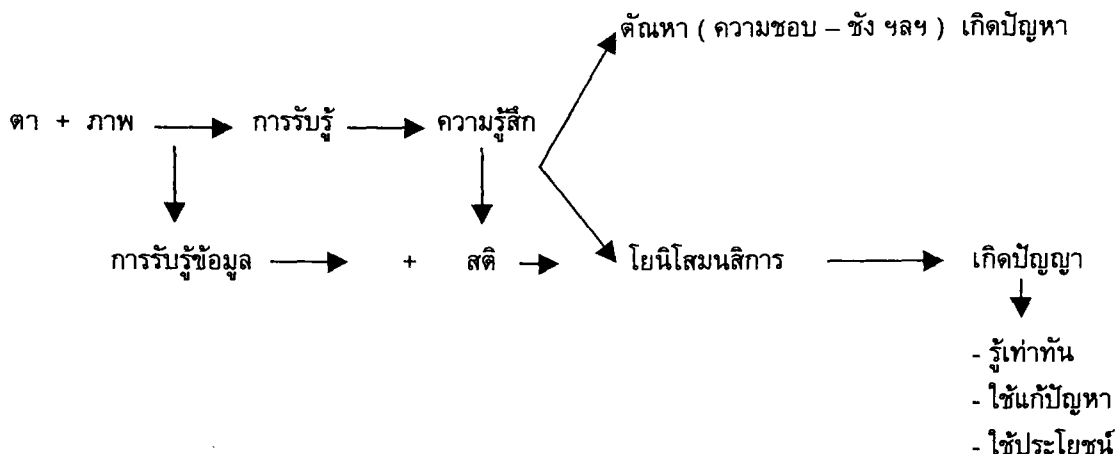
ลำดับขั้นทั้งเจ็ดนี้เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต ที่นำไปสู่การคิดและการเชื่อมโยงข้อมูล คือทำให้คนมีอนุสติคิดทบทวนตรวจสอบว่าจะทำหรือไม่ทำอะไรในอนาคต และสามารถสรุปเป็นหลักการที่ทำให้เกิดปัญญาได้ 3 ขั้นดังนี้

ขั้นแรก (ลำดับที่ 1 – 3) เป็นขั้นสุดมยปัญญาคือการรับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น

ขั้นที่สอง (ลำดับที่ 4 – 5) เป็นขั้นจินตามยปัญญา คือ การที่เราปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เพื่อนำมาคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

ขั้นที่สาม (ลำดับที่ 6 – 7) เป็นขั้นภาวนามยปัญญา คือ การเกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลว ถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะคือพอใจที่จะทำตาม แล้วอุตสาหะพยายามจนเกิดทักษะ

จึงเห็นได้ว่าการศึกษาคือต้องประกอบด้วยขั้นตอนการรับข้อมูล (สุดมยปัญญา) และการคิดวิเคราะห์ข้อมูล (จินตามยปัญญา) การให้การศึกษามีเหมือนการสอนวิธีจับปลา คือสอนให้นักเรียนรู้ว่าที่ไหนมีปลา คือ แหล่งข้อมูล ซึ่งแหล่งข้อมูลเหล่านี้มาจากกัลยาณมิตรหรือปรโตโฆสะ (การรับข้อมูลจากผู้อื่น) และสอนวิธีจับปลา คือ วิธีคิดย่อยข้อมูลด้วยโยนิโสมนสิการ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ทั้งปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง คือ สัมมาทิฐิ และ ก่องแก้ว เจริญอักษร (2539 : 23 – 26) ได้กล่าวถึง การเรียนการสอนแนวโยนิโสมนสิการ ว่าเป็นการสอนให้นักเรียนใช้ความคิดจากสิ่งที่ได้ศึกษาในทุกเรื่อง ซึ่งมาจากการได้พบเห็น ได้ยินได้ฟัง หรือจากการที่ได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 รับรู้เรื่องราวต่างๆ และนำมาเข้าสู่ระบบการใช้ความคิดให้ถูกต้อง ตามแนวพุทธเรียกเป็นภาษาบาลีว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เป็นความคิดที่เป็นการศึกษา เพราะได้ใช้สติคุมใจไว้ให้รู้ตัวอยู่เสมอ เมื่อมีสติอยู่กับตัวยอมทำให้ใช้ความคิดตามหลักเหตุผลได้ นั่นคือ การใช้ปัญญา ดังกระบวนการคิดตามขั้นตอนดังนี้คือ

ภาพประกอบ 3 กระบวนการคิด

ที่มา: ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2539, มกราคม - มีนาคม). วารสารครุศาสตร์. 24(3) : 26.

ส่วน สุน อมรวิวัฒน์ (2530 : 62 - 103) ได้กล่าวถึง การสอนแบบโยนิโสมนสิการ ว่าเป็น การเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีที่ครูเป็นกัลยาณมิตรโดยที่ใช้ศรัทธาเป็นแนวทาง และเป็นวิธีการที่มี ลักษณะบูรณาการ หลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมกลมกลืนได้สัดส่วน สามารถประยุกต์ใช้ในการสอนปัจจุบันได้

หลักการและขั้นตอนการสอนตามแนวพุทธวิธีเรียกหลักการและขั้นตอนการสอนนี้ว่า การสอนโดย สร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีวิธีการดังต่อไปนี้

หลักการ

ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้นักเรียนเกิดศรัทธาที่ จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีคิดอย่างถูกต้องมีระบบ นำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง การสอนโดยสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการใช้สอนได้ทุกระดับการศึกษา มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน ครูและนักเรียน มีสัมพันธ์อันดีต่อกัน นักเรียนได้มีโอกาสคิดแสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญา แก้ปัญหา ได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนการสอน

1. **ขั้นสร้างศรัทธา** เป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน

1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับระดับของชั้นเรียนเหมาะสมวัยและภูมิหลังของ นักเรียน เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้

1.2 บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน ครูควรมีบุคลิกภาพ ทางกายดี สะอาด แจ่มใส สงบ มีสุขภาพจิตดี มีความมั่นใจในตนเอง

1.3 ชั้นเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ โดยใช้สื่อการสอน อุปกรณ์และวิธีต่างๆ เพื่อสร้างความสนใจของนักเรียน จัดกิจกรรมชั้นนำที่สนุกสนานสนใจ ให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้และรับทราบผลทันทีเป็นการเสริมแรง

2. ชั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของสาระการเรียนรู้ หรือเสนอหัวเรื่อง ประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่างๆ

2.2 ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 นักเรียนฝึกรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้

2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้นักเรียนใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

2.5 ฝึกสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้และเปรียบเทียบประเมินค่า โดยวิธีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดทางเลือกในการแก้ปัญหา

2.6 ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

2.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและการตัดสินใจ

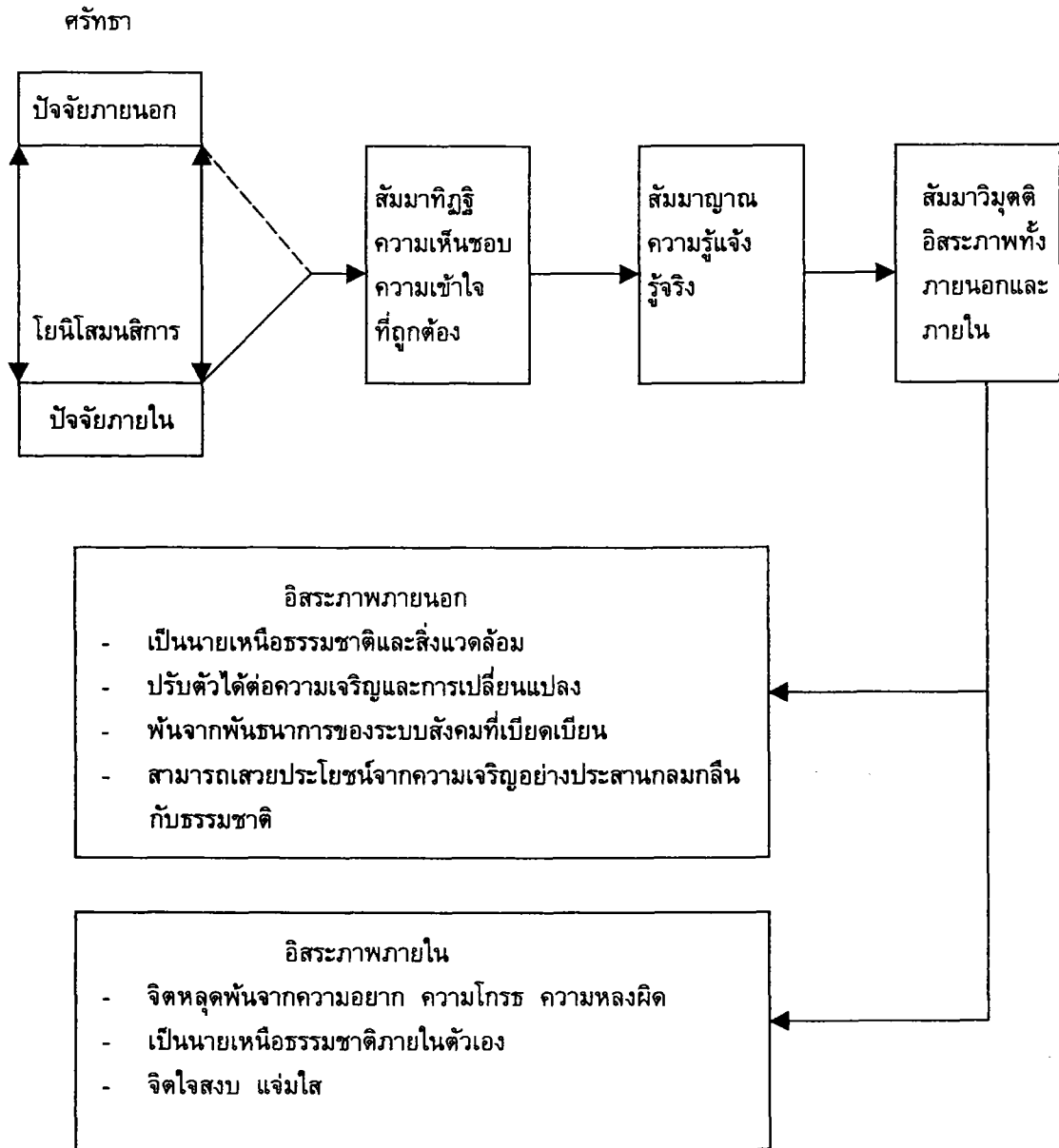
3. ชั้นสรุป

3.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผล ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้สมบูรณ์มากขึ้น

3.2 อภิปรายซักถามข้อสงสัย

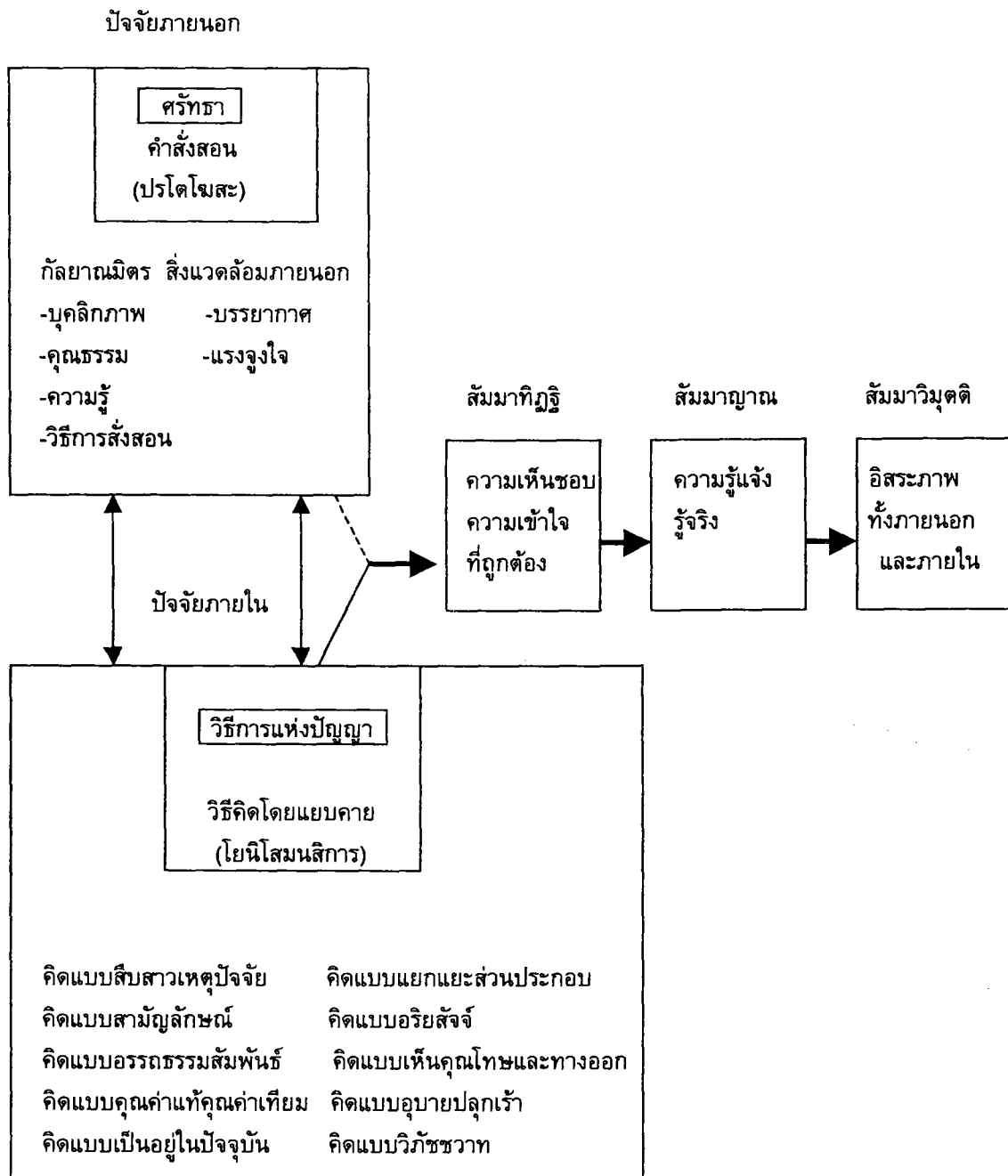
3.3 วัดและประเมินผล

จากที่กล่าวมาข้างต้นมีความสอดคล้องกับระบบการสอนตามแนวพุทธวิธีที่ สุนน อมรวิวัฒน์ (2530 : 69) ได้เสนอเป็นภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 4 ระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี

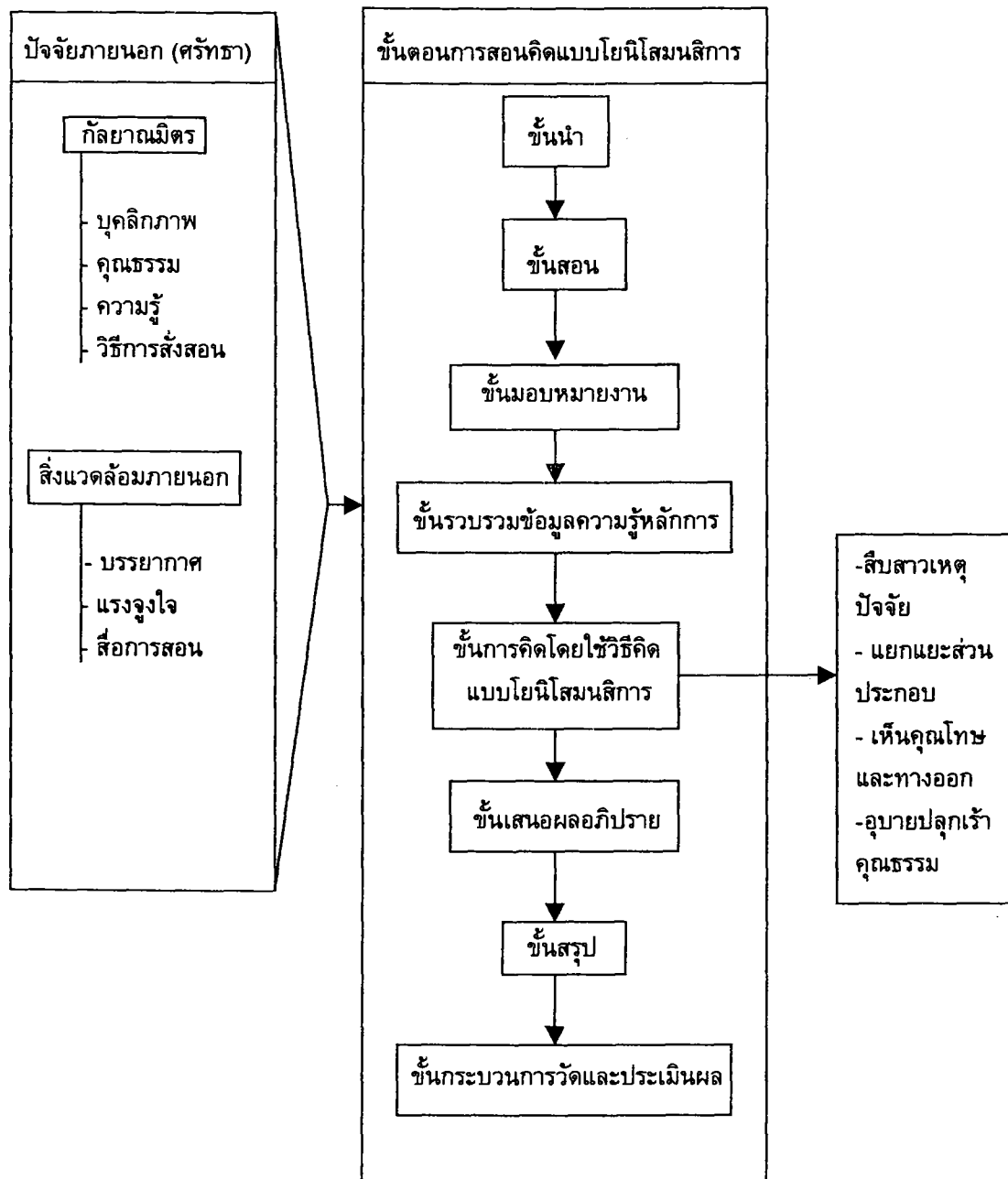
ที่มา : สุนน อมรวิวัฒน์. (2530). การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. : 69.

ภาพประกอบ 5 การจัดระบบการสอนที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ที่มา: สุนน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. : 70.

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยที่ใช้การสอนแบบโยนิโสมนสิการตามภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 6 การสอนแบบโยนิโสมนสิการ

1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

การเรียนการสอนที่ฝึกให้นักเรียนรู้การคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้อบรมสั่งสอนและเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน มีผู้วิจัยทางการศึกษาหลายท่านสนใจศึกษาและนำมาทดลองจัดการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ และได้ผลการวิจัยดังปรากฏต่อไปนี้

วรรณ สุตวิจิตร (2527 : บทคัดย่อ) ได้ทดลองสอนจริยศึกษาโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการตามแนวพุทธวิธี ให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่าการสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการนักเรียนมีการเรียนรู้ โดยมีมัชฌิมเลขคณิตหลังการสอนสูงกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความคิดรวบยอดเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่สอนตามแผนการสอนปกติและที่สอนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมาน สาครจิต (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนคณิตศาสตร์ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อครูและการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนคณิตศาสตร์ด้วยวิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีการเรียนรู้และมีการพัฒนาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนั้นเจตคติของนักเรียนที่มีต่อครูและต่อการเรียนคณิตศาสตร์ดีขึ้นกว่าก่อนสอน โดยดูจากมัชฌิมเลขคณิตของคะแนนการประเมินเจตคติหลังการสอน

พจนารถ บัวเขียว (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมกับบุคคลของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อารมณี กัณฑ์ศรีวิกรม (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลของการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก มีคะแนนความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ปราณี สมสกุล (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนาและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การสอนแบบโยนิโสมนสิการสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนวิชาต่างๆได้ โดยครูผู้สอนสามารถจัดชั้นสอนให้เหมาะสมตามจุดประสงค์ของวิชานั้นๆ ที่มุ่งให้

นักเรียนได้คิดและปฏิบัติด้วยตนเองให้มากที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม คือ เป็นคนมีคุณลักษณะดี เก่ง
และมีความสุข ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลการสอนแบบโยนิโสมนสิการในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม
ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมในพุทธศาสนา

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา

2.1 ความหมายของไตรสิกขา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้คุณค่าต่อการเรียนรู้อย่างสูงสุด ด้วยการพัฒนาในเรื่องศีล
สมาธิ ปัญญา โดยเน้นที่ตัวบุคคลเป็นศูนย์กลางเพื่อให้ผู้ฝึกฝนลดความเห็นแก่ตัวและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น
ได้อย่างสันติสุข ซึ่งเป็นการฝึกฝนและพัฒนาให้นักเรียนตามแนวไตรสิกขานั้น มีผู้ทรงวุฒิได้ให้ความหมายของ
ไตรสิกขา ดังนี้

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) 2543 : 127) ได้ให้
ความหมายของ “สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา” ว่า ข้อที่ต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ
ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน ซึ่งไตรสิกขา
ประกอบด้วย

1. อริสัลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง , ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
2. อริจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง , ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม
เช่น สมาธิอย่างสูง
3. อริปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง , ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิด
ความรู้แจ้งอย่างสูง

ซึ่งอริสัลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา เรียกรวมๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

ส่วน คนัย ไชยโยธา (2543 : 292) ได้กล่าวถึง “สิกขา 3” คือปฏิบัติที่ดั่งไว้เพื่อศึกษา คือ
ฝึกหัดตัดกาย วาจา ใจ และอบรมปัญญาให้เรียบร้อยดีงามและยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ
พระนิพพาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ไตรสิกขา” จำแนกออกเป็น 3 ดังนี้

1. อริสัลสิกขา (อริ + สัล + สิกขา) สิกขาคือศีลอันยิ่ง คือ การเรียนรู้ในเบื้องต้น โดย
ควรหัดปฏิบัติรักษามารยาททางกายและทางวาจาให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยปราศจากโทษสมควรแก่หมู่คณะ
ก่อนทำนองเดียวกับบุคคลผู้เข้าเป็นสมาชิกของสมาคม จำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของ
สมาคมนั้น

2. อริจิตตสิกขา (อริ + จิตต + สิกขา) สิกขาคือจิตอันยิ่ง คือการเรียนรู้ในลำดับต่อมา
โดยหัดรักษาจิตให้อยู่ในอำนาจ อาจทำให้แน่วแน่ควรแก่การงานในคราวต้องการ

3. อริปัญญาสิกขา (อริ + ปัญญา + สิกขา) สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง คือการเรียนรู้โดยหัด
ใช้ปัญญาให้รอบรู้ในสภาวะธรรมอันเป็นไปด้วยความเป็นเหตุและผลแห่งกันและกัน

จึงกล่าวสรุปได้ว่า ไตรสิกขา เป็นการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาของตนให้มีความรู้
ความเข้าใจด้วยความเป็นเหตุเป็นผลตามความเป็นจริงซึ่งทำให้ตนเองมีความสุขและสามารถอยู่ร่วมสังคมกับ

ผู้อื่นได้อย่างสันติสุข และถ้าบุคคลสามารถฝึกอบรมตนเองตามศีล สมาธิ และปัญญาจนถึงที่สุดแล้วจะทำให้บุคคลนั้นบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน

2.2 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

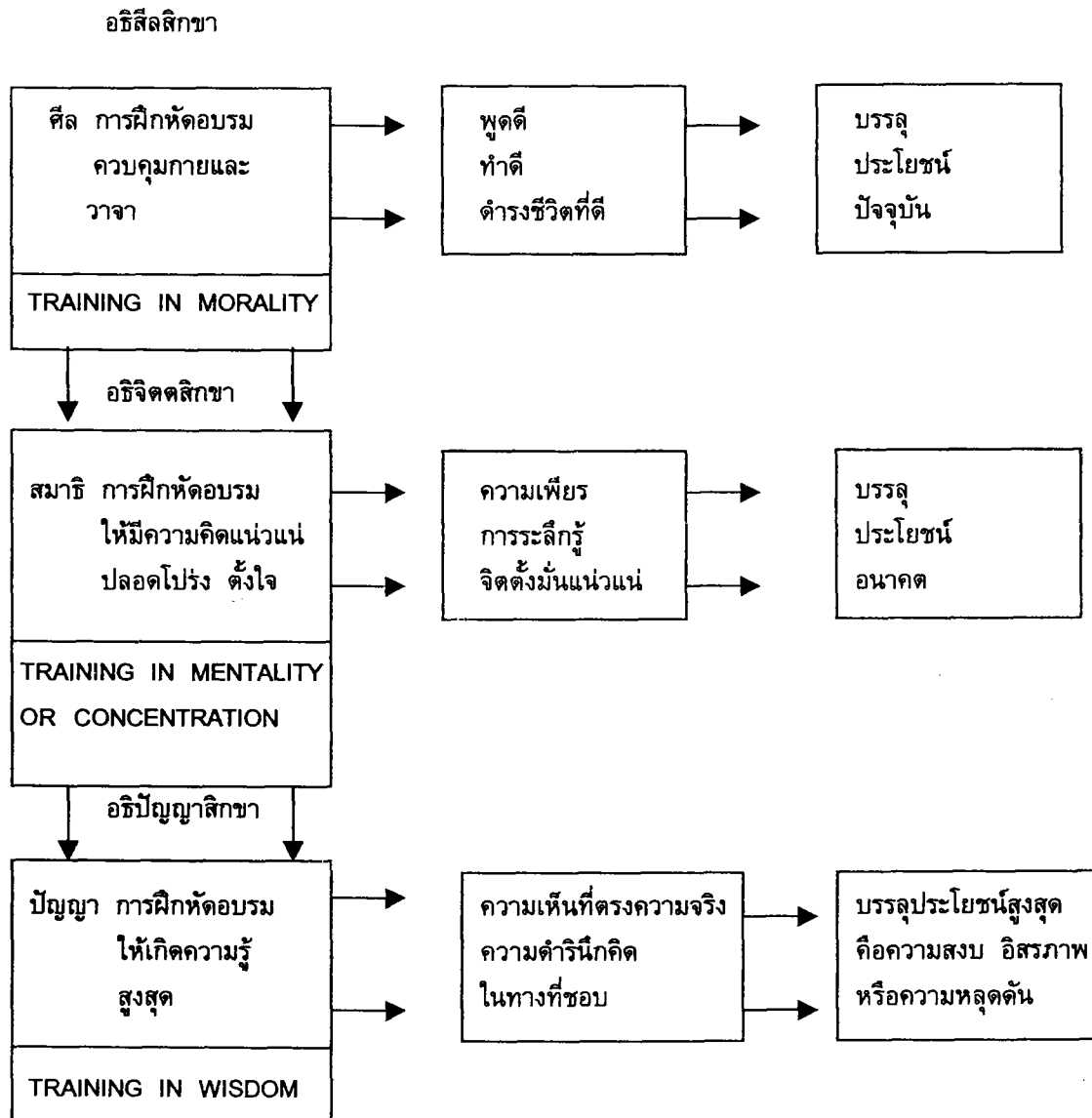
กระบวนการแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ แบ่งได้ 2 แบบคือ

แบบที่ 1 (ไร้การศึกษา) : อวิชา + คันทหา → พฤติกรรมสร้างทุกข์ (ก่อปัญหา)

แบบที่ 2 (มีการศึกษา) : ปัญญา + ฉันทะ → พฤติกรรมสลายทุกข์ (แก้ปัญหา)

กระบวนการแบบที่ 2 เป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์ คือ การที่มนุษย์มีความคิดก็นับได้ว่าเริ่มมีการศึกษา และเมื่อมีการศึกษาปัญญาก็เกิดขึ้นซึ่งเป็นตัวแกนสำคัญของการพัฒนาตนเอง ดังนั้นการศึกษาต้องเป็นการฝึกคนให้พัฒนาปัญญา เพื่อนำปัญญามากำจัดคันทหาและกำหนดพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม

ในการศึกษาตามหลักพุทธศาสนาหรือการปฏิบัติธรรม สิ่งที่สำคัญที่จะต้องมามี คือ ความเชื่อในโพธิ เรียกว่า โพธิศรัทธา ซึ่งถือว่าเป็นศรัทธาพื้นฐาน คือ มนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธะได้ และเมื่อมนุษย์มีความเชื่อดังนั้นแล้วจะทำให้มนุษย์พร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเอง การฝึกฝนและพัฒนาปัญญาในทางพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2542 : 64 - 68) ซึ่งสมน อมรวิวัฒน์ (2530 :40) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์แท้จริง เพราะมีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีความสืบเนื่อง และเป็นเหตุเป็นผลแก่กันและกัน ดังภาพประกอบกระบวนการศึกษาเพื่อมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาต่อไปนี้

ภาพประกอบ 7 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

ที่มา: สุมน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. : 41.

จากภาพประกอบ 6 วิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งผู้ศึกษาต้องปฏิบัติตามแนวทางของมรรคซึ่งมีองค์แปด หรือมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยอัฏฐังคิกมรรค ซึ่ง ดนัย ไชโยธา (2543 : 323 – 326) ได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ หมายถึง การรู้การเห็นอริยสัจ 4 อย่างถูกต้อง โดยมีลักษณะเด่นๆ ดังนี้

1.1 ความเข้าใจชัดว่า อะไรคือทุกข์ อะไรคือสาเหตุแห่งทุกข์ อะไรคือความดับทุกข์และอะไรคือข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์

1.2 ความเข้าใจชัดว่า อะไรคือกุศลกรรม อะไรคืออกุศลกรรม

1.3 ความเข้าใจหลักปฏิจาสัมบุบาท คือกระบวนการเกิดขึ้นและการดับแห่งทุกข์ โดยเป็นปัจจัยอาศัยกัน

สัมมาทิฐินับเป็นจุดเริ่มต้นหรือตัวกำหนดที่สำคัญที่นำผู้ปฏิบัติให้ดำเนินไปถูกทางและก้าวหน้าในการปฏิบัติ

2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบหรือความคิดชอบมีลักษณะเด่นๆ ดังนี้

2.1 ความคิดที่ปลอดโปร่ง ไม่หมกมุ่นพันพันอยู่ในสิ่งที่สนองความอยาก อันได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เรียกว่า กามคุณ รวมความคิดเสียสละปราศจากการครุ่นคิดหาผลประโยชน์ใส่ตัว (เนกขัมมวิตก)

2.2 ความคิดที่ไม่พยาบาทมุ่งร้ายใคร เต็มไปด้วยเมตตาและกรุณา (อพยาบาทวิตก)

2.3 ความคิดไม่เบียดเบียนใคร ไม่คิดทำร้ายหรือทำลายใคร (อวิหิงสาวิตก)

3. สัมมาวาจา การเจรจาชอบมีลักษณะเด่นๆ ดังนี้

3.1 การเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาท)

3.2 การเว้นจากการพูดส่อเสียดหรือการพูดยุยงให้เขาแตกกัน (ปิสุณวาจา)

3.3 การเว้นจากการพูดคำหยาบคาย (มรฺสวาจา)

3.4 การเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อหรือพูดสิ่งไร้สาระ (สัมผัปปลาปะ)

4. สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ มีลักษณะเด่นๆ ดังนี้

4.1 การเว้นจากการทำลายชีวิตคนอื่นและสัตว์อื่น (ปาณาติบาต)

4.2 การเว้นจากการขโมยของของคนอื่น (อทินนาทาน)

4.3 การเว้นจากการประพฤติดีในกาม (กาเมสุ มิจจาจาร)

5. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การทำมาหากินด้วยอาชีพสุจริต เว้นมิจอาชีพต่างๆ เป็นต้นว่า การโกงหรือหลอกลวง การประจบประแจง การใช้เครื่องหมายนิมิต การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาภด้วยลาภ และเว้นอาชีพอีก 5 ประการดังต่อไปนี้

5.1 สัตตวณิชชา ค้าขายอาวุธ

5.2 สัตตวณิชชา ค้าขายมนุษย์

5.3 มังสวณิชชา ค้าขายเนื้อสัตว์ (อรรตถตา แก้ว เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย)

5.4 มัชชวณิชชา ค้าขายน้ำเมา

5.5 วิสวณิชชา ค้าขายยาพิษ

6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง เพียรพยายามทางจิตอย่างยิ่งใหญ่ (สัมมัปปธาน)

4 ประการ ดังต่อไปนี้

6.1 เพียรระงับมิให้ความชั่วเกิดขึ้น (สังวรปธาน)

6.2 เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป (ปหานปธาน)

6.3 เพียรสร้างความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น (ภาวนापธาน)

6.4 เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม (อนุรักษนปธาน)

7. สัมมาสติ การตั้งสติชอบ หมายถึง สติปัฏฐาน 4 การตั้งสติพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง 4 ประการ ดังต่อไปนี้

7.1 พิจารณาความเป็นไปของร่างกาย มีหลายวิธี เช่น กำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก เป็นต้น (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

7.2 พิจารณาความเป็นไปของเวทนาว่ามีความเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

7.3 พิจารณาความเป็นไปของจิตว่า เศร้าหมองเพราะกิเลสชนิดใด หรือผ่องใสเพราะปราศจากกิเลสเหล่านั้น (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

7.4 พิจารณาธรรมต่างๆ ทั้งฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว และฝ่ายกลางว่าธรรมชนิดใดผ่านเข้ามาในจิต (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

8. สัมมาสมาธิ การตั้งจิตมั่นชอบ หมายถึง การทำจิตให้เป็นสมาธิผ่านระดับต่ำ ระดับกลางถึงระดับสูง จนบรรลุฌาน

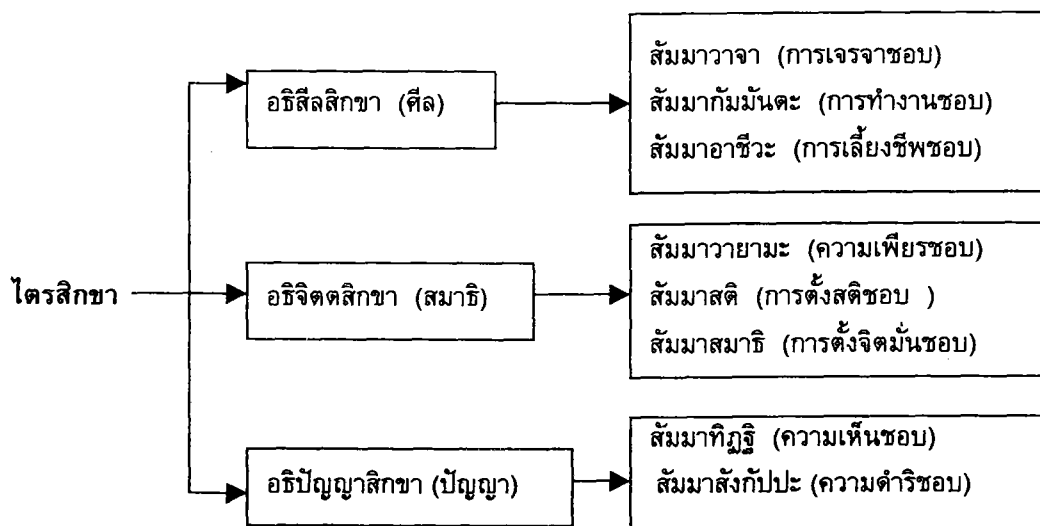
สมาธิ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ จากระดับต่ำไปหาระดับสูงดังต่อไปนี้

8.1 สมาธิชั่วขณะซึ่งเกิดแก่สามัญบุคคลทั่วไปในเวลาปฏิบัติภารกิจประจำวัน เรียกว่า **ขณิกสมาธิ**

8.2 สมาธิที่จวนจะแน่นอน สมาธิที่ตั้งจิตมั่นกว่าระดับแรก เรียกว่า **อุปจารสมาธิ**

8.3 สมาธิที่แนบแน่นสนิท เป็นสมาธิระดับฌานขั้นต่างๆ อันเป็นระดับสูงสุดเรียกว่า **อัปปนาสมาธิ**

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปความสัมพันธ์ของไตรสิกขากับอริยอัฏฐังคิกมรรคดังภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 8 ความสัมพันธ์ของไตรสิกขากับอริยอัฏฐังคิกมรรค

จึงกล่าวได้ว่ากระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขามีความสำคัญ ตามที่
เพ็ญรุ่ง ปานใหม่ (2544 : 21 – 22) ได้อธิบายไว้ดังนี้คือ

ศีล เป็นเรื่องการฝึกพฤติกรรม เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล คือ วินัย เด็กควรได้รับการปลูกฝัง
ให้อยู่ในหลักของศีล 5 เน้นการไม่เบียดเบียน โดยไม่ทำร้ายชีวิต ร่างกาย ไม่ลักขโมย ไม่แย่งของรักของหวง
ของผู้ใด ไม่ใช้วาจาประทุษร้าย สร้างความสดีสัมปชัญญะ โดยเห็นโทษของการดื่มสุรา เสพของมีนเมา
ของเสพติด นอกจากการปลูกฝังการไม่เบียดเบียนกันทางสังคมแล้วยังต้องพัฒนามนุษย์ในเรื่องความสัมพันธ์
ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้น

การพัฒนามนุษย์ในระดับศีล จะต้องตั้งเป้าหมายที่จะสร้างพฤติกรรมที่พึงงามให้สะสมขึ้นในตัวมนุษย์
เมื่อเกิดการสะสมและปฏิบัติติดต่อกันไปก็จะส่งผลไปที่จิตใจให้เกิดความชื่นชมและยึดถือเวลาจะประพฤติ
อย่างนั้น ความชื่นชมยึดถือในจิตใจจะส่งเสริมให้มีเจตนาที่มุ่งประพฤติดี

สมาธิ เป็นเรื่องการฝึกในด้านจิตหรือระดับจิตใจ การอบรมมนุษย์เป็นไปในเรื่องการพัฒนา
คุณลักษณะต่างๆ ทางจิตให้สมบูรณ์ด้วย

1. คุณภาพจิต คือ ประกอบไปด้วยคุณธรรม เป็นความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ความเคารพนบนอบ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความมีน้ำใจ ความกตัญญูกตเวทิตะ
 เป็นต้น

2. สมรรถภาพจิต คือ การมีจิตใจเข้มแข็ง มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน ไม่ย่อท้อ
มีความรับผิดชอบ มีความแน่วแน่มั่นคง มีความกระตือรือร้น มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

3. สุขภาพจิต คือการมีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน มีความสดชื่นผ่องใส มีความพอใจอิมเมใจ และ
สงบสุข เป็นต้น

ปัญญา เป็นเรื่องของฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง โดยนัยนี้ มนุษย์ควรได้รับการอบรม
สั่งสอนในทางที่ถูกต้องควร ในเรื่องความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จัก

วินิจฉัยไตร่ตรอง รู้จักแก้ปัญหา รู้จักดำเนินการต่างๆมีเหตุผล รู้จักคิดการต่างๆ อย่างสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง นั่นคือ รู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต

ในการฝึกในอบรมมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาสามารถฝึกได้ในทุกการกระทำของมนุษย์ และฝึกหัดให้รู้จักการตรวจสอบด้วยตนเองจะช่วยให้การปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญาก้าวหน้ายิ่งขึ้น นั่นคือ พิจารณาการกระทำของคนในส่วนของ “ศีล” ว่า ไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือไม่ หรือว่าการกระทำนั้นเป็นเพื่อความสนับสนุน เกื้อกูลช่วยเหลือ และสร้างสรรค์ ในขณะที่เกิดการกระทำนั้น “จิตใจ” ของตนเป็นอย่างไร คือเป็นการกระทำด้วยจิตที่เห็นแก่ตัว คิดร้ายต่อผู้อื่น หรือริษยา อาฆาต โลภ โกรธ หลง หรือเปล่า หรือทำด้วยความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ความศรัทธา ความมีสติ ในขณะที่ทำมีสุขภาพจิตเป็นอย่างไร เช่น กระวนกระวาย เศร้าหมอง หรือมีจิตที่ร่าเริงแจ่มใสหรือสุขสงบ และใช้ “ปัญญา” ในการพิจารณาการกระทำของตนนั้น ทำด้วยความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่กำลังทำอยู่ มีความเข้าใจในกฎเกณฑ์และความมุ่งหมาย ทำโดยมีการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มองเห็นถึงผลดีผลเสียและวิธีการปรับปรุงแก้ไขแล้วหรือไม่

ดังนั้นกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาจึงมีลักษณะที่เด่น และใช้เป็นทฤษฎีทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ดังที่สมุน อมรวิวัฒน์ (2530 : 44 – 45) สรุปวิเคราะห์ได้เป็นข้อๆ คือ

1. ผู้ที่ศึกษาตามกระบวนการศึกษาของหลักไตรสิกขา ต้องปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยตนเอง ศีล สมาธิ และปัญญา จะไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงจากการฟัง การอ่าน การดู หรือการบอกเล่า ต้องเรียนรู้ด้วยการกระทำ เรียนรู้ด้วยการคิด การควบคุม เรียนด้วยความอดกลั้น อดทน ช่มใจ และเรียนด้วยวิริยะ อุทสาหะ ความสำเร็จของการศึกษาแต่ละระดับนั้น ผู้ศึกษาย่อมวัดและรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดมาประเมินให้ได้

2. เรื่องจากศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการฝึกหัดอบรมที่ต้องสามารถละสิ่งที่ควรละ และเจริญสิ่งที่ควรเจริญ ดังนั้นผู้ที่ศึกษาตามแนวทางของไตรสิกขานี้ จึงต้องได้รับการแนะนำสั่งสอนจากผู้เป็นกัลยาณมิตรก่อน แต่จะหยุดอยู่เพียงนั้นไม่ได้ ต้องรู้จักคิดและใช้ปัญญา ฝึกฝนไปทีละขั้น จนสามารถวินิจฉัย แยกแยะสิ่งดี สิ่งชั่ว (อย่างที่เรียกว่า รู้มีชอบชั่วดี) แล้วละเว้นสิ่งชั่วเพิ่มพูนสิ่งที่ชอบธรรม และมีจิตใจผ่องใสบริสุทธิ์ได้

3. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักของไตรสิกขา เป็นการฝึกหัดอบรมตนที่เป็นขั้นตอน สืบเนื่องเริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากสิ่งที่ย่างไปสู่สิ่งที่ยาก เช่น การกำจัดกิเลสอย่างหยาบด้วยการควบคุมความประพฤติของตนทางกายและทางวาจา นั้น เป็นกระบวนการที่สังเกตเห็นได้ชัดเหมือนการกำจัดเศษขยะทั้งหลายที่ลอยมาตามสายน้ำ การกำจัดกิเลสอย่างกลางที่รุนแรงจิตใจคือ นิวรณ์ต่างๆ เหมือนการกรองดินโคลนกรวดทรายที่ปะปนอยู่ในน้ำนั้น หากสังเกตอย่างตั้งใจก็จะมองเห็นได้ ครั้นผู้ศึกษาฝึกปฏิบัติต่อไปจนสามารถกำจัดกิเลสอย่างละเอียดที่ฝังลึกแอบซ่อนอยู่ในกมลสันดานเสียได้ ก็เหมือนกับการกลั่นน้ำที่แม้จะดูใสแต่มีละอองตกตะกอนนอนก้นอยู่ให้บริสุทธิ์สะอาดผู้ที่ฝึกหัดอบรมตนตามกระบวนการนี้จึงเรียนลัดไม่ได้ หลอกตนเองและผู้อื่นไม่ได้ และผู้ที่เรียนได้สำเร็จต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาและใช้ปัญญาจนได้รับปริญญา 3 คือ ญาคปปริญญา การกำหนดรู้สภาวะลักษณะ ตีรถปปริญญา การกำหนดรู้สามัญลักษณะ และปุทานปริญญา การกำหนดรู้ด้วยการระลึกรู้ชัดในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นเสียได้โดยสิ้นเชิง

4. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขานั้นเป็นการพัฒนามนุษย์ทางร่างกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการพัฒนาที่กว้างและลึกมากกว่าการศึกษาที่เราเข้าใจโดยทั่วๆ ไป

เพราะเป็นการฝึกหัดอบรมเพื่อรู้ รู้เพื่อรู้สึก รู้สึกเพื่ออยากจะทำต่อสู ต่อสูเพื่ออิสรภาพ อิสรภาพที่หลุดพ้นจากความทุกข์และความชั่ว อิสรภาพของวิญญาณมนุษย์คือ สันติ ความสงบเย็น

5. การฝึกหัดอบรมตามหลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการและปัจเจกยการที่ว่า มีลักษณะบูรณาการนั้น เพราะองค์ประกอบทุกองค์ประกอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และมรรคมืองค์แปด ซึ่งเป็นวิธีการประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดประสงค์สูงสุดนั้นมีลักษณะที่ผสมกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน มีความสอดคล้องรองรับกันทั้งในด้านที่ต้องละเว้นและในด้านที่เจริญ ยากที่จะแยกออกอย่างใดทีเดียว และไม่สามารถตัดองค์ประกอบข้อใดทิ้งไปได้

2.3 การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา

การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องการให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ และการพัฒนาทางกาย วาจา และปัญญากับสิ่งที่เรียนเพื่อพิจารณาให้เห็นประโยชน์ คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้ว นำความรู้ที่นั่นมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติต่อไป และมีผู้ทรงคุณวุฒิได้อธิบายและนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา ดังนี้คือ

สุนน อมรวิวัฒน์ (2513 : 47 – 48) กล่าวถึงการสอนแบบไตรสิกขาว่า เป็นการสอนที่เชื่อว่า คนที่มีปัญญาและเกิดปัญญาวิสุทธิขึ้นได้นั้นต้องเกิดจากมีกำลัง(พลัง) จิตใจ กำลังความคิดที่แน่วแน่ ไม่หวั่นไหว ชัดสายวอกแวกต้องเพ่งพินิจคิดตรองในเรื่องเดียว คนที่จะมีกำลังความคิดรวมเป็นจุดเดียว แน่วแน่ (สมาธิ) ไม่หวั่นไหวชัดสายได้ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติเรียบร้อย สงบเรียบ มีระเบียบวินัย (มีศีล) นั่นคือ ถ้านักเรียนฝึกควบคุมสภาพทางกายให้อยู่ในระเบียบวินัยเรียบร้อยก็จะช่วยให้จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่านหวั่นไหวไปนอกเรื่อง นอกห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้มีกำลังความคิดคมกล้า สามารถแก้ปัญหาทำความเข้าใจปัญหาได้ ทำให้เกิดปัญญา มีความรู้แจ้งเรื่องนั้นๆ (ปัญญา) ได้ด้วยตนเองประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงแต่รู้หรือทราบจากการบอกเล่าให้ฟังเท่านั้น และได้จัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา โดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ชั้น ดังนี้

1. ชั้นศีล หมายถึง ชั้นที่นักเรียนควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนเสมอ

2. ชั้นสมาธิ หมายถึง ชั้นที่นักเรียนต้องรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่เป็นจุดเดียว ไม่ชัดสายไปสู่เรื่องอื่น สิ่งอื่น นอกห้องเรียน นอกเรื่องที่เรียน ไม่คิดตรึกตรอง วิดกกังวลถึงเรื่องอื่นๆ ที่จะทำให้สมองไม่ปลอดโปร่ง นักเรียนต้องตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ (ปลิโพธิ) ออกจากความคิด จิตใจ

3. ชั้นปัญญา หมายถึง ชั้นที่นักเรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่แท้จริง

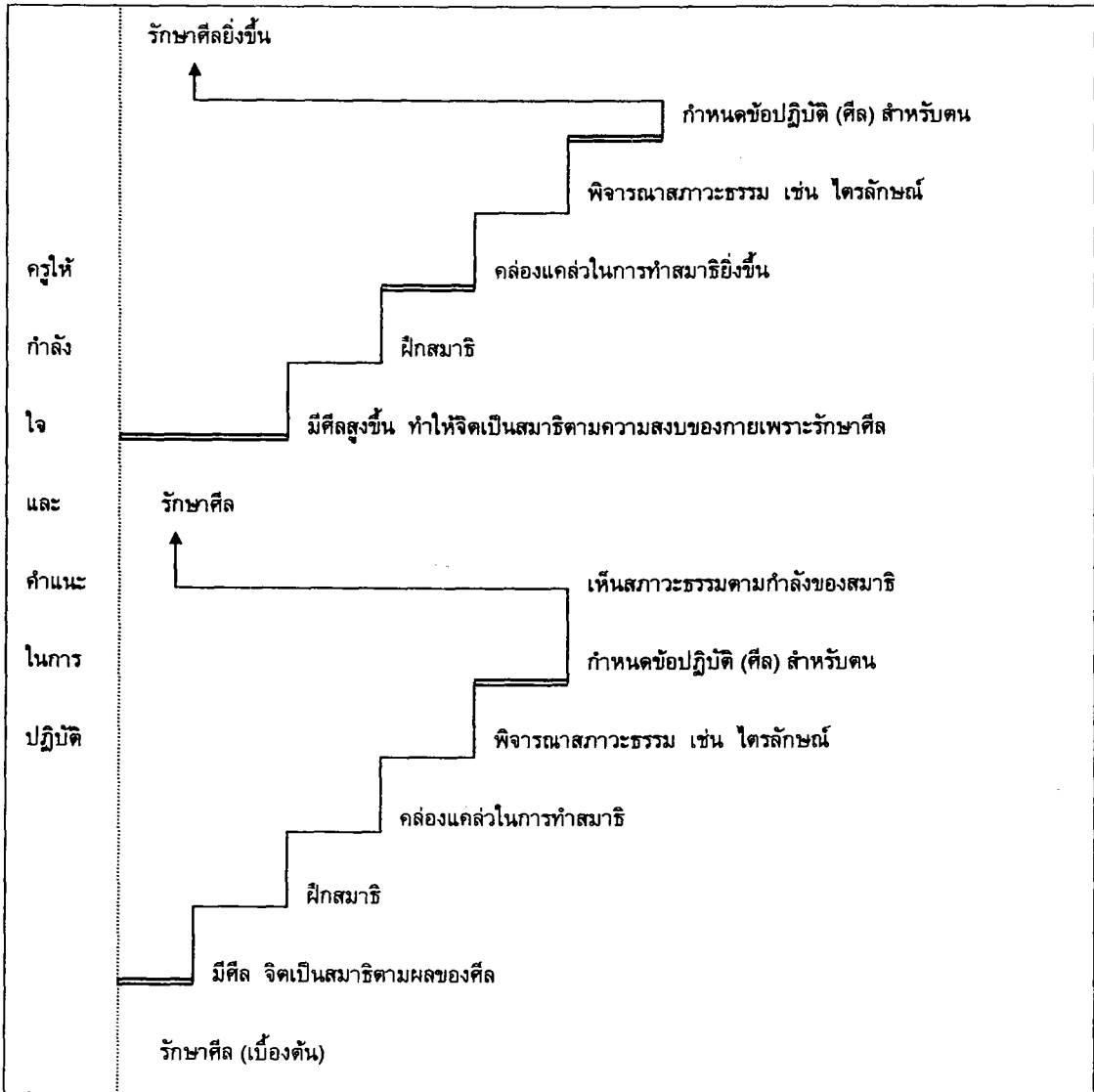
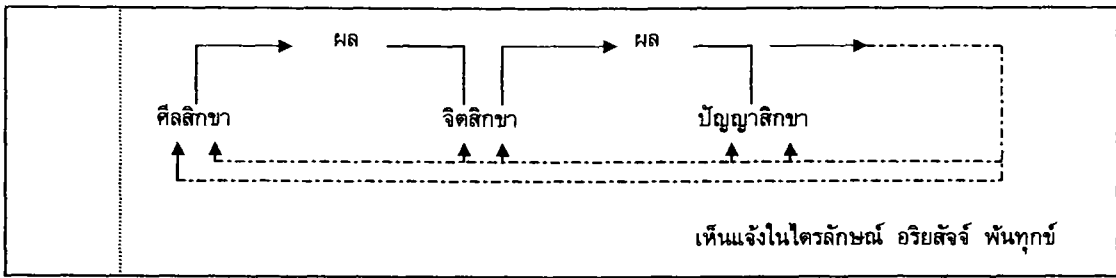
ซึ่งสอดคล้องกับของ คุชฎี สิตลวรงค์ (2524 : 3) ได้อธิบายถึง การจัดการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา ไว้ว่า เป็นการสอนที่ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดควบคุมประพฤติทางกาย วาจา (ศีล) ของตนได้ โดยได้สร้างรูปแบบการสอนที่นักเรียนต้องปฏิบัติ 3 ชั้น ดังนี้

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้ออกต้องต่อมารยาทสังคม กรอบของศีลธรรม ทั้งนี้ โดยการควบคุมตนเอง เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะประณีตมันคงขึ้น

2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตใจให้มันคง ไม่คล้อยตามความต้องการที่จะทำชั่ว จิตที่ฝึกดีแล้วจะสามารถพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง มีความมันคง ผ่องใสมีสมาธิและศีลมันคงขึ้น

3. ปัญญาศึกษา คือ การเฝ้าสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิด (โดยสรุปคือขั้นที่ 5) ของตนเอง ในขณะที่จิตเป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เที่ยง ทนทานอยู่ไม่ได้ ไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่น แล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์โดยไม่ก่อทุกข์ หรือ เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ถ้ามีปัญหาแล้วสมาธิและศีลก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญานั้น

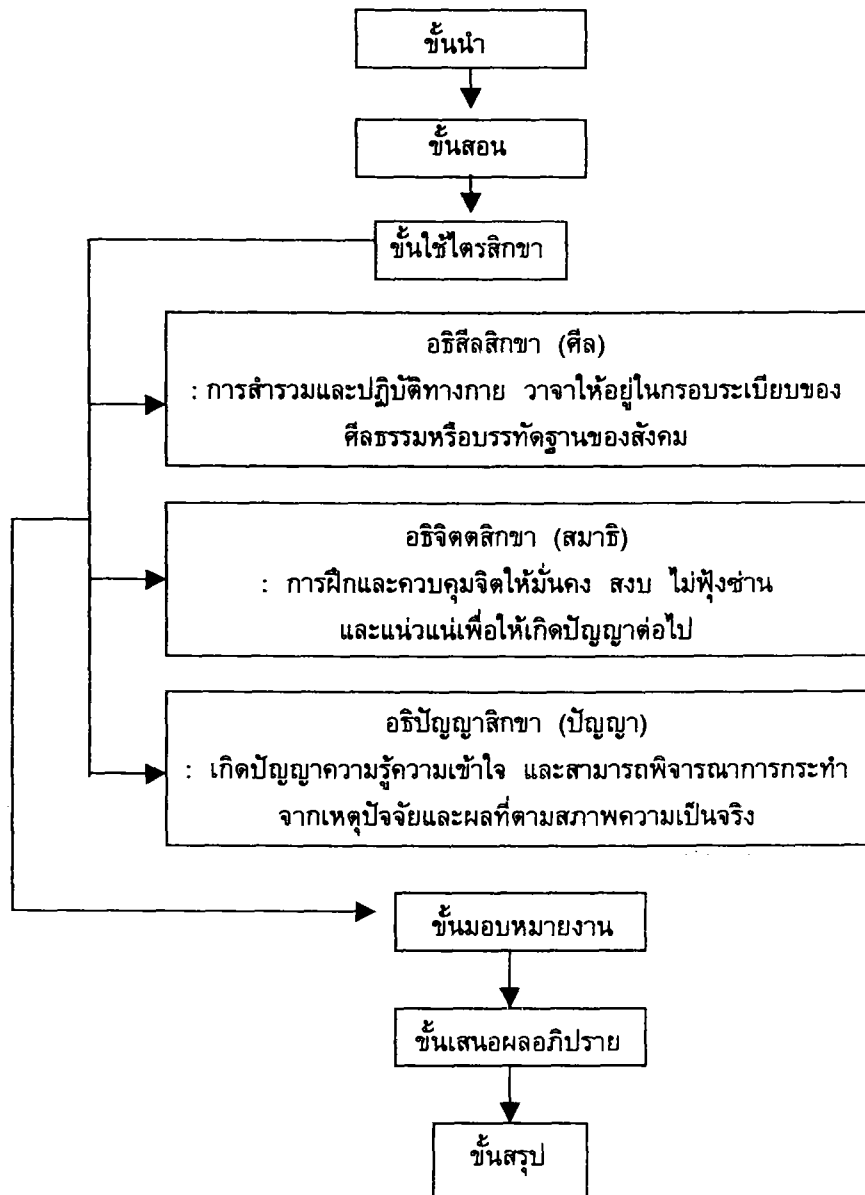
การจัดการเรียนการสอนแบบไตรสิกขานี้ นักเรียนต้องปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัตินั้นให้เป็นประโยชน์ คุณโทษตามความเป็นจริง ปัญญาที่ได้จากการเรียนรู้แบบไตรสิกขาเป็นความรู้จากการเห็นสภาวะธรรมที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง อันเป็นผลมาจากการพิจารณาในใจโดยแยกกายแล้วนำความรู้้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างจริงจัง ครูเป็นเพียงผู้ประทับประคองและชี้จุดสำคัญที่นักเรียนพึงพิจารณาเท่านั้นดังภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 9 ขั้นตอนการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา

ที่มา: สุขฤณี สีตลวรงค์. (2524). การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสภาจกฉาในการสอนเบญจศีลและขราวาสธรรมในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. : 29.

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา สรุปได้ว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่นำกระบวนการฝึกอบรม และพัฒนามนุษย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์เป็นการสอนที่ครูเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนต่อสถานการณ์นั้นจนกำหนดควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ และเกิดปัญญาในตนได้ โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยให้คำแนะนำในทางที่ถูกที่ควรทำให้นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตนได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้อง ซึ่งขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา สรุปได้เป็นภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 10 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขามีดังนี้

คุณหญิง สีตลวรงค์ (2524 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสภาัจฉาในการสอนเบญจศีลและฆราวาสธรรมในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2524 กลุ่มตัวอย่าง 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา กลุ่มทดลอง 2 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบธรรมสภาัจฉา โดยได้รับการสอนกลุ่มละ 8 คาบๆ ละ 50 นาที และมีการฝึกพฤติกรรมโดยให้กลุ่มทดลอง 1 เจริญอานาปานสติ กลุ่มทดลอง 2 อภิปรายสถานการณ์ กลุ่มละ 17 คาบๆ ละ 10 นาที ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉาสูงกว่ากลุ่มที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา ส่วนการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมนั้น นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขามีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิภาพรรณ แดงโรจน์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขากับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2529 โรงเรียนราชวินิต บางแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 40 คน เป็นกลุ่มควบคุม 40 คน นักเรียนในกลุ่มทดลองได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา นักเรียนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่าความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 , .05 ตามลำดับ ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เยาวภา ประคองศิลป์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฎฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู ในโรงเรียนคงคาราม จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 120 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 คน ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบไตรสิกขา และนักเรียนกลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบพหุคูณของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ่ พบว่าการสอนแบบปุจฉาวิสัชนากับการสอนตามคู่มือครู และการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การสอนแบบปุจฉาวิสัชนากับการสอนแบบไตรสิกขามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความคิดเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบพหุคูณของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคู่โดยใช้วิธีการของเซฟเฟ่ พบว่า การสอนแบบปุจฉาวิสัชนากับการสอนแบบไตรสิกขา และการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การสอนแบบปุจฉาวิสัชนากับคู่มือครู มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ไพรัตน์ ญาติฉิมพลี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู ในโรงเรียนวินิตศึกษาในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 50 คน ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา และกลุ่มควบคุม 50 คน ได้รับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้เป็นวิถีชีวิตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั่วไปทั้งชีวิตคนเมืองและคนในชนบท หากวิถีชีวิตดังกล่าวมีความสอดคล้องสมดุลกับที่ธรรมชาติให้ รู้เอื้อเพื่อแบ่งปันกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งการสร้าง ความสมดุลระหว่างกายกับจิตให้เกิดขึ้น และการผลิตที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการในการบริโภคของตน และครอบครัวเสียก่อนที่จะนำส่วนที่เหลือไปซื้อขาย

ดังนั้น “ เศรษฐกิจพอเพียง ” จึงเป็นวิถีชีวิตที่มีความหลากหลาย และสามารถยืดหยุ่นความเป็นอยู่ของชีวิตของตนได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานความหมายของความพอเพียง ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อ 4 ธันวาคม 2541 ดังนี้

“ คำว่า พอเพียง มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ ในศาลาแห่งนี้ เมื่อ เท่าไร 20 24 ปี เมื่อปี 2517 2517 ถึง 2541 นี้ ก็ 24 ปี ใช่ไหม วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะมีปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกิน นี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้น ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะ ทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือ ระบบพอเพียง เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจ แล้วก็ ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self – sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self – sufficiency คือ Self – sufficiency นั้นหมายความว่าผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปซื้อของคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)

บางคนแปลจากภาษาฝรั่งว่า ให้ยืนบนขาตัวเอง คำว่ายืนบนขาตัวเองนี้คนบางคนพูดว่าชอบกล ใครจะมายืนบนขา คนอื่นมายืนบนขาตัวเองเรา เราก็โกรธ แต่ตัวเองยืนบนขาตัวเองก็ต้องเสียหลักหกล้มหรือล้มลง อันนี้ก็เป็นการคิดที่อาจจะเฟื่องไปหน่อย แต่ว่า เป็นตามที่เขาเรียกว่า ยืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) หมายความว่าสองขาของเรา ยืนบนพื้น ให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอขม

ชาคนอื่นมาใช้สำหรับยื่น แต่ พอเพียง นี้ มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่า พอ ก็ เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด - อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ - มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้แต่ต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัธยาศัย พุดจากก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง” (สำนักพระราชพิธี, 2542): ปกหลัง)

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ดังนี้

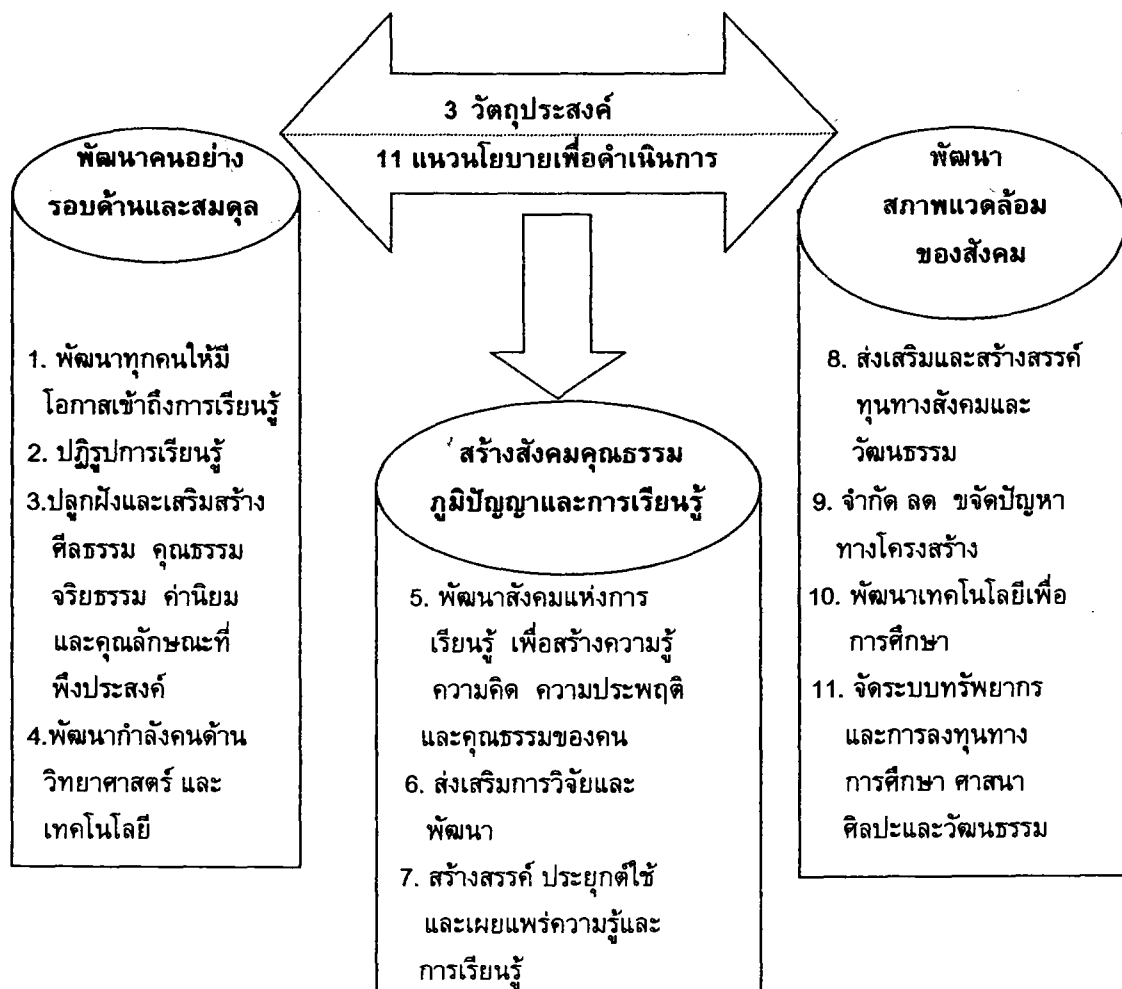
ไสว บุญมา (2543 : 3 – 8) กล่าวถึง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวคิดหลักการดำเนินชีวิตที่มีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมจรรยา ซึ่งทำให้ฐานรากของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับวัลลภ พรหมทอง (2543 : 8 - 18) ที่กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) ว่าเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง พออยู่พอกิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตและรวมทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด จิตสำนึกของคน วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมั่นคงตลอดไป ส่วน เสน่ห์ จามริก (2543 : 166 – 167) กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่าเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคมตั้งแต่ขั้นพื้นฐานและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน ขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือนสร้างอาชีพและทักษะวิชาการที่หลากหลาย เกิดตลาดซื้อขาย สะสมทุน ฯลฯ และบนพื้นฐานเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนนี้เอง ที่เศรษฐกิจจะพัฒนาขึ้นมาอย่างมั่นคง รวมทั้งเทคโนโลยีซึ่งจะค่อยๆ พัฒนามาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและทั้งที่จะคัดสรรเรียนรู้จากโลกภายนอก “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงมีความหมายเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้กับ “โลกาภิวัตน์” และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (2543 : 10 – 11) กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่าเป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ดังนั้นจึงสรุปความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่าเป็นแนวคิดหลักหรือปรัชญาการพัฒนาวิธีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเอง พออยู่พอกินในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักทางศีลธรรมจรรยา ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อันมั่นคงและยั่งยืนแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

3.2 หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545 – 2549 และแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) ต่างนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้มาเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินนโยบายของชาติในด้านต่างๆ เพื่อให้คนไทยในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า โดยมีหลักการสำคัญคือ พึ่งตนเอง รู้เท่าทัน และก้าวทันโลก มาเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีค่านิยมร่วมต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เจตคติ และกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหาร และการจัดการประเทศที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสมมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และมีความยืดหยุ่นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต โดยการยึดทางสายกลางที่อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอประมาณอย่างมี

เหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก ที่เน้นการบูรณาการแบบองค์รวมยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา และการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่ง (1) พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และ (2) พัฒนาสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 4) และจากหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวข้างต้นที่ต้องการพัฒนาคนและสังคมไทยในด้านต่างๆ เป็นไปด้วยดีจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวนโยบายเพื่อดำเนินการดังภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 11 วัตถุประสงค์และแนวนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559)*. : บทสรุป.

นอกจากนี้ สำนักพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (2543 : 11 – 12) กล่าวถึงความสำคัญ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า “ ความพอเพียง ” หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวพอสมควรต่อ การมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้และ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และ ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม มีความเพียร อดทน “ เกษตรทฤษฎีใหม่ ” เป็นตัวอย่างของปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงโดยมีสาระสำคัญของทฤษฎีใหม่ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2541 : 2 ; อ้างอิงจาก มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. 2535 : 79 – 80) ดังนี้คือ การให้เกษตรกรจัดการใช้ประโยชน์จากที่ดินซึ่งถือครองจากการประมาณการ ถัวเฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 10 – 15 ไร่ ให้ได้ประโยชน์สูงสุดโดยมีน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปีโดยสมควรแบ่ง พื้นที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง 30% ขุดสระน้ำเพื่อเก็บกักน้ำในฤดูฝนเสมือนอ่างขนาดใหญ่

ส่วนที่สอง 30% ใช้สำหรับทำนาปลูกข้าวไว้บริโภค

ส่วนที่สาม 30% ทำแปลงพืชไร่สวนผสม ปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคหรือเหลือขาย เป็นรายได้เสริม

ส่วนที่สี่ 10% ที่อยู่อาศัย

ตามหลักการในทฤษฎีใหม่ ได้พระราชทานแนวพระราชดำริอันเป็นหลักสำคัญไว้ว่า

1. โดยสรุปที่สุดเป็นวิธีการที่ใช้ปฏิบัติแก่เกษตรกรซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินแปลงเล็กๆ (ประมาณ 15 ไร่) ซึ่งถือเป็นอัคราถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรไทย

2. หลักสำคัญ คือ มุ่งให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตนเองได้พอเพียงในระดับหนึ่ง ทรงเน้นความสำคัญ ของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการสร้างความสามัคคีในท้องถิ่น

3. มีข้าวบริโภคได้เพียงพอทั้งปีโดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่จะมีข้าวกินตลอดปี และข้อนี้ เป็นหลักสำคัญในทฤษฎีใหม่

4. เพื่อการนี้มีหลักเกณฑ์เฉลี่ยว่าต้องมีน้ำใช้ในฤดูแล้งเฉลี่ยประมาณ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ พื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมดตามหลัก 30 – 30 – 30 – 10 จะต้องการน้ำรวม 10,000 ลูกบาศก์เมตรและสระน้ำ นั้นสามารถเลี้ยงปลาได้ด้วย

และสำหรับ “ เกษตรทฤษฎีใหม่ ” ซึ่งเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ พระราชทานเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยที่ประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิต ให้สามารถ ประกอบอาชีพอย่างได้ผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดเป็นอย่างน้อยนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 7 - 19) ได้ศึกษาและวิเคราะห์ว่าเป็นแนวทฤษฎีที่แตกต่างไปจากทฤษฎีอื่นๆ เพราะเป็นทฤษฎีที่ เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา (Human – centered) และเน้นระบบความคิดที่เป็นจริยธรรม (Ethics) ของการอยู่ร่วมกันและการพึ่งพิงอิงกัน (Interdependence) ของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้นจึงเป็นทฤษฎีที่สามารถใช้ ในการดำรงชีพและดำรงชาติด้วย เพราะมีลักษณะเป็นทฤษฎีแบบองค์รวม (Holistic Theory) ก็คือมีลักษณะ หลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิตด้วยจริยธรรม เช่น ความพอ และ ความพอเพียง (Enough และ Subsistence) และการปฏิบัติตามขั้นตอนด้วยความร่วมมือ (Co – Operation) ซึ่งการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ 3 ขั้นตอน (ทศนา ขัมมณี. 2543 : 27 ; อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการ พิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2541) คือ

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการรวมพลังในรูปของกลุ่มหรือสหกรณ์ และได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและองค์กรเอกชน

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอีก โดยมีการติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เพื่อมาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น

สำหรับทฤษฎีใหม่ที่แฝงด้วยแนวคิดหลักสำคัญที่เป็นแก่นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไว้นั้น ทิศนา ชามมนี (2543 : 28 – 32) ได้วิเคราะห์แนวคิดที่แฝงไว้ในทฤษฎีใหม่ไว้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นทฤษฎีที่มุ่งช่วยเกษตรกรรายย่อยให้สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้ได้ผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตนเอง เป็นทฤษฎีที่มุ่งช่วยให้เกษตรกรแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง เลี้ยงตนเองให้อยู่รอด อยู่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งคงจะมาจากความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะดูแลและพึ่งตนเอง และควรมีความรับผิดชอบในชีวิต และการดำรงชีวิตของตน ซึ่งหากทุกคนถือเป็นการรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะเลี้ยงตนเองให้อยู่รอด อยู่ดีได้ ก็จะไม่เป็นภาระหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคมในที่สุด ในทางตรงข้าม หากบุคคลไม่รับผิดชอบหรือไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองแล้ว ก็จะเดือดร้อนถึงผู้อื่น และเป็นภาระและปัญหาของสังคมต่อไป ดังนั้น การพึ่งตนเองจึงเป็นการดำรงชีวิตที่เหมาะสม เพราะเป็นชีวิตที่ไม่เบียดเบียนกันและกัน อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสระภาพ ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่มุ่งช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม และความเสียหายของพืชผล อันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นและกัสนี้ยืมสินผู้อื่น และนับวันก็มีแต่เพิ่มพูนขึ้น ความเป็นอยู่ในสภาพชีวิตที่ช่วยตนเอง / พึ่งตนเองไม่ได้ต้องคอยพึ่งคนอื่นอยู่เสมอเป็นชีวิตที่ไร้อิสรภาพ เป็นชีวิตที่เป็นทุกข์ การที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ก็เท่ากับเป็นการอยู่อย่างมีอิสรภาพ อยู่อย่างเป็นไท เป็นชีวิตที่เป็นอิสระสามารถที่จะอยู่อย่างมีความสุขได้ตามอัธยาศัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการบริหารจัดการที่ดินและน้ำโดยอาศัยหลักวิชาการเข้ามาช่วย เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิต จึงเห็นได้ว่าการบริหารจัดการเป็นทักษะที่สำคัญมากในการดำรงชีวิต บุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการในเรื่องใดๆ ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆ เช่น นักเรียน นักศึกษาที่สามารถบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนของตน สามารถบริหารเวลาในการอ่านหนังสือ ทำการบ้าน และภารกิจทั้งหลายได้ดี ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าผู้ที่ไม่รู้จักการบริหารจัดการที่ดี แต่ทักษะในการบริหารจัดการนี้ ไม่ใช่ทักษะที่เกิดขึ้นง่ายๆ แต่เป็นทักษะที่ต้องอาศัยความสามารถในการคิด การจัดระบบ รวมทั้งการฝึกฝนที่เพียงพอซึ่งในอดีตที่ผ่านมาจะพบได้ว่า การศึกษาของไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เท่าที่ควร

4. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน การทำงานใดๆ จะให้ได้ผลตามต้องการนั้น ต้องอาศัยคุณสมบัติหลายประการ เช่น

4.1 ความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย การลงมือทำงานใดๆ จำเป็นต้องอดทน ไม่ท้อถอยและไม่เกียจคร้าน งานจึงจะสำเร็จ ซึ่งในการนำทฤษฎีใหม่ไปใช้มีข้อแนะนำว่า นอกจากจะต้องดูให้เหมาะสมกับ

ปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทั้งหลายแล้วผู้ทำยังต้องมีความขยัน ไม่เกียจคร้าน และต้องอดทน ไม่ทอดถ้อยง่าย ๆ จึงจะประสบผลสำเร็จ

4.2 ความสามัคคีและการรวมกลุ่มเป็นคุณสมบัติที่จำเป็น ดังปรากฏในทฤษฎีใหม่ ชั้นที่ 2 ที่ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์เพื่อดำเนินงานในด้านต่างๆ โดยชุมชนต้องมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับ “ การลงแขก ” แบบดั้งเดิม

4.3 ความใฝ่รู้ในการแสวงหาและศึกษาข้อมูลและความรู้ในการทำการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ได้มีการระบุว่า ควรมีการศึกษาสภาพดิน ปรึกษาเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้ เพื่อที่จะสามารถทำได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อไป มิใช่ลงมือทำโดยขาดความรู้ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การแสวงหาและการศึกษาข้อมูลและความรู้ต่างๆ เป็นสิ่งที่สำคัญ ในการประกอบการทำงานทั้งหลายให้ได้ผลดี

4.4 การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน ในการทำการเกษตรตามทฤษฎีใหม่เพื่อให้สามารถเลี้ยงตนได้อย่างพอเพียงนั้น มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการเลี้ยงสัตว์ที่เกื้อกูลต่อกัน เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด หมู บริเวณขอบสระน้ำหรือบริเวณบ้าน เพื่อใช้มูลเป็นอาหารของปลา และปลาเป็นอาหารของคน และอาจขายเป็นรายได้เสริมด้วย การอยู่ด้วยกันอย่างเกื้อกูลนี้ จึงเกิดประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย ซึ่งแนวคิดนี้น่าจะเป็นแนวคิดสำคัญ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นแนวคิดที่สามารถช่วยให้โลกเกิดสันติภาพได้

5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่เป็นไปตามลำดับขั้น คือ เมื่อทำขั้นที่ 1 ได้แล้วก็สามารถจะทำขั้นที่ 2 ได้ ซึ่งจะทำให้ได้ผลที่สมบูรณ์ขึ้นกว่าขั้นที่ 1 และเมื่อทำขั้นที่ 2 ได้แล้วก็สามารถจะพัฒนาได้ทำขั้นที่ 3 ซึ่งจะทำให้ได้ผลที่มากขึ้นกว่าขั้นที่ 2 ทฤษฎีนี้จึงเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับธรรมชาติมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้มีศักยภาพที่จะพัฒนาขึ้นไปได้เรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด หากบุคคลตระหนักถึงศักยภาพนี้ ก็จะเป็นพลังผลักดันให้ตนเองมีการพัฒนาขึ้นไปได้เรื่อยๆ

6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน สังคม และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังจะเห็นได้จากขั้นที่ 2 ของทฤษฎีใหม่ ที่เริ่มให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันพัฒนางานในแต่ละด้าน เช่น ด้านผลผลิต ด้านการตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา เป็นต้น และขั้นที่ 3 การติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนจากธนาคาร บริษัทเอกชนต่างๆ มาช่วยกันลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นๆ แสดงให้เห็นว่าการได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนยิ่งมาก ยิ่งกว้างก็จะยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาที่สูงหรืออีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า การพัฒนาจะทำได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นกับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม / ชุมชนนั้น

7. แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎี การนำทฤษฎีใดๆ ไปใช้จำเป็นต้องดูว่ามีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นหรือไม่ ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538 ณ ศาลาดุสิดาลัย ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า “ ... การทำตามทฤษฎีใหม่นี้ มิใช่ของง่าย ๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส แล้วแต่งบประมาณเพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่อย่างกว้างขวาง และแต่ละคนก็อยากได้ให้ทางราชการอุดหนุนแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่งอุดหนุนแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝน น้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะมันรั่ว หรือบางทีก็เป็นพื้นที่ที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย...” และหากสภาพภูมิประเทศไม่เหมาะสม ทำทฤษฎีใหม่ไม่ได้ ก็ต้องหาหนทางอื่นที่เหมาะสมต่อไปหรือหากดำเนินการด้านเกษตรกรรมอื่นใดได้ผลอยู่แล้ว ก็ไม่ควรปรับเปลี่ยนมาทำทฤษฎีใหม่เพราะไม่จำเป็น ดังนั้น การประยุกต์

ใช้ความรู้ใดๆ จึงต้องดูให้เหมาะสมกับความต้องการ ความจำเป็น สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ มิใช่เพียงเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมก็จะลงมือทำ

จากแนวคิดทั้ง 7 ประการดังกล่าวข้างต้น นำมาพิจารณาร่วมกันแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ 4 ประการคือ

1. การพึ่งตนเอง คือ การที่บุคคลมีความรับผิดชอบในตนเอง รู้จักพึ่งพาตนเอง แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยไม่คอยแต่ให้คนอื่นช่วย หรือคอยแต่จะรับความช่วยเหลือของผู้อื่น

2. การทำงานและการแก้ปัญหา คือ การลงมือปฏิบัติหรือกระทำการต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยคุณสมบัติที่จำเป็นต่างๆ เช่น ความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย รวมทั้งทักษะการบริหารจัดการ การต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนั้น เมื่องานที่ทำสามารถขยายไปสู่การรวมกลุ่ม จะทำให้เกิดทักษะการทำงานร่วมกันเกิดขึ้นด้วย

3. การแสวงหาความรู้เพื่อใช้ในการทำงาน คือ การศึกษาหาความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงานจากแหล่งความรู้ต่างๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคล เอกสาร หรืออื่นๆ การทำงานโดยปราศจากความรู้หรือการมีความรู้แต่ไม่ลงมือทำย่อมให้ผลเช่นเดียวกัน คือ การไม่ประสบความสำเร็จ ผู้ที่จะประสบความสำเร็จเกิดความก้าวหน้าในชีวิตการทำงานต้องอาศัยทั้งความรู้และการปฏิบัติควบคู่กันไป

4. การพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต คือ การหมั่นปรับปรุงตนเองและสิ่งของตนเองกระทำให้ได้ผลดีขึ้น ซึ่งต้องอาศัยการรู้จักประเมินตนเอง ประเมินผลงาน ประเมินวิธีการทำงาน และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมมาใช้ในการปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานครั้งต่อไปได้ผลดี และชีวิตก็จะพัฒนาก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นแนวในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนด้วยการพึ่งตนเองและมีจิตสำนึกอันก่อปรด้วยคุณธรรมตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน มีดุลยภาพทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และมุ่งไปสู่การอยู่ดีมีสุขของคนไทยทั้งปวง ดังตัวอย่างวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ใช้ “ ทฤษฎีใหม่ ” มาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ทำให้ประสบความสำเร็จและมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เพราะเขาเหล่านั้นรู้จักพึ่งตนเอง อยู่อย่างพอเพียง การทำงานด้วยความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย มีทักษะการบริหารจัดการ การต่อสู้อุปสรรค การแก้ปัญหา การแสวงหาความรู้และนำความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน รู้จักการทำงานกลุ่ม และการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น

3.3 คุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวการดำเนินชีวิตเพื่อพอกินพอกินตามอัตภาพของตนมีหลักคุณธรรมหลายประการแฝงอยู่ที่จะทำให้ผู้ที่ดำรงชีวิตตามอย่างเศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จและมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เช่น

การพึ่งตนเอง หมายถึง การเคารพตนเองเชื่อมั่นในความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาเป็นภาระแก่ผู้อื่น หรือหมู่คณะ (สุภาววรรณ ด้านสกุล. 2539 : 37 ; อ้างอิงจาก คณะอนุกรรมการการจัดทำคู่มือการปลูกฝังค่านิยม. 2529 : 65 – 82)

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามละเอียดรอบคอบเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดี และผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 3)

ความพอประมาณ หมายถึง การรู้จักประมาณหรือความพอเหมาะพอดีในการทำงาน พุด คิด การเล่น และการศึกษา (ดนัย ไชโยธา. 2543 : 285)

ขยัน หมายถึง ความตั้งใจและกระตือรือร้น มุ่งมั่นในการทำงานโดยไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 4)

ซื่อสัตย์ หมายถึง ไม่คิดคดทรยศ ไม่โกง (ชิต ภีบาลแทน และชูลีพร สุสุวรรณ. 2541 : 158)

สุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบ ซื่อตรง จริง (ชิต ภีบาลแทน และชูลีพร สุสุวรรณ. 2541 : 549)

สติ หมายถึง ความรู้สึกตัว ความระลึกได้ (ชิต ภีบาลแทน และชูลีพร สุสุวรรณ. 2541 : 514)

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว (ชิต ภีบาลแทน และชูลีพร สุสุวรรณ. 2541 : 315)

ความเพียร หมายถึง ความบากบั่น ความพยายามจนกว่าจะสำเร็จ (ชิต ภีบาลแทน และชูลีพร สุสุวรรณ. 2541 : 373)

ความอดทน หมายถึง การทำงานหนัก ยากหรืองานที่มีอุปสรรคไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ ไม่แสดงกิริยาท่าทางต่อต้าน (กรมวิชาการ. 2542 : 5)

ความรอบคอบ หมายถึง การนำความรู้ต่างๆ มาใช้อย่างระมัดระวัง ทั้งการวางแผนงาน และการดำเนินงาน (นันทา ชูติแพทย์วิภา. 2545 : 65)

จึงกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจในคุณธรรมที่กล่าวมาข้างต้นและนำมาสู่ปฏิบัติย่อมทำให้ชีวิตของเขาประสบความสำเร็จตามอัตภาพ

3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นันทา ชูติแพทย์วิภา (2545 : 104 - 109) ได้ศึกษาเรื่องผลของการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนพระมารดานิจจานุเคราะห์ เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เพราะปัจจัยเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้และรูปแบบการสอนแบบการให้สืบค้นก่อนการทดลอง การลงมือปฏิบัติด้วยการทำโครงการที่มีการดำเนินงานตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสรุปผลการศึกษาทดลองด้วยการเขียนแผนผังมโนทัศน์ และการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยแฟ้มสะสมผลงาน

ทักษะการจัดการสิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เพราะปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการฝึกตามขั้นตอนของการจัดการซึ่งผู้เรียนจะเกิดทั้งทักษะทั้งด้าน การวางแผนและการนำไปปฏิบัติจริง และระยะเวลาในการฝึก การวางแผนและปฏิบัติตามโครงการจนเกิดความชำนาญ

และจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เพราะปัจจัยเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้ด้วยการบูรณาการความรู้ทักษะต่างๆ และคุณธรรมจริยธรรมเข้าด้วยกัน เพื่อให้นักเรียนได้เห็นแนวทางการนำความรู้ไปใช้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระยะเวลาที่จะให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมจนสามารถบอกคุณค่าของสิ่งที่ปฏิบัติได้

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

4.1 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทย

ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่านักเรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่านักเรียนมีสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ส่วนในมาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 5 , 12)

จึงสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้นเพื่อพัฒนาให้นักเรียนเป็นคนที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ อีกทั้งให้มีความรู้คุณธรรมและมีลักษณะที่พึงประสงค์ นั่นคือ การเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข

4.1.1 ลักษณะนักเรียนที่พึงประสงค์

นักเรียนที่พึงประสงค์ คือ นักเรียนที่เป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

4.1.1.1 คนดี คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543 : 11) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนดีไว้ว่าคือคนที่ดำเนินชีวิตอย่างมี คุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสีงแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ซึ่งสอดคล้อง วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543 : 28) ที่ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า คนดีต้องมีวินัย และค่านิยมประชาธิปไตยไว้ว่า พฤติกรรมความมีวินัยนั้นเป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตนตามระเบียบกฎกติกาของสังคม เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและของส่วนรวม พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงความมีวินัย ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้ การควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความซื่อสัตย์ และความขยัน ส่วนพฤติกรรมคนดีด้านค่านิยมประชาธิปไตยนั้นคือ การเห็นคุณค่าของตนเองและคุณค่าของผู้อื่น เคารพสิทธิและป้องกันสิทธิของตนเองและผู้อื่น ด้วยน้ำใจที่เคารพต่อคุณค่าของเสียงส่วนใหญ่ด้วยความเข้าใจจะหวางกันและกันด้วยความสันติ ซึ่งมีพฤติกรรมที่บ่งชี้คือ การเห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

เคารพสิทธิ ป้องกันสิทธิของตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพกติกาของสังคม ทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็น รวมทั้งมีความเสียสละ

4.1.1.2 คนเก่ง คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543 : 12) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนเก่งไว้ว่าคือ คนที่มี สมรรถภาพสูง ในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคม และประเทศชาติได้ ซึ่ง วิชา วังษ์ใหญ่ (2543 : 29) กล่าวถึง “ คนเก่ง ” เพิ่มเติมว่าเป็นคนที่มีศักยภาพหลากหลายในตัวตามที่ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว และเมื่อได้รับการกระตุ้นหรือการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้ถูกทางจะทำให้ความเก่งด้านต่างๆ ปรากฏออกมาได้อย่างเต็มที่ตามที่ทักษะการเรียนรู้ที่เต็มตามศักยภาพของแต่ละคน

4.1.1.3 คนมีความสุข คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543 :12) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนมีความสุขไว้ว่า คือ คนที่มี สุขภาพดี ทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริง แจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ ส่วน วิชา วังษ์ใหญ่ (2543 : 31) กล่าวถึง “ ความสุข ” ว่าเป็นการมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้โดยนักเรียนได้รับการตอบสนองจากการใฝ่รู้ การกระทำ การสร้างสรรค์ของตนเอง รวมทั้งใช้ความสามารถในการคิด การใช้เหตุผลเกี่ยวกับการบริโภค การเลือกใช้วัสดุสิ่งของ รวมทั้งทรัพยากรอย่างประหยัดด้วยการอนุรักษ์และเห็นคุณค่า เป็นบุคคลที่บริโภคด้วยปัญญา การที่นักเรียนได้ทำอะไรในสิ่งที่สนใจตามความต้องการสามารถเรียนรู้ให้รู้ความจริง บรรลุความดี ความงาม ความรัก อิสรภาพ และประสบความสำเร็จจะมีความสุข มีการแบ่งปันซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สมดุลและมีความสุข

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะนักเรียนที่พึงประสงค์ที่เป็นลักษณะคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และมีความประพฤติที่ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4.1.2 แผนการศึกษาศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559)

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 บัญญัติให้มีการจัดทำแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสร้างชาติ สร้างคน และสร้างงานตามวิสัยทัศน์การพัฒนาในระยะยาว 20 ปี ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 จึงได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผน โดยมีการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติ บูรณาการเชื่อมโยงเป็นกระบวนการเดียวกัน โดยให้ “ คน ” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และมุ่งไปสู่การอยู่ดีมีสุขของคนไทยทั้งปวง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : บทสรุป) มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อกับแนวนโยบายเพื่อดำเนินการ 11 ประการที่กล่าวสรุปถึงวัตถุประสงค์และแนวนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ส่งเสริมในด้านคุณธรรม โดยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 “ พัฒนาคณะรอบด้านและสมดุล ” ที่ปรากฏในนโยบาย ข้อ 3 “ การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม

ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม” และวัตถุประสงค์ข้อที่ว่า “สร้างสังคม คุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้” อยู่ในนโยบายข้อ 5 “การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้าง ความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน” ซึ่งตรงกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 1 มาตรา 6 ที่เน้นลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ โดยการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อ พัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และ วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ. 2542 : 5)

ดังนั้นจึงได้กำหนดเป้าหมายในนโยบายการปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม- จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงามและการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน ดังนี้ คือ

1. มีการบูรณาการด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมทั้งในเนื้อหา กระบวนการ และกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของนักเรียน
2. คนไทยทุกคนมีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เต็มตามศักยภาพ
3. คนไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมและพฤติกรรมที่เหมาะสมตามระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม คือ มีความ- ซื่อสัตย์สุจริต รู้จักผิดชอบชั่วดี มีระเบียบวินัย ประหยัด อุดม มีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีสุขภาพแข็งแรง

จากการกำหนดเป้าหมายที่กล่าวมาข้างต้นจึงได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานใน ส่วนของรัฐบาล คือ

1. กำหนดลำดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะต้องเร่งสร้างเสริมให้เกิดขึ้นกับ คนไทยทุกคนในช่วงแรกและช่วงเวลาต่อไป อาทิ มีความเพียร รู้จักเก็บออม มีคุณธรรม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความสามัคคี ชื่นชมคนดี / คนสุจริต มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม รักชาติ รักแผ่นดิน เป็นต้น
2. ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรแกนกลางโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ให้มีสาระของความรู้เกี่ยวข้องกับความจริงของชีวิตและธรรมชาติ หลักธรรมของศาสนา คุณธรรม และจริยธรรม ค่านิยมอันดีงามของระบบวิถีชีวิตเอกลักษณ์ไทยและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่างๆ ตามลำดับ ความสำคัญที่กำหนดไว้โดยบูรณาการอย่างเหมาะสมตามวัยของนักเรียนในแต่ละระดับการศึกษา
3. ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งที่เป็นความรู้ วิชาการ ความรู้ทั่วไป ความรู้ด้านอาชีพ และความรู้ด้านศาสนา ด้วยกระบวนการจัดการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อนำไปสู่การเป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้

จากเป้าหมายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานส่งผลทำให้สถานศึกษาต้องดำเนินยุทธศาสตร์ การทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐบาล ดังนี้คือ

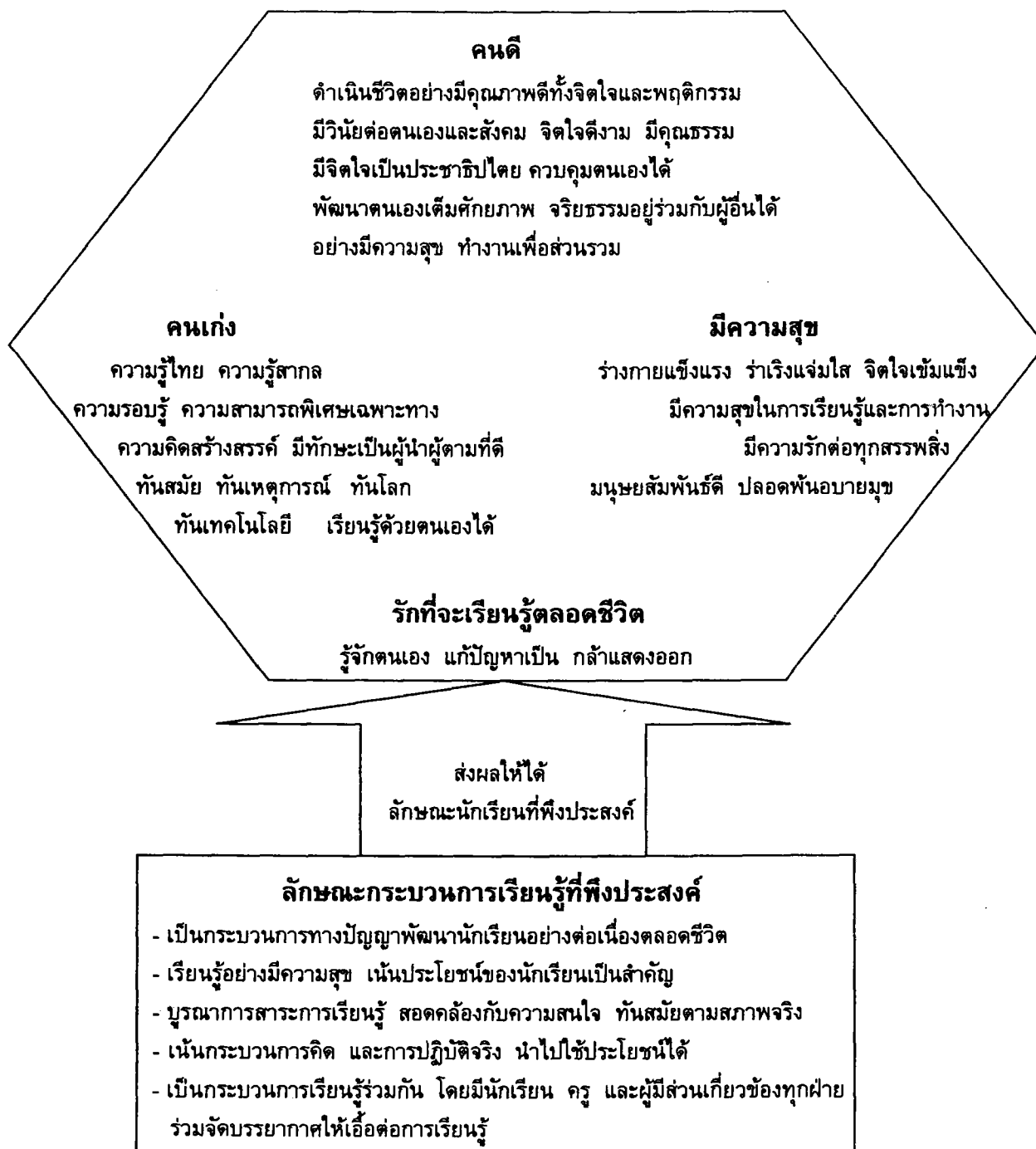
1. พัฒนาหลักสูตรให้มีสาระในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาและหลักธรรมของทุกศาสนา สภาพชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ไทย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

2. การจัดการกระบวนการเรียนการสอนด้านศาสนาและหลักธรรมของศาสนาในทุกระดับ การศึกษาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศาสนาที่นักเรียนนับถือทั้งด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ รวมทั้งมีการบูรณาการการเรียนการสอนทางด้านศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมไว้ในทุกวิชาอย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน

3. กระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างเสริมกระบวนการคิด และการเรียนรู้ของคนในแต่ละช่วงวัยของชีวิตให้มีความรอบรู้ และการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 57 – 72)

ซึ่งจากการดำเนินยุทธศาสตร์ของสถานศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและยุทธศาสตร์ของรัฐบาลนั้นตรงกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ว่าแนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย การเมือง และการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องการจัดการด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ และมาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ต้องฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา และต้องจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 12 - 13)

จึงกล่าวสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาตามเป้าหมายแห่งพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2545 – 2559) ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผนงาน โดยมีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญเพื่อให้นักเรียนมีความรู้คู่คุณธรรมและเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยสามารถสรุปเป็นภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 12 ลักษณะของนักเรียนและกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

ที่มา: คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. (2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. : 13.

4.1.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรแกนกลางที่มีลักษณะเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามจุดหมายของหลักสูตร โดยได้กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เพื่อมุ่งพัฒนานักเรียนให้สมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา และสังคม โดยได้กำหนดสาระการเรียนรู้ไว้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ดังนี้

- 1) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
- 2) กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
- 3) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
- 4) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา
- 6) กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
- 7) กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 8) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้ เป็นองค์ความรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ การพัฒนาทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะ หรือค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ในการจัดหลักสูตรจะต้องมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของนักเรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีความสมดุลทั้งสาระการเรียนรู้ เวลา และเป้าหมายการพัฒนานักเรียน เสริมสร้างเอกภาพ มีความพอดีระหว่างความเป็นไทยและความเป็นสากล (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 2)

สำหรับกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่นักเรียนทุกคนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาต้องเรียน ทั้งนี้เพราะกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ว่าด้วย การอยู่ร่วมกันบนโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างกันอย่างหลากหลาย การปรับตัวเข้ากับบริบทสภาพแวดล้อม ทำให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคมมีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยนักเรียนเกิดความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ คือ

- 1) ด้านความรู้ จะให้ความรู้แก่นักเรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญของวิชาต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ โดยการจัดการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการหรือสหวิทยาการ
- 2) ด้านทักษะกระบวนการ นักเรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่างๆ เช่น ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคม เป็นต้น
- 3) ด้านเจตคติและค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจะช่วยพัฒนาเจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง เชื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่นและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่าการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 3)

สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม
- สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม
- สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์
- สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์
- สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาเป็นแกนในการจัดหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งในสาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่มุ่งศึกษามาตรฐานความประพฤติของพลเมืองและการยกระดับภาวะทางจิต ซึ่งนักเรียนจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรมที่ว่าด้วยหลักความประพฤติของกษัตริย์และอุดมคติตามแนวความเชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องให้นักเรียนแสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับหลักจริยธรรมคุณธรรมในการควบคุมความประพฤติ สามารถนำความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาทางศาสนามาเป็นแนวทางให้นักเรียนมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดี ป่าเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 16)

จึงสรุปได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้หนึ่งในหลักสูตรแกนกลางของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้ได้ทั้งความรู้ ทักษะกระบวนการ และด้านเจตคติและค่านิยมที่ดีเพื่อสามารถนำมาใช้ในการดำรงตนเป็นพลเมืองดีของสังคม

4.2 การศึกษากับพัฒนามนุษย์ให้มีคุณธรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2539 : 244 - 254) ได้กล่าวถึง การพัฒนามนุษย์ไว้ว่าต้องพัฒนาให้ครบพร้อมกัน 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ทั้ง 3 ด้านเป็นการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์ซึ่งอาศัยเป็นปัจจัยส่งผลต่อกันและต้องพัฒนาไปด้วยกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรม สำหรับพฤติกรรมที่ดีงาม เช่น ความมีวินัย ไม่เบียดเบียน การประกอบสัมมาอาชีพ การรู้จักประมาณ เป็นต้น เป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม

2. จิตใจ สำหรับจิตใจเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นตัวชี้นำพฤติกรรม สภาพจิตที่พอใจมีความสุข ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาที่จะทำงานได้ผลต้องอาศัยสภาพจิตใจที่พอเหมาะ

3. ปัญญา เป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับพฤติกรรมและจิตใจให้สงบพอดี เป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่งอิสรภาพและสันติสุข ต้องพัฒนาควบคู่และอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ เช่น

3.1 ชักน่านักเรียนให้รู้จักคิดตามคิดตอบในเรื่องที่ว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาอย่างไร เป็นเพราะอะไร เพื่ออะไร เป็นต้น

3.2 พฤติกรรมที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติ หรือสอนให้ทำควรเป็นไปด้วยความรู้-ความเข้าใจ เหตุผล คุณค่าหรือประโยชน์ ซึ่งนอกจากจะเป็นการพัฒนาปัญญาแล้วจะทำให้เกิดความพอใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ เกิดผลดีทางใจซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นยังยืนมั่งคงด้วย

3.3 พัฒนาปัญญาที่รู้เข้าใจโลก และชีวิตตามความเป็นจริง เข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติจนไม่ยึดติดสิ่งปรุงแต่ง ทำจิตใจให้เป็นอิสระ มีความสุขเต็มอ้อมในตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งภายนอก และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ตนและโลก

จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์นั้นต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาซึ่งสอดคล้องกับพระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (2544 : 39 – 42) ได้กล่าวถึง กระบวนการให้การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญานั้น บุคคลในสังคมทุกคนที่เกี่ยวข้องต้องมีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องต่อไปนี้

1) สัมมาทิฏฐิทางการศึกษา คือ การสร้างสัมมาทิฏฐิให้เกิดขึ้นแก่บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษา เพื่อพัฒนามนุษย์โดยยึดเอาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ทุกด้านมาเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการศึกษา

2) ต้องเข้าใจรากฐานของสังคมไทย การที่จะพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ได้นั้นจะต้องไม่ลืมรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง ที่ผ่านมามุ่งเน้นพัฒนาคนตามแบบแนวคิดตะวันตก โดยทิ้งรากฐานของตนเอง เมื่อมีการพัฒนามาถึงระดับหนึ่งก็เกิดความคลอนแคลนที่ยึดไม่ได้เพราะฐานดั้งเดิมของตนถูกทำลายไป ถึงเวลาที่ต้องการศึกษาจะต้องพัฒนาคนให้เป็น “ คนไทย ” และเมื่อมองลึกลงไป จะเห็นได้ว่ารากฐานทางวัฒนธรรมของไทย ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาที่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตจนฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของสังคมไทยทุกด้าน การศึกษาจะต้องทำให้คนไทยเข้าใจถึงความเป็นไทย โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนชีวิตโดยที่จะต้องปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาและนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

3) มุ่งสัมฤทธิ์ผลที่นักเรียนเป็นหลัก นักเรียนหรือเด็กเป็นบุคคลกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาตามกระบวนการศึกษา ผู้จัดการศึกษาและผู้ให้การศึกษาทั้งหลายพึงตระหนักว่ากระบวนการเรียนการสอนจะต้องมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ตัวนักเรียนเป็นสำคัญ

สำหรับการศึกษาที่จะสามารถพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์จรรยาธรรมได้นั้น จำเป็นต้องจัดกระบวนการศึกษาที่นำเอาระบบคุณธรรมจรรยาธรรมเข้าไปใช้อย่างครบวงจรดังนี้

1) กระทำอย่างต่อเนื่อง การศึกษาจะต้องพัฒนาปลูกฝังคุณธรรมจรรยาธรรม ให้แก่เด็กและเยาวชนทุกระดับการศึกษา นับตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม มัธยม และอุดมศึกษา

2) กระทำทุกขั้นตอน การปลูกฝังคุณธรรมจรรยาธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนโดยผ่านระบบการศึกษานั้น จะต้องกระทำในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมด มิใช่ทำเพียงตอนใดตอนหนึ่งเท่านั้น เพราะคุณธรรมจรรยาธรรมมิใช่ความรู้ที่จะหยิบยื่นให้เวลาใดก็ได้แต่เป็นคุณลักษณะทางจิตใจที่ได้รับการซึมซับมาอย่างต่อเนื่องจนฝังลึกอยู่ในหัวใจ ฉะนั้นการปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนจะต้องกระทำทุกขณะทุกกิจกรรม นับตั้งแต่การเรียนการสอน การเป็นตัวอย่างของครู การจัดสภาพแวดล้อม และการวัดผลประเมินผล เป็นต้น

3) ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย การที่จะสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่อบอุ่นไปด้วยกลิ่นไอแห่งคุณธรรมจรรยาธรรมนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับ

การจัดการศึกษาทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของโรงเรียนที่ครูอาจารย์ทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน ไม่มอบหมายหน้าที่เด็ดขาดในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ อีกทั้งตัวบุคคลและบรรยากาศรอบตัวนักเรียนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

นอกจากความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษาแล้ว จะต้องได้รับความร่วมมือจากสังคมด้วย โดยต้องเริ่มตั้งแต่ครอบครัวที่จะต้องสร้างบรรยากาศที่ดีเหมาะแก่การพัฒนาจิตใจเด็ก ตลอดจนสถาบันทางสังคมซึ่งปัจจุบันนี้นอกจากจะไม่ได้รับความร่วมมือจากสังคมในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแล้ว สังคมด้านมิตยังจ้องทำลายเด็กและเยาวชนให้ถอยห่างจากคุณธรรมจริยธรรมด้วย การศึกษาจึงต้องได้รับความร่วมมือจากสังคมด้วยการลด ละ เลิกอบายมุขในสิ่งที่จะเป็นการช่วยแก่เด็กและเยาวชนให้เกิดความหลงผิด และความเสื่อมเสียแก่ตนและผู้อื่นในที่สุด อีกทั้งสังคมยังต้องช่วยกันสร้างกัลยาณมิตรให้เกิดในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรและเกิดสันติสุขในสังคม

4) การปฏิบัติในวิถีชีวิต การที่จะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแบบยั่งยืนได้จะต้องปลูกฝังให้นักเรียนนำเอาคุณธรรมจริยธรรมมาปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงสอนให้รู้เท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติจริงให้เกิดผลจนเป็นพฤติกรรมถาวรที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันโดยที่ไม่ถูกควบคุมจากผู้ใหญ่ตลอดเวลาหากการปลูกฝังที่ไม่นำไปปฏิบัติในชีวิตจริงก็ไม่อาจสร้างนิสัยที่ถาวรแก่นักเรียนได้ แต่จะเป็นแบบฉาบฉวยแล้วก็หายไป

ดังนั้นเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมที่ยั่งยืน ต้องมีการอบรมสั่งสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. การปลูกฝังด้านพฤติกรรม

สำหรับพฤติกรรมทางกาย วาจา เป็นสิ่งที่มนุษย์แสดงออกมาภายนอกซึ่งมีผลต่อตัวเองและผู้อื่นตามลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกมา การศึกษาจึงควรปลูกฝังให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในด้านต่อไปนี้

1.1 ระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ระเบียบวินัยที่ควรปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นไปเพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เช่น วินัยในการรับประทานอาหาร การนั่ง การเดิน การพูดคุย เป็นต้น

1.2 ระเบียบวินัยทางสังคม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้นักเรียนรู้จักระเบียบสังคมเพื่อมิให้ล่วงละเมิดกฎเกณฑ์บรรทัดฐานของสังคมจนทำให้สังคมเกิดความเดือดร้อน เช่น กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม เป็นต้น

1.3 ศิลธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การปลูกฝังให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตนตามศีลธรรมขั้นพื้นฐานได้ คือ เบญจศีล – เบญจธรรม ที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในสังคม

1.4 การรู้จักใช้สอยปัจจัยสี่อย่างถูกต้อง คือ การรู้จักคุณค่าและสาระของปัจจัยสี่อย่างรู้เท่าทัน ไม่หลงไหลพุ่มพวยไปตามค่านิยมที่ปราศจากการพิจารณาในแง่ของจริยธรรม

1.5 ทักษะทางสังคม คือ การสร้างทักษะทางสังคมให้กับนักเรียนอย่างถูกต้อง ให้เขาสามารถปฏิบัติตนต่อบุคคลต่างๆ ทางสังคมและสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างรอดปลอดภัย

2. การปลูกฝังด้านจิตใจ

ในด้านจิตใจ คือ การพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะทางจิตใจที่ดี ดังนี้

- 2.1 สร้างความศรัทธาเชื่อมั่นในการทำความดี หรือสร้างแรงจูงใจในการทำความดีให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนให้เขาเกิดจิตสำนึกในการทำความดีด้วยตัวของเขาเอง โดยปราศจากการบังคับควบคุมจากผู้ใหญ่
- 2.2 ให้ความมุ่งมั่นเกิดพลังใจและบากบั่นในการกระทำสิ่งที่ดี เช่น ให้ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น
- 2.3 ให้มีจิตใจที่คั่งงามประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมประจำใจ เช่น ความเมตตากรุณา อุดม เป็นต้น
- 2.4 ให้มีจิตใจที่มั่นคง เข้มแข็ง สามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนได้ ในกรณีที่ต้องเผชิญกับสิ่งยั่วยุต่างๆ จากภายนอก

3. การปลูกฝังด้านสติปัญญา

ในด้านสติปัญญานั้นต้องพัฒนาให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ คิดเป็น คิดอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงโดย

3.1 ให้มีทัศนคติที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต (สัมมาทิฐิ) ด้วยการให้นักเรียนสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ตามความเป็นจริง ว่าสิ่งใดเป็นคุณ เป็นโทษ เป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์ รู้จักแยกแยะ ถูก - ผิด ดี - ชั่ว ได้ด้วยตนเอง

3.2 ให้มีชีวิตคิดด้วยปัญญา ด้วยการมีวิธีคิดตามหลักเหตุผล มีวิธีคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจอย่างถูกต้องบนฐานของปัญญาและการไตร่ตรองในสิ่งที่ถูกต้องที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนและผู้อื่น

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนามนุษย์ให้มีคุณธรรมนั้นอยู่ที่กระบวนการจัดการศึกษาที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนที่มีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็นต่อวิถีการดำเนินชีวิตจริงอย่างมีขั้นตอน กระทำอย่างต่อเนื่อง มีตัวอย่างที่ดีเป็นแบบอย่างให้ดู และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็นที่เกี่ยวข้องต้องใช้ในชีวิตประจำวัน

ในด้านจิตวิทยาการศึกษาได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการในด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กวัยต่างๆ รวมทั้งองค์ประกอบที่สำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมเพื่อจะได้ช่วยในการจัดการเรียนการสอน และการอบรมนักเรียนให้เป็นคนดี ประพฤติตนตามมาตรฐานทางคุณธรรมจริยธรรมหรือเป็นคนมีศีลธรรมดังเช่น “ ทฤษฎีปัญญานิยมของ피아เจต์และโคลเบอร์ก ” (สุรางค์ โคว์ตระกูล. 2544 : 65 – 72) ซึ่งเป็นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมทฤษฎีหนึ่ง โดยทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ피아เจต์นั้น พიაเจต์ (Piaget) ได้ข้อสรุปจากการวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ว่าเป็นไปตามขั้นตอนและขึ้นอยู่กับวัยคล้ายคลึงกับพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

1. เฮเทอโนมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามเปลี่ยนแปลงไม่ได้ซึ่งเป็นขั้นพัฒนาการของเด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 5 – 8 ขวบ ที่รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดามารดา ครูและเด็กโต เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อถือดังต่อไปนี้

- 1.1 พฤติกรรมใดจะถูกต้องหรือ “ ดี ” ก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- 1.2 กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและแก้ไขไม่ได้

1.3 ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยเด็ดขาด ถ้าใครทำตามกฎเกณฑ์เป็น “ คนดี ” และคนที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์เป็น “ คนไม่ดี ”

1.4 การใช้จรรยาวิพากษ์หรือการประเมินตัดสินว่า ใคร “ ผิด ” “ ถูก ” ไม่คำนึงถึงความต้องการ แรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

2. ออโทโนมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้คือความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญและคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ ซึ่งเป็นขั้นพัฒนาการของเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้将有ความเชื่อ ดังต่อไปนี้

2.1 กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน

2.2 กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อ บุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามรับกฎเกณฑ์นั้น

2.3 การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม

2.4 การใช้จรรยาวิพากษ์หรือการประเมินตัดสินว่า ใคร “ ผิด ” “ ถูก ” คำนึงถึงความต้องการ แรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ต่อมาโคลเบอร์ก (Kolhberg) ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากพ็ออาเจต์และแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้น รวมเป็น 6 ชั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์ และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ ดี ” “ ไม่ดี ” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดามารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลตามที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้ ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

ขั้นที่ 1 ขั้นการลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation) ขั้นนี้เป็นขั้นที่เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องมือชี้ว่าอะไรถูกอะไรผิด เด็กจะหลีกเลี่ยงการกระทำที่ทำให้ตนถูกลงโทษ และพยายามแสดงพฤติกรรมที่ได้รับผลดีหรือได้รับรางวัลซ้ำบ่อยๆ (อายุ 2 – 7 ปี)

ขั้นที่ 2 ขั้นทำตามกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation) ในขั้นนี้เด็กจะสนใจที่จะทำตามกฎข้อบังคับทั้งหลายเพื่อให้ได้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนที่ตนพอใจ (อายุ 7 - 10 ปี)

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความผิดเพราะกลัวว่าตนจะไม่ใช่ที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรม ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามความคาดหวังและการยอมรับของสังคม (Interpersonal Concordance of “ good boy , nice girl ” Orientation) เพื่อให้ผู้อื่นชื่นชมและยอมรับตน (อายุ 10 - 13 ปี)

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามกฎและระเบียบ (“ Law-and-order ” Orientation) เป็นขั้นที่เด็กเข้าใจว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่มีการยืดหยุ่น (อายุ 13 – 16 ปี)

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post- conventional Level) เป็นหลักจริยธรรมของผู้ที่อายุ 20 ปีขึ้นไป ผู้ทำแสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติ การตัดสินใจจะมาจากวิจารณญาณของตนเองปราศจากอิทธิพลของผู้อื่น

กฎเกณฑ์ – กฎหมาย ควรตั้งอยู่บนหลักความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับกันของสังคม ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

ชั้นที่ 5 ชั้นทำตามสัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) เป็นชั้นที่บุคคลยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย เน้นการเป็นประโยชน์ต่อสังคม (อายุ 16 ปีขึ้นไป)

ชั้นที่ 6 ชั้นทำตามหลักคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) ซึ่งเป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน สิ่ง “ ถูก ” “ ผิด ” เป็นสิ่งที่ขึ้นกับมโนธรรม (ผู้ใหญ่)

สรุปทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่แสดงระดับคุณธรรมจริยธรรมกับการแสดงพฤติกรรมได้ดังภาพประกอบนี้

ระดับคุณธรรม จริยธรรม	การแสดงพฤติกรรม
ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) (ระดับต่ำ) (อายุ 2 – 10)	ชั้นที่ 1 ชั้นการลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation) (อายุ 2 – 7 ปี) ชั้นที่ 2 ชั้นทำตามกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation) (อายุ 7 - 10 ปี)
ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (conventional Level) (ระดับกลาง) (อายุ 10 – 16 ปี)	ชั้นที่ 3 ชั้นทำตามความคาดหวังและการยอมรับของสังคม (Interpersonal Concordance of “ good boy , nice girl ” Orientation) (อายุ 10 - 13 ปี) ชั้นที่ 4 ชั้นทำตามกฎและระเบียบ (“ Law-and-order ” Orientation) (อายุ 13 – 16 ปี)
ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วย วิจารณ์ญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์ สังคม (Post- conventional Level) (ระดับสูง) (อายุ 16 ปีขึ้นไป)	ชั้นที่ 5 ชั้นทำตามสัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) (อายุ 16 ปีขึ้นไป) ชั้นที่ 6 ชั้นทำตามหลักคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) (ผู้ใหญ่)

ภาพประกอบ 13 ทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่ครูศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 - 2559) อีกทั้งนำหลักจิตวิทยาการศึกษาและแนวทางศาสนามาใช้พัฒนามนุษย์ในด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กในแต่ละวัย จะช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้เหมาะสมพร้อมทั้งสามารถชี้แนะ ส่งเสริม แก้ไข หรือป้องกันความประพฤติของนักเรียนที่สอนได้ทันทั่วทั้งในด้านดีและไม่ดีได้มากยิ่งขึ้น

4.3 การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

กระทรวงศึกษาธิการ โดยอาศัยอำนาจตามความในบทเฉพาะกาลมาตรา 74 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างหลักสูตรยืดหยุ่น กำหนดจุดจุดหมาย ซึ่งเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี สาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นช่วงชั้นละ 3 ปี ดังนี้คือ

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

ซึ่งเป็นการจัดศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 2)

ดังนั้นเมื่อมีการปฏิรูปการเรียนรู้ใหม่และมีการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามที่กล่าวมาข้างต้นทำให้การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่มุ่งพัฒนา “ คน ” ให้ทันและสอดคล้องกับกระแสโลกที่ต้องการผู้ที่มีความสามารถที่หลากหลาย มีศักยภาพพร้อมที่จะร่วมมือและแข่งขันกับนานาชาติได้ การศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนให้ทันกับสภาพการณ์ดังกล่าว โดยเน้นการพัฒนานักเรียนให้มีทักษะการคิดค้น แสวงหาความรู้ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า มีความสามารถในการปฏิบัติ มีผลงานและนำความรู้ไปใช้ได้ในสภาพจริง การประเมินผลการเรียนก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวการพัฒนาดังกล่าวเพื่อที่จะสามารถค้นหาความสามารถที่แท้จริงของนักเรียนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการปฏิบัติซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของการเรียนการสอน (วัฒนาพร ระบุว่าทุกข์. 2541 : 63) และจากการวัดและประเมินผลในรูปแบบเดิมที่ใช้แบบทดสอบเป็นเครื่องมือเพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการของนักเรียนเรียนในช่วงเวลาที่กำหนด และแบบทดสอบจะมีขอบเขตจำกัดในการวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งทำให้การติดตามพัฒนาการของนักเรียนอยู่ในขอบเขตที่จำกัดทั้งนี้เพราะแบบทดสอบมีข้อจำกัด ดังที่ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2543 : 207 – 208) ได้กล่าวไว้คือ

1. มีจุดประสงค์การเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ที่จำกัด
2. ไม่สามารถจะวัดความสามารถที่แท้จริงของนักเรียนได้
3. แสดงให้เห็นสิ่งที่นักเรียนทำไม่ได้ในช่วงเวลาที่จำกัด

จากข้อจำกัดของแบบทดสอบที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการวัดและประเมินผลโดยใช้แบบทดสอบไม่สามารถประเมินกระบวนการและผลผลิตที่นักเรียนได้ปฏิบัติจริง รวมทั้งไม่สามารถชี้ให้เห็นพัฒนาการของนักเรียนอย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบันมีการวัดและประเมินผลแนวใหม่ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมอย่างมากระหว่าง

นักเรียน ครู และผู้ปกครอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสมรรถภาพของนักเรียนแต่ละคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพสังคมยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะความสามารถในการสื่อสาร ความร่วมมือ และการศึกษาอย่างมีวิจารณญาณ วิธีการวัดและประเมินผลที่เป็นที่ยอมรับกันว่าสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ คือ การประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 26 ที่ให้สถานศึกษาจัดการประเมินนักเรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของนักเรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 14)

จึงกล่าวสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาและการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษา-ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นกระบวนการที่ให้ครูใช้พัฒนาคุณภาพนักเรียน เพราะข้อมูลสารสนเทศที่ได้จะแสดงพัฒนาการความก้าวหน้าและความสำเร็จทางการเรียนของนักเรียน รวมทั้งข้อมูลนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

สำหรับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 24 - 25) แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน จุดหมายสำคัญคือมุ่งหาคำตอบว่านักเรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ / เพียงใด ดังนั้น การวัดและการประเมินจึงต้องใช้วิธีที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญคือนักเรียน ครู และพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่างๆที่จะทำใหสะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนจะทราบระดับความก้าวหน้า ความสำเร็จของตน ครูผู้สอนจะเข้าใจความต้องการของนักเรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่มให้ระดับคะแนนหรือจัดกลุ่มนักเรียน รวมทั้งประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเองได้ ขณะที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะได้ทราบระดับความสำเร็จของนักเรียน

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้ เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้นสถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน และคุณภาพของนักเรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินใจเลื่อนช่วงชั้น กรณีนักเรียนไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

3. การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้นักเรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้ อื่นๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน และคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

จึงสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละลักษณะมีจุดหมายที่แตกต่างกัน คือ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ระดับชั้นเรียนเน้นหาความก้าวหน้าของนักเรียนในด้านความรู้ ทักษะและคุณธรรม ส่วนการประเมินผลระดับสถานศึกษาเน้นการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนเป็นรายปี เพื่อนำข้อมูลไปใช้พิจารณาพัฒนาการเรียนการสอนและตัดสินใจเลื่อนช่วงชั้น และการประเมินคุณภาพระดับชาติจะเน้นเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการพัฒนาคุณภาพนักเรียนและคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

4.3.1 ความหมายของการประเมินผลตามสภาพจริง

การประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) หมายถึง กระบวนการสังเกต การบันทึก และรวบรวมข้อมูลจากงานและวิธีการที่นักเรียนทำ เพื่อเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจในการศึกษาถึงผลกระทบต่อเด็กเหล่านั้น การประเมินจากสภาพจริงจะไม่เน้นการประเมินเฉพาะทักษะพื้นฐาน แต่จะเน้นการประเมินทักษะการคิดที่ซับซ้อนในการทำงานของนักเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และการแสดงออกที่เกิดจากการปฏิบัติในสภาพจริงในการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้ค้นพบ และผู้ผลิตความรู้ นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงรวมทั้งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนเพื่อสนองจุดประสงค์ของหลักสูตรและความต้องการของสังคม การประเมินผลจากสภาพที่แท้จริงจะแตกต่างจากการประเมินการเรียนหรือการประเมินเพื่อรับรองผลงานเพราะเน้นการให้ความสำคัญกับพัฒนาการและความต้องการช่วยเหลือและการประสบความสำเร็จของนักเรียนแต่ละคนมากกว่าการประเมินผลการเรียนที่มุ่งการให้คะแนนผลิตผลและจัดลำดับที่ แล้วเปรียบเทียบกับกลุ่ม (ไสว พักขาว, 2542 : 167 ; อ้างอิงมาจาก สุวิทย์ มูลคำ, 2540 : 2)

4.3.2 ลักษณะสำคัญของการประเมินผลตามสภาพจริง

การประเมินผลตามสภาพจริง เป็นการประเมินผลที่กำหนดให้นักเรียนได้แสดงกระบวนการ (Process) และหรือผลงาน (Product) หรือความสามารถที่จำเป็นซึ่งสอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุด ซึ่งวัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 53) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการประเมินตามสภาพจริงไว้ดังนี้

4.3.2.1 เป็นการประเมินที่กระทำไปพร้อมๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียนซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลาที่ทุกสถานการณ์ทั้งที่โรงเรียน บ้าน และชุมชน

4.3.2.2 เป็นการประเมินที่เน้นพฤติกรรมและการแสดงออกของนักเรียนที่แสดงออกมาจริงๆ

4.3.2.3 เน้นการพัฒนานักเรียนอย่างเด่นชัด และให้ความสำคัญกับการพัฒนาจุดเด่นของนักเรียน

4.3.2.4 เน้นการประเมินตนเองของนักเรียน

4.3.2.5 ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์จริง

4.3.2.6 ใช้ข้อมูลที่หลากหลายมีการเก็บข้อมูลระหว่างการปฏิบัติในทุกด้านทั้งที่โรงเรียน บ้าน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4.3.2.7 เน้นคุณภาพของผลงานที่นักเรียนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นผลงานจากบูรณาการความรู้ความสามารถหลายๆ ด้านของนักเรียน

4.3.2.8 เน้นการวัดความสามารถในการคิดระดับสูง (ทักษะการคิดที่ซับซ้อน) เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์

4.3.2.9 ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์เชิงบวก มีการชื่นชม ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของนักเรียน และนักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข

4.3.2.10 เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง

4.3.3 หลักการจำเป็นของการประเมินผลตามสภาพจริง

สำหรับหลักการจำเป็นของการประเมินผลตามสภาพจริง กรมวิชาการ (2542 : 27) ได้กล่าวไว้ดังนี้

4.3.3.1 เป็นการประเมินความก้าวหน้า และการแสดงออกของนักเรียนแต่ละคนโดยไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกับกลุ่ม บนรากฐานของทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์และด้วยเครื่องมือประเมินที่หลากหลาย

4.3.3.2 การประเมินผลตามสภาพจริงจะต้องมีรากฐานบนพัฒนาการและการเรียนรู้ทางสติปัญญาที่หลากหลาย

4.3.3.3 การประเมินผลตามสภาพจริงและการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสม จะจัดทำให้ส่งเสริมซึ่งกันและกัน คือ จะต้องพัฒนามาจากบริบท (สภาวะแวดล้อม) ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่นักเรียนอาศัยอยู่ และต้องเรียนรู้ให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

4.3.3.4 ความรู้ในสาระการเรียนรู้ทั้งในทางกว้าง และทางลึกจะนำไปสู่การพัฒนาให้นักเรียนเรียนรู้มากขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้บรรลุเป้าหมาย สนองความต้องการ และเสริมสร้างศักยภาพของนักเรียนอย่างเต็มที่

4.3.3.5 การเรียน การสอน การประเมิน จะต้องหลอมรวมกัน และการประเมินต้องประเมินต่อเนื่องตลอดเวลาที่ทำการเรียนการสอน โดยนักเรียนมีส่วนร่วม

4.3.3.6 การเรียน การสอน การประเมิน เน้นการปฏิบัติจริงในสภาพที่สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับธรรมชาติความเป็นจริงของการดำเนินชีวิต งาน หรือกิจกรรมการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดด้วยตนเอง

4.3.3.7 การเรียนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพให้เต็มที่สูงสุดตามสภาพที่เป็นจริงของแต่ละบุคคล

กรมวิชาการ (2542 : 29 - 39) ได้เสนอแนะวิธีการประเมินผลตามสภาพจริงโดยการวางแผนภาพรวมประเมินผลตามสภาพจริงไว้ดังนี้

1. การกำหนดจุดประสงค์การประเมิน

จุดประสงค์สำคัญของการประเมินจากสภาพจริง คือ การแสวงหาข้อมูลการแสดงออกของนักเรียนตลอดเวลา ซึ่งจะช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้และศักยภาพของนักเรียน รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลที่จะพัฒนาการเรียนการสอนและหลักสูตร

2. กำหนดขอบเขต (Domains) ที่ต้องการประเมิน

การกำหนดขอบเขตการประเมิน ต้องพิจารณาเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน ความเชื่อมโยง การพัฒนาการเรียนรู้อะหว่างวิชาต่างๆ ในหลักสูตร โดยพิจารณาลำดับการเรียนรู้ เช่น ความรู้ ทักษะและกระบวนการ ความรู้สึก คุณลักษณะ เพื่อนำมาวางแผนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญจากนักเรียน

3. เทคนิคและยุทธวิธีการประเมิน

3.1 เทคนิควิธีการประเมิน แบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

3.1.1 การทดสอบอย่างเป็นทางการ แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

3.1.1.1 การทดสอบด้วยข้อสอบมาตรฐาน ซึ่งจัดทำขึ้นโดยหน่วยงานสำหรับพัฒนาข้อสอบมาตรฐานโดยเฉพาะ ซึ่งกระทรวง จังหวัด หรือโรงเรียนกำหนดให้มีการสอบเพื่อดูคุณภาพ เช่น ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อสอบวัดความพร้อม ข้อสอบวินิจจัยข้อบกพร่อง ข้อสอบความถนัด ข้อสอบวัดความสามารถทางวิชาการ เป็นต้น

3.1.1.2 การทดสอบด้วยการจัดสอบปลายภาคในระบบการเรียนการสอน คือการสอบด้วยข้อสอบที่ครูสร้างขึ้นเพื่อวัดการตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งอาจจะมีทั้งข้อสอบแบบเลือกตอบ แบบอัตนัย และแบบภาคปฏิบัติ

สำหรับในหลักการของการประเมินผลตามสภาพจริง จะลดความสำคัญของการสอบอย่างเป็นทางการที่จัดสอบในช่วงเวลาสั้นๆ ลง และให้มีสัดส่วนของคะแนนจากการสอบปลายภาคเป็นเพียงส่วนน้อยของการประเมินผลรวมเท่านั้น

3.1.2 การประเมินอย่างไม่เป็นทางการ

การประเมินผลตามสภาพจริงเน้นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งมีลักษณะสำคัญโดยย่อ ดังนี้

3.1.2.1 อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติ

3.1.2.2 ให้ความสำคัญกับจุดเด่นของนักเรียน

3.1.2.3 อยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นจริง

3.1.2.4 เน้นทักษะที่แสดงออกอย่างชัดเจน

3.1.2.5 เป็นการเรียนอย่างมีความหมาย

3.1.2.6 สัมพันธ์กับการเรียนการสอน

3.1.2.7 ใช้ได้ตลอดเวลาในทุกสถานการณ์ ที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน

3.1.2.8 แสดงภาพรวมของการเรียนรู้ และสมรรถภาพของนักเรียน

3.1.2.9 ขึ้นอยู่บนพื้นฐานของหลักสูตรที่เป็นสภาพชีวิตจริง

3.1.2.10 เอื้ออำนวย สนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ทุกด้าน

3.2 ยุทธวิธีการประเมินที่ไม่เป็นทางการ จะเน้น “ 4 P ” ของกระบวนการประเมินผลตามสภาพจริง คือ Performance (การแสดงออก) Process (กระบวนการ) Products (ผลผลิต) และ Portfolios (แฟ้มผลงาน)

การประเมินเหล่านี้แม้จะไม่เป็นทางการ แต่จะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ (Rubric) เพื่อความมั่นใจในความยุติธรรมและสามารถแปลผลได้ การประเมินอย่างไม่เป็นทางการจึงเกิดการแสวงหาวิธีที่หลากหลาย ทั้งนี้การประเมินจะต้องสามารถ

3.2.1 ผูกเข้าไปกับหลักสูตรที่สอดคล้องชีวิตจริง (Authentic Curriculum) และสอดคล้องกับเป้าหมายและจุดประสงค์

3.2.2 ชี้นำความรู้ที่นักเรียนเกิดพัฒนาการและเรียนรู้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

3.2.3 แสวงหาตัวอย่างที่เป็นตัวแทนทุกขอบเขตของสาระการเรียนรู้

3.2.4 เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและโครงการเรียนของนักเรียน

3.2.5 ดำเนินการตลอดเวลา และสะสมมาจากการสังเกตพฤติกรรมหลายๆ ด้าน และตัวอย่างของผลผลิตของนักเรียน

3.2.6 แสดงออกถึงวัฒนธรรมและวิธีการการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคน

3.2.7 เกิดความเชื่อถือและไว้วางใจต่อผู้ที่มีส่วนร่วมในการประเมิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างเพื่อนนักเรียนและผู้ปกครอง

นอกจากนี้ การประเมินอย่างไม่เป็นทางการต้องมีความเชื่อมั่น (Reliability) ความเที่ยงตรง (Validity) และความเป็นปรนัย (Objectivity) โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

ความเชื่อมั่น (Reliability) หมายถึง ความสามารถให้คะแนนได้คงที่ แม้จะสอบอีกครั้งด้วยข้อสอบฉบับเดิมหรือใกล้เคียงกัน แต่โดยที่พฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนในการประเมินแบบไม่เป็นทางการนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทุกวันและทุกสถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการประเมินด้วยข้อสอบเลือกตอบที่เป็นมาตรฐานจะมีความเชื่อมั่นสูง เนื่องจากให้คะแนนได้ชัดเจน แต่การประเมินการแสดงออกของนักเรียนอาจไม่เป็นเช่นนั้น

การประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ครูต้องมีทักษะในการประเมินบ่อยๆ จากงานในหลายๆ สถานการณ์ ซึ่งจะต้องมีการกำหนดเวลาในการสังเกตจากสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมหลายๆ อย่าง รวมทั้งความสัมพันธ์กับความรูสึกของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยจะต้องจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออกถึงความสามารถและพฤติกรรมต่างๆ ในสถานการณ์ที่หลากหลาย เพื่อครูจะได้ข้อมูลที่มีความเชื่อมั่นว่านักเรียนได้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรที่ตั้งไว้โดยการประเมินที่สะท้อนความสามารถและคุณลักษณะนิสัยของนักเรียนออกมา

ความเที่ยงตรง (Validity) เป็นสิ่งที่จะต้องกล่าวถึงในกระบวนการของการทดสอบที่แสดงว่าได้วัดในสิ่งที่ต้องการวัดหรือตรงกับจุดประสงค์หรือไม่ จะพิจารณาการเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือโครงสร้างการประเมินเป้าหมายของการพิจารณาความเที่ยงตรงของการประเมิน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าคะแนนที่ได้จากการประเมินนั้น มีความหมายที่ชัดเจนและเหมาะสมกับจุดประสงค์และพฤติกรรมที่ต้องวัด โดยครูจะต้องกำหนดเกณฑ์การประเมินการแสดงออกกระบวนการและผลผลิตที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับโครงการ / งานกิจกรรมต่างๆ นั่นคือจะต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างระดับคะแนนกับเป้าหมายของหลักสูตรนั่นเอง การประเมินการแสดงออก กระบวนการและผลผลิตของนักเรียนต้องประเมินในสถานการณ์ต่างๆ ที่หลากหลายจะช่วยให้เกิดความเที่ยงตรงมากขึ้น

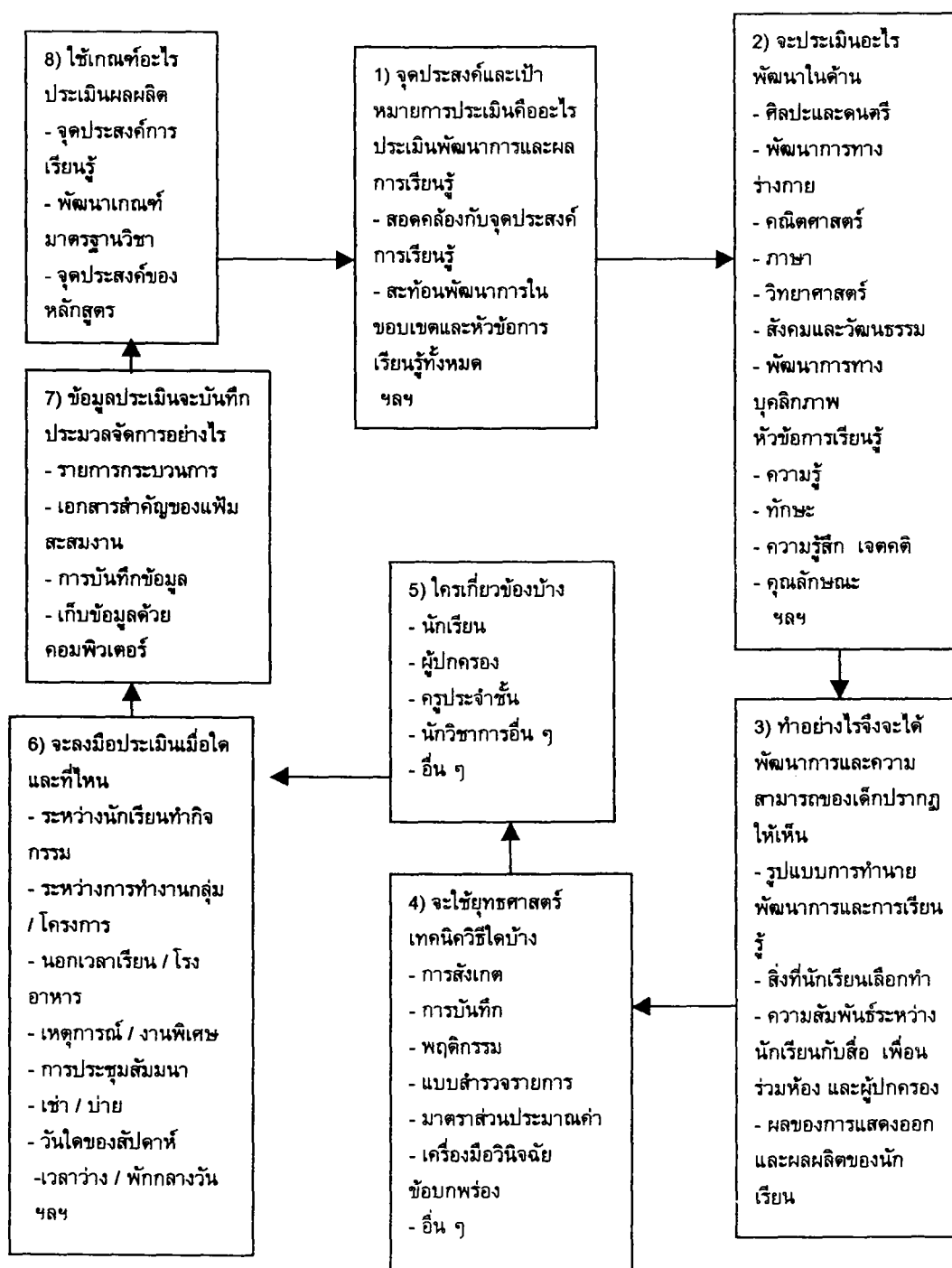
ความเป็นปรนัย (Objectivity) หมายถึง ความสามารถที่จะประเมินได้ข้อมูลที่แน่นอนโดยปราศจากอคติและความรูสึกของบุคคล ซึ่งทักษะของผู้ประเมินอย่างไม่เป็นทางการต้องเข้าใจในคุณลักษณะของระบบสังเกต เพื่อให้สามารถประเมินได้อย่างมีความเป็นปรนัย

4. จะนำข้อมูลมาประมวลอย่างไร จะจัดเก็บและจะรายงานอย่างไร

เมื่อวางแผนการประเมินภาพรวมอย่างรอบคอบ และครอบคลุม แนวทางที่ให้เกิดความเชื่อมั่น ความเที่ยงตรง และความเป็นปรนัย รวมทั้งกำหนดขอบเขตที่จะวัดแล้ว จะต้องกำหนดเกณฑ์ที่แสดงถึงความก้าวหน้าหรือความสามารถที่ต้องการประเมินและครูจะต้องสำรวจเทคนิควิธีเพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแสดงออกของนักเรียนเทคนิคการประเมินที่เหมาะสมสำหรับครูใช้ตลอดเวลาที่มีหลายประการ เช่น

- 4.1 การสังเกต
- 4.2 การบันทึกพฤติกรรม
- 4.3 แบบสำรวจรายการ
- 4.4 การสุ่มเวลาและเหตุการณ์
- 4.5 การสัมภาษณ์
- 4.6 การสุ่มตัวอย่างผลงานของนักเรียน เป็นต้น

ซึ่งจากวิธีการประเมินผลตามสภาพจริงที่กรมวิชาการได้เสนอแนะสามารถสรุปเป็นแผนงานการประเมินผลตามสภาพจริงได้ดังภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ 14 แผนงานการประเมินผลตามสภาพจริง

ที่มา: กรมวิชาการ. (2542). *การประเมินผลจากสภาพจริง (Authentic Assessment)*. : 30.

จึงสรุปได้ว่า การประเมินผลตามสภาพจริงเป็นการประเมินผลการกระทำการแสดงออกของนักเรียน หลากๆ ด้านตามสภาพความเป็นจริงทั้งในและนอกห้องเรียน หรือสถานที่อื่นๆ นอกโรงเรียน มีลักษณะเป็น การประเมินแบบไม่เป็นทางการ สามารถกระทำได้ตลอดเวลาทุกสถานการณ์ มีการใช้ข้อมูลและวิธีการที่ หลากหลายในการประเมิน เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจงาน การรายงานตนเองของนักเรียน บันทึกรายงานจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และการประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน เป็นต้น ลักษณะของการประเมินผลตาม สภาพจริงดังกล่าวเอื้อต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียนในด้านการประพฤติตนตาม คุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมในกระบวนการเรียนการสอน

สำหรับการทำวิจัยครั้งนี้ การประเมินผลตามสภาพจริงจะทำการประเมินผลด้วยแบบทดสอบ วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการสังเกตพฤติกรรมด้านการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจ-พอเพียง

4.3.4 เกณฑ์การประเมินหรือแนวทางการให้คะแนน (Rubric Assessment)

เกณฑ์การประเมิน (กรมวิชาการ, 2542 : 54 – 59) ที่เรียกว่า “ รูบริก ” (Rubric) นั้นมาจาก ภาษาลาตินว่า “ RUBRICATERRA ” เป็นคำที่ใช้ในสมัยโบราณเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งหมายถึงการทำ เครื่องหมายสีแดงไว้บนสิ่งสำคัญ ดังนั้น รูบริก คือการให้คะแนน (Scoring Guide) ซึ่งจะต้องกำหนด มาตรฐานวัด (Scale) และรายการของคุณลักษณะที่บรรยายถึงความสามารถในการแสดงออกของแต่ละจุดใน มาตรฐานวัดไว้อย่างชัดเจน

รูบริก เป็นชุดของเกณฑ์ที่นักเรียนได้เห็นก่อนลงมือทำงาน อาจสร้างขึ้นเพื่องานใดงานหนึ่งเพียง งานเดียว เช่น งานการแสดงออกด้านต่างๆ (ปฏิบัติ) หรืองานด้านการเขียนหรือสร้างขึ้นเพื่องานหลายๆ งานที่จะเก็บรวบรวมไว้ในแฟ้มผลงาน (Portfolio) ซึ่งรูบริกนี้จะระบุคุณภาพที่ครูต้องการให้นักเรียนกระทำ หรือตอบสนองที่จุดต่างๆ ตลอดมาตรฐานวัดนั้น แต่ละคะแนนบนรูบริกจะสอดคล้องกับตัวอย่างการตอบสนอง ดังนั้นนักเรียนจะรู้ชัดเจนว่าครูต้องการอะไรและเขาจะต้องทำอะไรเพื่อจะได้คะแนนนั้นมา จะช่วยให้สิ่งที่ คาดหวังและมาตรฐานของงานชัดเจนขึ้นและยังเป็นข้อมูลที่สำคัญสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้สนใจอื่นๆ ได้ ทราบว่านักเรียนรู้อะไรและทำอะไรได้มากน้อยเพียงใด

4.3.4.1 วิธีกำหนดเกณฑ์การประเมิน (Rubric) ราชันย์ บุญธิมา (ม.ป.ป.) ได้ กล่าวถึง วิธีกำหนดเกณฑ์การประเมินมี 2 แบบคือ

4.3.4.1.1 การกำหนดเกณฑ์โดยภาพรวม (Holistic Score) เป็นการให้ ระดับคะแนนสำหรับงานนั้นโดยการดูภาพรวมของชิ้นงานนั้นว่ามีความเข้าใจความคิดรวบยอด การสื่อความหมาย กระบวนการที่ใช้และผลงานเป็นอย่างไร เช่น การประเมินการเขียนจะให้ระดับคะแนน ออกมาโดยมีการบรรยายระดับคุณภาพ และจัดแบ่งตามระดับคุณภาพของการเขียน

4.3.4.1.2 การกำหนดเกณฑ์โดยแยกเป็นด้านๆ (Analytic Score) เป็น การแบ่งคะแนนเป็นส่วนๆ จากความสามารถที่ต้องปฏิบัติงานหรือผลผลิตนั้นมาแจกแจงรายละเอียดออก เป็นด้านๆ และแต่ละด้านมีคุณภาพอย่างไร เช่น การประเมินการเขียนจะมีแบ่งดูด้านสำนวนภาษา ความคิดสร้างสรรค์ การเขียนถูกหลักไวยากรณ์ เป็นต้น

การให้คะแนนของครูนั้น ครูอาจจะใช้เกณฑ์การให้คะแนนทั้ง 2 ชุดก็ได้เพราะเกณฑ์ 2 แบบนี้ ใช้ร่วมกันได้เพราะวัดสิ่งที่ต่างกัน เช่น ให้คะแนนการเขียนเรียงความแบบ Holistic กับนักเรียนทุกคน และ ใช้แบบ Analytic เฉพาะผู้ที่ไม่ถึงเกณฑ์ที่ครูกำหนด

4.3.4.2 การเขียนรูปรีค ราชันย์ บุญธิดา (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึง การเขียนรูปรีคนั้นจะมีตั้งแต่ 3 – 6 ระดับ ขึ้นอยู่กับระดับชั้น การใช้ 3 รายการมีเหตุผล 2 อย่างคืออย่างแรกเขียนง่ายคือ สูง - ปานกลาง - ต่ำ อย่างที่ 2 ให้คะแนนง่าย หากใช้ 5 หรือ 6 ระดับ จะตัดสินใจยากกว่าครูบางคนชอบใช้ 4 ระดับ เพราะสัมพันธ์กับการให้ grade คือ 1, 2, 3 และ 4 จะเลือกใช้อย่างไรขึ้นอยู่กับความต้องการของครู เมื่อครูและนักเรียนชานาญแล้วจึงเพิ่มเป็น 5 หรือ 6 ได้ โดยนักเรียนจะแยกออกว่าอย่างไรจึงจะได้ 5 หรือได้ 6

แม้ว่าจะใช้เวลามากในการเขียนรูปรีค แต่มันให้ประโยชน์ 2 อย่างคือ อันแรกเป็นเครื่องมือการประเมิน (assessment task) และยังเป็นเครื่องมือการสอนได้ดีอีกด้วย (teaching tool)

การให้คะแนนที่เรียกว่า รูปรีค เป็นการวิธีการในการตัดสินผลงานของนักเรียนในการประเมินผลตามสภาพจริง การให้คะแนนแบบนี้เป็นการตอบคำถามว่า นักเรียนทำอะไรได้สำเร็จ เมื่อระดับความสำเร็จในชั้นต่างๆ มีผลอย่างไร

ตัวอย่าง มาตรฐานการให้คะแนน

มาตรฐานการได้คะแนน 6 ถึง 1

6	ยกตัวอย่างได้	ผลงานดีเด่น มีลักษณะพิเศษ
5	ดีเยี่ยม	ผลงานอยู่เหนือเกณฑ์มาตรฐาน
4	อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน	ผลงานอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน
3	ยังต้องปรับปรุง	ผลงานโดยทั่วไปยังอยู่ในเกณฑ์ไม่ดี
2	ขั้นเริ่มต้น	ทำงานยังไม่สำเร็จสมบูรณ์
1	ขั้นสำรวจ	ทำงานได้น้อย ยังขาดความเข้าใจ และยังมีข้อบกพร่องมาก

จากมาตรฐานการให้คะแนน 1 ถึง 6 ระดับ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผลงานต่างๆ ได้ โดยอธิบายลักษณะแต่ละระดับให้ชัดเจนยิ่งขึ้นให้สอดคล้องกับผลงานแต่ละชนิด

รูปรีค ที่ใช้ในการประเมิน โครงงานและโจทย์ปัญหา อาจมุ่งเน้นที่ประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ความเข้าใจในความคิดรวบยอด
2. ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิธี
3. กลยุทธ์และทักษะในการแก้ปัญหา
4. การใช้เทคโนโลยี
5. การสื่อสาร

หรือในการประเมินการแก้ปัญหาและทักษะการถ่ายทอดความรู้ จะใช้เกณฑ์ 7 อย่างดังนี้

1. Understanding the task
2. Applying a problem – solving strategy
3. Making decision
4. Verifying the solutions
5. Making connections
6. Using rich language
7. Using effective representative

จึงกล่าวได้ว่า เกณฑ์การประเมินหรือแนวทางการให้คะแนนเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยสามารถทำให้เป้าหมายของการแสดงออกของนักเรียนมีความชัดเจนอันจะนำไปสู่การบรรลุจุดประสงค์ หรือสมรรถภาพที่สำคัญของมาตรฐานการศึกษาได้

4.3.5 การสังเกต

การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่ใช้ได้ทั้งการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและทางสังคมศาสตร์ สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์นั้น การสังเกตเป็นวิธีการหนึ่งในการหาข้อมูลจากหลายๆ วิธี โดยมุ่งสังเกตพฤติกรรมที่ตนกระทำปฏิบัติต่อกันและกัน (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2523 : 39) นอกจากนี้ สมบูรณ์ ชิตพงศ์ (2523 : 69) ได้กล่าวว่า การสังเกต เป็นวิธีการวัดที่สำคัญวิธีหนึ่ง เป็นวิธีการวัดที่ใช้ได้ดีในกรณีที่ต้องการวัดสิ่งที่ไม่สามารถสื่อความหมายกันด้วยภาษาได้ เป็นการวัดในลักษณะที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกวัดรู้ตัว การสังเกตไม่ใช่เพียงแต่การดูเฉยๆ หรือเพียงแต่พิจารณาลักษณะของสิ่งของหรือปรากฏการณ์เท่านั้น แต่การสังเกตจะต้องเป็นวิธีการช่วยให้สามารถรวบรวมข้อมูล เพื่อที่จะทำการวิเคราะห์วิจัยได้ด้วย ฉะนั้นในระหว่างที่ครูทำการสอนสามารถสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคลหรือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม สิ่งที่คุณสังเกตจะเป็นการสะท้อนความสามารถในด้านความรู้ ทักษะ ความรู้สึก และคุณลักษณะ ซึ่งจะช่วยให้คุณรู้และเข้าใจนักเรียนแต่ละคนมากขึ้นและสามารถนำข้อมูลที่ได้ออกไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนานักเรียนแต่ละคนตามศักยภาพของเขา

การสังเกตแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (อารี รังสินันท์, ม.ป.ป. : 24-25)

4.3.5.1. การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ หรือการสังเกตแบบไม่มีแบบแผน เป็นการสังเกตที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมที่นักเรียนจะแสดงออกตามปกติเป็นประจำ ไม่มีการควบคุมตัวแปรต่างๆ และไม่มีจุดบันทึกพฤติกรรม การสังเกตแบบนี้จะช่วยทำให้ผู้สังเกตรู้จักเข้าใจเด็กมากขึ้น แต่มีจุดอ่อนในเรื่องความลำเอียงของผู้สังเกต

4.3.5.2. การสังเกตแบบเป็นทางการ หรือการสังเกตแบบมีแบบแผน เป็นแบบที่มีการควบคุมตามหลักวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้เพื่อเป็นการช่วยให้การสังเกตได้ผลดียิ่งขึ้นนักจิตวิทยาจึงได้คิดหรือหาวิธีสังเกตเด็กให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยสังเกตในห้องกระจกหรือที่เรียกว่า "one way screen" เพื่อไม่ให้นักเรียนรู้ตัวในขณะที่ถูกสังเกต นักเรียนจะได้แสดงหรือกระทำสิ่งต่างๆ ออกมาตามธรรมชาติจริงๆ การสังเกตแบบนี้ผู้สังเกตสามารถควบคุมเวลา พฤติกรรม สถานการณ์ ฯลฯ การสังเกตแบบนี้มีการจดบันทึกพฤติกรรมไว้ จึงให้คุณค่ามากกว่าเพราะช่วยให้คุณเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและความเจริญงอกงามของนักเรียนตามลำดับได้ นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2542 : 43) เรียก " การสังเกตแบบเป็นทางการ " นี้ว่า " การสังเกตแบบตั้งใจ " และได้กล่าวถึงจุดเน้นของการสังเกตแบบนี้ว่า เป็นการสังเกตที่ครูมีแบบฟอร์มที่ได้เตรียมการไว้ เช่น แบบสำรวจรายการ แบบมาตรฐานประมาณค่า การบันทึกพฤติกรรม หรือเตรียมเครื่องมือแบบฟอร์มอื่นๆ สำหรับการบันทึกข้อมูลการสังเกตอย่างเป็นระบบ

เพื่อให้การสังเกตแต่ละครั้งประสบผลสำเร็จ ผู้สังเกตควรมีการเตรียมตัวดังนี้ (อารี รังสินันท์, ม.ป.ป. : 25-28)

1. จะต้องวางแผนการสังเกตเสียก่อนว่าจะสังเกตใคร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร สังเกตอย่างไรบ้าง จะสังเกตเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม
2. จะต้องทราบสถานการณ์ในขณะนั้นว่า นักเรียนกำลังเรียนอะไร หรือทำอะไรในขณะที่สังเกต

3. ก่อนทำการสังเกต ควรทำความคุ้นเคยกับนักเรียนเสียก่อน เพราะถ้าเป็นคนแปลกหน้านักเรียน อาจไม่แสดงพฤติกรรมที่แท้จริง

4. กำหนดวัน เวลา และสถานที่ ในการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนให้แน่นอน

5. การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ไม่ควรให้นักเรียนที่ถูกละเลย

6. จะต้องสังเกตนักเรียนคนใดคนหนึ่งหลายๆ ครั้ง เพื่อได้พฤติกรรมที่แท้จริง

7. ควรสังเกตนักเรียนในหลายสถานการณ์ แล้วนำมาประกอบกัน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจบุคลิกภาพ ของนักเรียนโดยทั่วๆ ไปได้

8. ผู้สังเกตต้องรู้เทคนิคการสังเกตที่ดี กำจัดความลำเอียง หรือพยายามทำใจเป็นกลางให้มากที่สุด

9. การสังเกตที่ดีต้องตรวจสอบผลที่ได้ด้วยเครื่องมือวัดมาตรฐานอื่นๆ ประกอบด้วยเสมอ เช่น แบบทดสอบทางสติปัญญา เป็นต้น และการสังเกตควรใช้แบบสำรวจ (checklist) หรืออื่นๆควบคู่ไปด้วยเสมอ

10. ต้องมีการบันทึกพฤติกรรมได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

ในการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ถ้าครูสามารถสังเกตนักเรียนได้ทุกสถานการณ์ และทุกด้านด้วยความละเอียดรอบคอบและใช้เวลานานพอสมควรก็จะเป็นสิ่งที่ดี แต่ในความเป็นจริงในทางปฏิบัติอาจทำไม่ได้ทุกประการ ดังนั้นในการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนครูควรปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ในการสังเกตเพื่อที่จะได้ประโยชน์และคุณค่าจากข้อมูลมากที่สุด ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการสังเกตมีประโยชน์ ดังนี้ (สมบุญ รัตพงษ์, 2523 : 77 – 76)

1. ทำให้ได้ข้อเท็จจริงบางชนิดที่ผู้ถูกสังเกตไม่ได้บอกให้ทราบ ถ้าใช้วิธีวัดแบบอื่น เพราะอาจเห็นว่าไม่สำคัญ หรืออธิบายไม่ถูกในกรณีที่เด็กเล็ก

2. ทำให้ช่วยให้เก็บข้อมูลบางชนิดที่ผู้ถูกสังเกตไม่เต็มใจที่จะบอกเล่าเป็นคำพูด อาจจะไม่แน่ใจในข้อเท็จจริง หรือกลัวว่าบอกแล้วข้อเท็จจริงเหล่านั้นจะเป็นภัยแก่ตนเอง หรือเป็นการผิดกฎเกณฑ์ข้อบังคับ หรืออาจทำให้เสื่อมเสียบุคลิกลักษณะของตน

3. ทำให้เก็บข้อมูลได้เร็วและง่ายและสามารถที่จะบันทึกสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจเป็นพิเศษได้ในทันที

4. ทำให้ช่วยให้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการใช้วิธีการอื่นๆ มาแล้วทั้งยังใช้เป็นเครื่องตรวจสอบความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการอื่นๆ อีกด้วย

5. ทำให้ช่วยให้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ ได้ในทันที แทนที่ผู้ทำการสังเกตจะต้องคอยที่รวบรวมของผู้อื่นบอกเล่าให้ฟังอีกต่อหนึ่งซึ่งอาจเกิดความคลาดเคลื่อนก็ได้

ถึงแม้ว่าการสังเกตจะให้ประโยชน์และคุณค่าแก่ครูหรือผู้สังเกตเพื่อนำข้อมูลที่ได้อภิเคราะห์และนำมาช่วยในการแก้ไขหรือพัฒนานักเรียนก็ตาม แต่ครูและผู้สังเกตก็ต้องพยายามขจัดสิ่งต่อไปนี้ให้หมดไปเพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ดีและถูกต้อง คือ (อารี รัตสินันท์, ม.ป.ป. : 42 – 44)

1. ความลำเอียงหรืออคติของผู้สังเกต

2. การแปลความหมายของพฤติกรรมที่ได้สังเกต ผิดไปจากความเป็นจริง

3. ระยะเวลาในการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนเพื่อให้ได้ตัวอย่างพฤติกรรมที่แท้จริงของนักเรียน ควรสังเกตในหลายสถานการณ์ในเวลาที่แตกต่างกัน และควรสังเกตติดต่อกันเป็นเวลานานพอสมควร

4. การบันทึก หรือรายงานการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่ไม่ละเอียด ไม่ครอบคลุมสถานการณ์ทั้งหมดหรือมักจะแทรกความคิดเห็นส่วนตัวลงไปอาจทำให้เข้าใจพฤติกรรมนักเรียนผิดไปจากความเป็นจริง

จึงสรุปได้ว่า การสังเกต เป็นส่วนหนึ่งของวิธีการประเมินผลตามสภาพจริง ทั้งนี้เพราะการที่ครูได้สังเกตและตรวจผลงานโดยการให้คำแนะนำช่วยเหลือให้มีการปรับปรุงพฤติกรรมและผลงานมิใช่เป็นการตรวจให้คะแนนหรือให้เครื่องหมายถูกผิดแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ให้คำชี้แจง แนะนำ ยกย่อง ชมเชย เพื่อให้ให้นักเรียนได้นำข้อมูลย้อนกลับดังกล่าว ไปปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมและผลงานให้ดียิ่งขึ้นหรือแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสมหากยังผิดหรือบกพร่อง การประเมินดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูจำเป็นต้องบันทึกผลการสังเกตไว้เพื่อให้ข้อมูลนั้นสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งกับตัวนักเรียนและครูผู้สอน การสังเกตจึงเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการประเมินผลตามสภาพจริงในการเรียนการสอน

4.3.6 การหาความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของการสังเกต

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วัดและประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยการสังเกต พฤติกรรมของนักเรียนด้านการประพาศดินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยแบบสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและเพื่อให้ผลจากการสังเกตถูกต้อง ยุติธรรม และไม่เกิดความลำเอียงจำเป็นต้องหาความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของการสังเกตคือ

4.3.6.1 ความเที่ยงตรง (Validity) พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2523 : 63) ได้กล่าวว่า ให้พิจารณาจากข้อมูลที่สังเกตนั้นตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการศึกษาหรือไม่ และพิจารณาการตีความของผู้สังเกตว่าตีความหรือแปลความในสิ่งที่สังเกตถูกต้องหรือไม่

4.3.6.2 ความเชื่อมั่น (Reliability) พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2523 : 63) ได้กล่าวว่า ให้พิจารณาจากการลงความเห็นตรงกันของผู้สังเกตหลายๆ คน หรือการมีความเห็นตรงกันของผู้สังเกตคนเดียวกันเมื่อมีการสังเกตหลายๆ ครั้ง การหาความเชื่อมั่นที่ใช้กันอยู่โดยมากใช้การหาความเชื่อมั่นภายในตัวผู้สังเกต (Inter observer reliability)

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยหาความเชื่อมั่นโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างผู้ประเมินให้คะแนน (Rater Agreement Indexes : RAI) ที่จูดีทิส เอ เบอริ สตีจอก์ และคณะ (Judith A. Burry – Stock. et. al. 1996 : 251 - 261) ได้ทำการศึกษาถึงข้อตกลงความเห็นระหว่างผู้ประเมินให้คะแนน และ ได้กล่าวถึงระดับการตัดสินใจในการให้คะแนนพฤติกรรมการวัดการปฏิบัติงานที่ต้องการศึกษา ด้วยการเสนอวิธีการวัดแบบใหม่ที่เป็นข้อตกลงคุณสมบัติการวัดทางจิตวิทยาที่สามารถใช้ประเมินพฤติกรรมโดยผู้ประเมินตั้งแต่สองคนหรือมากกว่าในเรื่องที่ประเมินหนึ่งเรื่องหรือมากกว่าหนึ่ง RAI สามารถนำไปใช้กับการศึกษาและการวัดผลทางด้านจิตวิทยา ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นแบบไม่ต่อเนื่อง และข้อมูลที่เป็นแบบต่อเนื่อง RAI เป็นประโยชน์สำหรับการประเมินการปฏิบัติงาน เช่น การสังเกต แพ้มะสมงาน การประเมินผลการปฏิบัติงาน การประเมินการเขียนเรียงความ และอื่นๆ ซึ่งค่าของ RAI สามารถคำนวณจากผลการสังเกตพฤติกรรมจากผู้ประเมินตั้งแต่สองคนขึ้น โดยคำนวณจากสูตร และค่าดัชนีของ RAI ที่คำนวณได้นั้น มีค่าสูงที่สุด เท่ากับ 1.00 หมายถึง มีความสอดคล้องแบบสมบูรณ์ และค่าต่ำที่สุดเท่ากับ 0.00 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกันโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นถ้าค่าดัชนีที่เข้าใกล้ 1.00 เท่าใด แสดงว่าความสอดคล้องของผู้ประเมินก็มีมากขึ้นเท่านั้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การดำเนินการทดลอง
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรเป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 12 ห้องเรียน มีนักเรียน 465 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ซึ่งแต่ละห้องเรียนในแต่ละประเภทวิชามีการจัดนักเรียนแบบคละความสามารถ ดำเนินการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) สุ่มมา 2 ห้องเรียน จากประชากร 12 ห้องเรียน สุ่มได้ห้องเรียนที่เป็นประเภทวิชาเดียวกัน ห้องหนึ่งเป็นนักเรียนในภาคเช้า อีกห้องหนึ่งเป็นนักเรียนภาคบ่าย จึงได้ทำการสุ่มอีกห้องหนึ่งห้องเรียนได้ห้องเรียนที่ต่างประเภทวิชาแต่เป็นนักเรียนภาคเช้า ซึ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนภาคเช้าเหมือนกัน จึงได้ทำการทดสอบว่า ความสามารถทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มแตกต่างกันหรือไม่ โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาเพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนระหว่างกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ด้วยการใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน ANOVA ผลปรากฏว่าคะแนนทั้ง 3 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มเป็นนักเรียนในภาคเช้า และนำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจับฉลากอีกครั้งเพื่อกำหนดวิธีสอนโดย

กลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

3. เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยกำหนดจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในมาตรฐาน ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้

อย่างสันติสุข ในช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6) มาจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมในพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ต่อไปนี้

- ทศ 6
- สัปบุริสธรรม 7
- สังคหวัตถุ 4
- นาถกรณธรรม 10
- ความรับผิดชอบ
- สันโดษ
- อิทธิบาท 4
- อปริหานิยธรรม 7

4. ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กระทำในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 20 ชั่วโมง ทั้ง 2 กลุ่มทำการทดลอง 2 ชั่วโมง / สัปดาห์ และเนื่องจากการสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขามีพฤติกรรมการสอนและกระบวนการเรียนรู้แตกต่างกับการสอนวิธีอื่นจึงจำเป็นต้องใช้เวลาฝึกพฤติกรรมการเรียนการสอนที่ใช้ทดลอง โดยผู้วิจัยแบ่งเวลาที่ใช้ในการทดลองออกเป็น 2 ลักษณะคือ

4.1 ฝึกพฤติกรรมการเรียนการสอนทั้ง 2 แบบก่อนที่จะมีการทดลองสอนกลุ่มละ 4 ชั่วโมง โดยที่การฝึกพฤติกรรมนี้ไม่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัย

4.1.1 กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการฝึกขั้นตอนการคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 วิธี คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก และวิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม

4.1.2 กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการฝึกเจริญอานาปานสติ และขั้นตอนการฝึกปฏิบัติตนตามอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา

4.2 ทดลองสอนกลุ่มละ 16 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง คือ

4.2.1 กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

4.2.2 กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ
2. แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา
3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. แบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ

1.1 ศึกษาหลักการการสอนแบบโยนิโสมนสิการ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

1.2 ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6) เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายภาค สาระการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ เวลาเรียน และแผนการจัดการเรียนรู้

1.3 จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้แล้วสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งประกอบด้วย

1.3.1 สาระสำคัญ

1.3.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

1.3.3 สาระการเรียนรู้

1.3.4 กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น

1.3.4.1 ขั้นนำ

1.3.4.2 ขั้นสอน

1.3.4.2.1 ขั้นมอบหมายงาน

1.3.4.2.2 ขั้นรวบรวมข้อมูลความรู้หลักการ

1.3.4.2.3 ขั้นใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

1.3.4.2.4 ขั้นเสนอผลอภิปราย

1.3.4.2.5 ขั้นสรุป

1.3.5 กระบวนการวัดและประเมินผล

1.3.6 แหล่งการเรียนรู้

1.4 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน คือ อาจารย์นิภาพรรณแดงโรจน์ อาจารย์อนุสรณ์ สุชาติานนท์ และพระอาจารย์ดำรงค์ จารุวังโส (ทางทอง) ตรวจสอบไขความถูกต้องของสาระการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความสอดคล้องระหว่างขั้นตอนต่างๆ ของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข

1.5 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาข้อบกพร่องในการใช้ภาษาในบัตรบันทึกรายการรายบุคคล บัตรบันทึกรายการกลุ่ม เอกสารประกอบการเรียน และความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาที่กำหนดแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น ก่อนนำไปทดลองจริง โดยมีลำดับขั้นการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้ ดังนี้คือ

1.5.1 นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการไปทดลองสอนกับนักเรียนกลุ่มเล็กจำนวน 5 คนที่ไม่ใช่เรียนในกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาข้อบกพร่อง

1.5.2 นำข้อบกพร่องตลอดจนความไม่เหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาแก้ไข และปรับปรุง โดยการปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญ

1.5.3 นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการที่แก้ไข และปรับปรุงแล้วไปทดลองสอนกับนักเรียนจำนวน 30 คนที่ไม่ใช่เรียนในกลุ่มตัวอย่าง และไม่ซ้ำกับนักเรียนจำนวน 5 คนในข้อ 1.5.1 เพื่อหาข้อบกพร่องอีกครั้งในการใช้ภาษาในบัตรบันทึกการรายบุคคล บัตรบันทึกการรายกลุ่ม เอกสารประกอบการเรียน และความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาที่กำหนด แล้วนำมาแก้ไขและปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น ก่อนจะนำไปทดลองจริง

1.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการไปสอนเพื่อการวิจัยต่อไป

2. แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา

2.1 ศึกษาหลักการการสอนแบบไตรสิกขา จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

2.2 ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6) เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายภาค สาระการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ เวลาเรียน และแผนการจัดการเรียนรู้

2.3 จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้แล้วสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย

2.3.1 สาระสำคัญ

2.3.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

2.3.3 สาระการเรียนรู้

2.3.4 กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น

2.3.4.1 ชี้นำ

2.3.4.2 ชี้นสอน

2.3.4.2.1 ชี้นำหลักไตรสิกขามาเป็นกระบวนการสอน ซึ่งประกอบด้วย

- อธิศีลสิกขา
- อธิจิตตสิกขา
- อธิปัญญาสิกขา

2.3.4.2.2 ชี้นมอบหมายงาน

2.3.4.2.3 ชี้นเสนอผลอภิปราย

2.3.4.2.4 ชี้นสรุป

2.3.5 กระบวนการวัดและประเมินผล

2.3.6 แหล่งการเรียนรู้

2.4 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน คือ อาจารย์นิภาพรรณแดงโรจน์ อาจารย์อนุสรณ์ สุชาติานนท์ และพระอาจารย์ดำรงค์ จารุวังโส (ทางทอง) ตรวจสอบแก้ไขความถูกต้องของสาระการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความสอดคล้องระหว่างขั้นตอนต่างๆ ของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข

2.5 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาข้อบกพร่องในการใช้ภาษาในบัตรบันทึกการรายบุคคล บัตรบันทึกการรายกลุ่ม เอกสารประกอบการเรียน และความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาที่กำหนดแล้ว นำมาแก้ไขปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้นก่อนนำไปทดลองจริง โดยมีลำดับขั้นการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้ ดังนี้คือ

2.5.1 นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาไปทดลองสอนกับนักเรียนกลุ่มเล็กจำนวน 5 คนที่ไม่ใช่เรียนในกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาข้อบกพร่อง

2.5.2 นำข้อบกพร่องตลอดจนความไม่เหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลามาแก้ไขและปรับปรุง โดยการปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญ

2.5.3 นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาที่แก้ไขและปรับปรุงแล้ว ไปทดลองสอนกับนักเรียนจำนวน 30 คนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างและไม่ซ้ำกับนักเรียนจำนวน 5 คนในข้อ 2.5.1 เพื่อหาข้อบกพร่องอีกครั้งในการใช้ภาษาในบัตรบันทึกการรายบุคคล บัตรบันทึกการรายกลุ่ม เอกสารประกอบการเรียน และความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาที่กำหนดแล้วนำมาแก้ไขและปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น ก่อนจะนำไปทดลองจริง

2.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาไปสอนเพื่อการวิจัยต่อไป

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาการสร้างแบบทดสอบ จากหนังสือเทคนิคการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา ของสมบูรณ์ ชิตพงศ์ (2523 : 1 – 140) และเทคนิคการเขียนข้อสอบของชวาล แพร่ตุกุล (2522 : 1 – 40)

3.2 ทำการศึกษาวิเคราะห์สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ในช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6)

3.3 จัดทำผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ โดยในการวิจัยครั้งนี้กำหนดหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมในพุทธศาสนามาทำการทดลอง

3.4 ทำการวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ ตามลำดับดังนี้

3.4.1 ผู้วิจัยกับนิสิตระดับปริญญาโท เอกการมัธยมศึกษา (การสอนสังคมศึกษา) และอาจารย์ผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 5 คน ร่วมกันทำการวิเคราะห์หลักสูตรจากหน่วยการเรียนรู้ คือ หลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยสาระการเรียนรู้เรื่อง

ทิต 6 สัมปยุตธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ความรับผิดชอบ สันโดษ อิทธิบาท 4 อปริหานิยธรรม 7 มาดำเนินการสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรและพฤติกรรมที่ต้องการวัดตามหลักของบลูม (Benjamin S. Bloom) เป็นเกณฑ์ในการกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการวัดจากหน่วยการเรียนรู้หลักธรรมใน พุทธศาสนา และจำนวนข้อสอบ

3.4.2 ให้ความหมายของแต่ละพฤติกรรม พร้อมระบุลักษณะการกระทำหรือการแสดงออกที่ บุคคลมีพฤติกรรมนั้น

3.4.3 จำแนกหน่วยการเรียนรู้ และระบุสาระสำคัญของแต่ละสาระการเรียนรู้

3.4.4 ให้ค่านำหนักผู้ร่วมดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดค่านำหนักแสดงถึงความสัมพันธ์ ของหน่วยการเรียนรู้และพฤติกรรมในข้อ ตามความเห็นของแต่ละคนโดยอิสระ

3.4.5 สร้างตารางเฉลี่ยโดยนำคะแนนแต่ละช่องของแต่ละคนมารวมกัน แล้วหารด้วยจำนวน คนทั้งหมดที่ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.6 สร้างตาราง 1000 โดยเปลี่ยนตารางเฉลี่ยให้ช่องรวมทั้งหมดเท่ากับ 1000 ซึ่งการเปลี่ยน นี้จะมีผลให้ต้องเปลี่ยนคะแนนในแต่ละช่องด้วยการปรับคะแนนให้ได้ตาราง 1000

3.5 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามหน่วยการเรียนรู้ที่ใช้ในการทดลอง โดย ยึดหลักเกณฑ์ตามผลการวิเคราะห์หลักสูตร ข้อสอบที่สร้างเป็นแบบปรนัย 5 ตัวเลือกโดยให้ครอบคลุมเนื้อหา ในหน่วยการเรียนรู้ที่สอน จำนวน 148 ข้อ

3.6 นำแบบทดสอบไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม และการวัดผล จำนวน 3 ท่าน คือ อาจารย์ ดร. ราชันย์ บุญธิมา อาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน และอาจารย์พัชรา อุเทนสุด ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ และความเที่ยงตรง เชิงโครงสร้าง โดยนำไปเปรียบเทียบกับตารางวิเคราะห์หลักสูตรว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์สามารถวัด ได้ครอบคลุมพฤติกรรมต่างๆ ตามตารางวิเคราะห์หลักสูตรหรือไม่ สำหรับแบบทดสอบที่ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.33 - 1 มาปรับปรุงคำถาม ตัวเลือก การใช้ภาษา ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบทดสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.67 - 1 ได้จำนวน 135 ข้อ และจากจำนวนข้อสอบ 135 ข้อ คัดเลือกมาจำนวน 80 ข้อ ไปทดลองกับนักเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คนที่เคยเรียนสาระการเรียนรู้แล้วเพื่อหาคุณภาพของแบบทดสอบ และนำ แบบทดสอบที่นักเรียนทำแล้วมาวิเคราะห์เป็นรายตัวเลือก โดยการตรวจให้คะแนนข้อสอบถูกให้ 1 คะแนน ส่วนข้อที่ตอบผิดหรือไม่ตอบหรือตอบเกินกว่า 1 แห่งให้ 0 คะแนน เมื่อตรวจและรวมคะแนนแบบทดสอบ เรียบร้อยแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความยากง่าย (p) และหาค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบ แต่ละข้อโดยใช้เทคนิค 27 % ของจุง - เค แฟน (ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 217 - 218 ; อ้างอิงจาก Chung - The Fan. n.d.) แล้วเลือกเฉพาะข้อสอบที่มีความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 - .78 และมี ค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 - .85 ได้จำนวน 40 ข้อ

3.7 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกไว้ 40 ข้อไปทดสอบหาคุณภาพอีกครั้งโดยนำไปทดลองกับนักเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้สูตร KR - 20 ของคูเดอร์

ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 197 – 198 ; อ้างอิงจาก Kuder – Richardson. n.d.) ได้ค่าความเชื่อมั่น .78

ตัวอย่าง : แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา

คำชี้แจง : แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา เป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ ชนิด 5 ตัวเลือก ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

(ความรู้ ความจำ) (0) ธรรมข้อใด มิได้ จัดอยู่หลักธรรมการพึงตนเอง

- ก. ศีล
- ข. สติ
- ค. ทาน
- ง. ปัญญา
- จ. กัลยาณเมตตตา

ตอบ ก.

(ความเข้าใจ) (00) บุคคลในข้อใดที่ใช้ “ ปิยวาจา ”

- ก. สันติขอร้องปรีชาช่วยซื้อขนม
- ข. ลัดดาช่วยจู้จี้ต่อรองราคากะเป่ากับแม่ค้า
- ค. สายไหมช่วยนิคมให้การกับตำรวจ
- ง. พิมพ์พรบอกเดชาให้ไปพบอาจารย์
- จ. ประไพช่วยปลอบใจวีรบุรุษที่ท่าคณะนวิชาภาษาไทยไม่ดี

ตอบ จ.

(การนำไปใช้) (000) พฤติกรรมใดที่แสดงถึงความไม่รับผิดชอบ

- ก. ไม่เคยซักถามครู
- ข. คอยโทรศัพท์เสียงดัง
- ค. คิดอะไรโดยไร้เหตุผล
- ง. จัดหนังสือไม่เป็นระเบียบ
- จ. วางกระถางต้นไม้บริเวณทางเท้า

ตอบ จ.

(การวิเคราะห์) (0000) การนำหลักสังคหวัดดู 4 มาช่วยเหลือญาติพี่น้องควรมีหลักเกณฑ์อย่างไร จึงไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อนและถูกตำหนิ

- ก. สงเคราะห์แก่ผู้ที่ควรสงเคราะห์
- ข. สงเคราะห์เฉพาะญาติผู้ใหญ่เท่านั้น
- ค. สงเคราะห์ตามฐานะและสายโลหิต
- ง. สงเคราะห์เฉพาะผู้ที่ด้อยกว่าเราเท่านั้น
- จ. สงเคราะห์ใครก็ได้ที่เป็นประโยชน์แก่เรา

ตอบ ก.

(การสังเคราะห์) (00000) พ่อแม่ที่ฉลาดมองการณ์ไกลควรวางแผนสำหรับอนาคตของลูกอย่างไรจึงเหมาะสมที่สุด

- ก. ให้การศึกษาที่ดี
 - ข. พาไปเที่ยวต่างประเทศ
 - ค. ฝากเงินไว้ให้ในธนาคาร
 - ง. สร้างบ้านไว้ให้อยู่อย่างสบาย
 - จ. ทำประกันชีวิตให้ลูกทุกคน
- ตอบ ก.

(การประเมินค่า) (000000) วิทยาลัยเปิดรับสมัครนักเรียนมาช่วยเหลืองานร้านค้าสหกรณ์ในช่วงเวลาพักเที่ยง โดยทางวิทยาลัยจะให้เงินเป็นค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง นักเรียนทราบข่าวจะสมัครหรือไม่ เพราะเหตุใด

- ก. สมัคร เพราะจะได้ใกล้ชิดครูและครูจะได้รัก
 - ข. สมัคร เพราะเมื่อได้อภิสิทธิ์บางอย่างจากครู
 - ค. สมัคร เพราะจะได้ช่วยลดภาระให้ทางบ้าน
 - ง. ไม่สมัคร เพราะจะทำให้เหนื่อยและเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง
 - จ. ไม่สมัคร เพราะเพื่อน ๆ อาจหาว่าฐานะทางบ้านไม่ดี
- ตอบ ค.

4. แบบการสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เครื่องมือแบบวัดประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนขณะทำกิจกรรมการเรียน ดังนั้นในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้จะเป็นแบบประเมินการสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยดำเนินการสร้างขึ้นซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการสร้างดังนี้

4.1 กำหนดจุดประสงค์การประเมิน คือ โดยกำหนดคุณลักษณะที่จะวัดด้วยการแสวงหาข้อมูลการแสดงออกของนักเรียนด้านการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.2 ศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ในแต่ละคุณธรรมที่ต้องการวัดและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแบบสังเกตเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสังเกต

4.3 นำพฤติกรรมที่บ่งชี้ที่กำหนดขึ้นมาสร้างแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.4 หาความเที่ยงตรงของแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลตามสภาพจริง 3 ท่านคือรองศาสตราจารย์ ดร. ส.วาสนา ประवालพุกฤษ์ อาจารย์ ดร. ราชันย์ บุญธิมา และอาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน พิจารณาในเรื่อง

4.4.1 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออก โดยเลือกค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67 - 1 และสำหรับคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออกในบางข้อที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.67 นำมาแก้ไขปรับปรุงใหม่ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.4.2 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน โดยเลือกค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.33 - 1 และสำหรับพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมินที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.33 นำมาแก้ไขปรับปรุงใหม่ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อความถูกต้องและชัดเจน

4.5 นำแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4.6 นำแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปทดลองใช้ (Try - out) กับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน โดยมีอาจารย์จำนวน 2 คนเป็นผู้สังเกตเพื่อมาหาค่าความเชื่อมั่นของผู้ประเมิน 2 คน โดยคำนวณจากสูตร RAI (Burry, Stock and Clissom. 1996 : 255) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (RAI) ของผู้ประเมิน 2 คนของแบบสังเกตเพียง .75 จึงได้นำแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับปรุงเกณฑ์การประเมินใหม่ให้ชัดเจนและเข้าใจตรงกันมากขึ้น และนำไปทดลองใช้ (Try - out) อีกครั้งกับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเดิม จำนวน 15 คน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (RAI) ของผู้ประเมิน 2 คนของแบบสังเกตฉบับนี้ มีค่าเท่ากับ .91 และได้หาความสอดคล้องของการให้คะแนนของผู้ประเมิน 2 คน โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product - moment correlation coefficient) (ชูศรี วงศ์รัตนะ. 2544 : 313) ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .98

4.7 นำแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำไปใช้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างจริง โดยผู้วิจัยและอาจารย์อีกท่านสังเกตพฤติกรรมนักเรียนในขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ โดยกำหนดพฤติกรรม ช่วงเวลา และกลุ่มตัวอย่างที่จะสังเกตในแต่ละครั้ง

ตัวอย่าง แบบประเมินความสอดคล้องของคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออก

ตาราง 1 แบบประเมินความสอดคล้องของคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออก

คุณธรรม	พฤติกรรมที่แสดงออก
1. การพึ่งตนเอง	ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ทำงานด้วยตนเอง ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง ส่งงานด้วยตนเอง
2. ความรับผิดชอบ	ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ ทำงานที่ได้รับมอบหมาย ส่งงานตรงเวลา เข้าห้องเรียนตรงเวลา
3. การรู้จักประมาณตน	แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสม ใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนอย่างเหมาะสม แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ร่วมมือทำงานกลุ่ม

ตัวอย่าง แบบประเมินความสอดคล้องของพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน

ตาราง 2 ตัวอย่างแบบประเมินความสอดคล้องของพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
1. การฟังตนเอง 1.1 ศึกษาค้นคว้า ด้วยตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> - มีความตั้งใจจดจ่อกับการอ่านหนังสือ / เอกสารตลอดเวลา - ศึกษาทบทวนหลายครั้งเพื่อให้ได้ความถูกต้องและตรงประเด็น - ปรึกษาครู / เพื่อนเป็นบางครั้ง - ไม่พูดคุย ไม่หยอกล้อกับเพื่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความตั้งใจอ่านหนังสือ / เอกสาร - ศึกษาทบทวนเพื่อให้ได้ความถูกต้องและตรงประเด็น - ปรึกษาครู / เพื่อนเป็นบางครั้ง - พูดคุย / หยอกล้อกับเพื่อนเป็นบางครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ตั้งใจอ่านหนังสือ / เอกสาร - ศึกษาทบทวนน้อยครั้งเพื่อให้ได้ความถูกต้องและตรงประเด็น - ปรึกษาชักถามครู / เพื่อนเป็นประจำ - พูดคุย / หยอกล้อกับเพื่อนเป็นประจำ
2. ความรับผิดชอบ 2.1 ปฏิบัติหน้าที่ ตามตำแหน่งที่ได้รับ	<ul style="list-style-type: none"> - ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกในกลุ่มได้ดี - สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ดีเยี่ยม จนงานสำเร็จด้วยดีก่อนกำหนดเวลา - ยอมรับข้อบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ของตน 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงความพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกในกลุ่ม - สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้จนงานสำเร็จตามกำหนดเวลา - ยอมรับข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานหน้าที่ของตน 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงท่าทีอยากเปลี่ยนตำแหน่งที่ได้รับจากสมาชิกในกลุ่ม - สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้น้อย ทำให้งานสำเร็จล่าช้า - ยอมรับข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานหน้าที่ของตน

ตาราง 2 (ต่อ)

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
3. การรู้จักประมาณ ตน			
3.1 แต่งกายและใช้ เครื่องประดับที่เหมาะสม	- แต่งกายและใช้เครื่อง ประดับที่เหมาะสมกับ สถานภาพ / ฐานะและวัย - คำนึงถึงความประหยัด และประโยชน์เป็นสำคัญ - ไม่ตัดแปลงตามสมัยนิยม	- แต่งกายและใช้เครื่อง - ประดับบางชิ้น (1-2 ชิ้น) ไม่เหมาะสมกับสถานภาพ / ฐานะและวัย - คำนึงถึงความประหยัด และประโยชน์บ้าง - มีตัดแปลงตามสมัยนิยม บ้างเป็นบางส่วน	- แต่งกายและใช้เครื่อง - ประดับหลายชิ้น (3 ชิ้น ขึ้นไป) ไม่เหมาะสมกับ สถานภาพ / ฐานะและวัย - ไม่คำนึงถึงความ - ประหยัดและประโยชน์ - ชอบตัดแปลงตามสมัย - นิยมเป็นส่วนมาก

ตัวอย่าง : แบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง : 1. ครูผู้สังเกตอ่านและทำความเข้าใจการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ครูผู้สังเกตพฤติกรรมนักเรียนให้สังเกตด้วยความเป็นธรรมปราศจากอคติต่อนักเรียนที่ถูก
สังเกต

3. การให้คะแนนในแต่ละพฤติกรรมที่การสังเกตให้เทียบกับเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดไว้ และ
เขียนตัวเลข 1, 2 และ 3 ลงในช่อง

ตาราง 3 ตัวอย่างแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรมและพฤติกรรม ที่แสดงออก	1.การพึ่งตนเอง				2.ความรับผิดชอบ				3.การรู้จักประมาณตน				
	1.1 ศึกษาค้นหาด้วยตนเอง	1.2 ทำงานด้วยตนเอง	1.3 ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง	1.4 สงงานด้วยตนเอง	2.1 ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ	2.2 ทำงานที่ได้รับมอบหมาย	2.3 สงงานตรงเวลา	2.4 เข้าห้องเรียนตรงเวลา	3.1 แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสม	3.2 ใ้วัสดุอุปกรณ์การเรียนอย่างเหมาะสม	3.3 แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล	3.4 ร่วมมือทำงานกลุ่ม	
ชื่อ-สกุล / ระดับคะแนน													รวม

ลงชื่อผู้ประเมิน.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2546

การดำเนินการทดลอง

1. แบบแผนการทดลอง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแนวแบบแผนการวิจัยแบบสุ่มกลุ่มสอบก่อนและสอบหลัง (Randomized Control – Group Pretest – Posttest) (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 249) มีรูปแบบการทดลองดังตาราง ดังนี้

ตาราง 4 แบบแผนการวิจัย

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
RE ₁	T ₁	X ₁	T ₂
RE ₂	T ₁	X ₂	T ₂

สัญลักษณ์ที่ใช้ในแบบแผนการวิจัย

RE ₁	แทน	กลุ่มทดลองที่ 1
RE ₂	แทน	กลุ่มทดลองที่ 2
T ₁	แทน	การสอบก่อนการจัดกระทำทดลองที่ 1, 2
T ₂	แทน	การสอบหลังการจัดกระทำทดลองที่ 1, 2
X ₁	แทน	การสอนแบบโยนิโสมนสิการ
X ₂	แทน	การสอนแบบไตรสิกขา

2. วิธีดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) โดยนำคะแนนที่ได้จากทำการทดสอบว่านักเรียนที่เรียนประเภทวิชาต่างกันและอยู่ในภาคเช้าและภาคบ่ายมีความสามารถทางการเรียนแตกต่างกันหรือไม่ มาเป็นคะแนนทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ในกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์ในขั้นต่อไป

2.2 ผู้วิจัยแบ่งเวลาที่ใช้ในการทดลองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.2.1 มีกพฤติกกรรมการเรียนการสอนทั้ง 2 แบบก่อนที่จะมีการทดลองสอนกลุ่มละ 4 ชั่วโมง โดยที่การฝึกพฤติกกรรมนี้ไม่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัย

2.2.1.1 กลุ่มทดลองที่ 1 สัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 2 ฝึกขั้นตอนการคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 วิธี คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอธิบายปลุกเร้าคุณธรรม

2.2.1.2 กลุ่มทดลองที่ 2 สัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 2 ฝึกเจริญอานาปานสติ และขั้นตอนการฝึกปฏิบัติตนตามอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา

2.2.2 ทดลองสอนกลุ่มละ 16 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง คือ

2.2.2.1 กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ในวันอังคาร เวลา 8.00 น. – 10.00 น.

2.2.2.2 กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา ในวันพุธ เวลา 10.00 น. – 12.00 น.

2.3 ในสัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 2 ผู้วิจัยและอาจารย์ฤทัยวรรณ คงชาติ ซึ่งเป็นอาจารย์อีกท่านสังเกตพฤติกรรมและบันทึกพฤติกรรมตามแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกำหนดนักเรียนที่จะสังเกต พฤติกรรม เวลาที่สังเกต เพื่อดูผลการเปลี่ยนแปลงหลังจากผู้วิจัยได้ทำการสอนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขา

2.4 ทำการสอนนักเรียนทั้งสองกลุ่ม โดยกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ และกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา โดยใช้สาระการเรียนรู้เดียวกันและระยะเวลาเท่ากัน

2.5 หลังจากเสร็จสิ้นการทดลอง ทำการทดสอบหลังสอน (Posttest) ทั้งสองกลุ่มอีกครั้งโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดิม

2.6 ตรวจสอบคะแนนแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา นำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน

2.7 ในสัปดาห์ที่ 9 และสัปดาห์ที่ 10 ผู้วิจัยและอาจารย์ฤทัยวรรณ คงชาติ สังเกตและบันทึกพฤติกรรมตามแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกำหนดนักเรียนที่สังเกต พฤติกรรม เวลาที่สังเกต และนำคะแนนที่ได้จากการบันทึกในสัปดาห์ที่ 1 , 2 และสัปดาห์ที่ 9 , 10 มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐานต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้สถิติการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. สถิติพื้นฐาน

1.1 หาค่าคะแนนเฉลี่ย \bar{X} โดยคำนวณจากสูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 73)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{n}$$

เมื่อ \bar{X} แทน คะแนนเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
 n แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

1.2 หาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยคำนวณจากสูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 79)

$$S = \sqrt{\frac{n\sum X^2 - (\sum X)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ	S	แทน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน
	n	แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
	$\sum X$	แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
	$\sum X^2$	แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

1.3 หาค่าเปรียบเทียบระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง (Analysis of variance) โดยคำนวณจากสูตร (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2544 : 236)

$$F = \frac{MS_B}{MS_W}$$

เมื่อ	F	แทน ค่าการแจกแจงของ F
	MS_B	แทน ความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม
	MS_W	แทน ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

2. สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

2.1 หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และดัชนีความสอดคล้องระหว่างแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องการวัด โดยคำนวณจากสูตร (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2531 : 124)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์
	$\sum R$	แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
	N	แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

2.2 หาค่าความยากง่าย (P) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยใช้เทคนิค 27 % ของ จุง – เต แฟน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 217 – 218 ; อ้างอิงจาก Chung – The Fan. n.d.)

2.3 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยใช้สูตร KR – 20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 :197 – 198 ; อ้างอิงจาก Kuder – Richardson. n.d.)

$$r_{tt} = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum pq}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ	r_{tt}	แทน ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
	n	แทน จำนวนข้อของแบบทดสอบ
	p	แทน สัดส่วนของผู้ทำถูกในข้อหนึ่งๆ = $\frac{\text{จำนวนคนที่ทำถูก}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}}$
	q	แทน สัดส่วนของผู้ทำผิดในข้อหนึ่งๆ = $1 - p$
	S_t^2	แทน คะแนนความแปรปรวนของแบบทดสอบทั้งฉบับ

2.4 หาค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน 2 คน โดยคำนวณจากสูตร RAI (Burry, Stock and Clissom. 1996 : 255)

$$RAI = 1 - \frac{\sum |R_{1k} - R_{2k}|}{K(I-1)}$$

เมื่อ	RAI	แทน ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน
	R	แทน ผู้ให้คะแนน
	K	แทน จำนวนข้อหรือพฤติกรรมของแบบสังเกต
	I	แทน ระดับคะแนนของแบบประเมิน

2.5 หาค่าความสอดคล้องของคะแนนของผู้ประเมิน โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product – moment correlation coefficient) คำนวณจากสูตร (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2544 : 314)

$$r = \frac{N\sum XY - \sum X\sum Y}{\sqrt{[N\sum X^2 - (\sum X)^2][N\sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

เมื่อ	r	แทน	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
	$\sum X$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด X
	$\sum Y$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด Y
	$\sum X^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด X แต่ละตัวยกกำลังสอง
	$\sum Y^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด Y แต่ละตัวยกกำลังสอง
	$\sum XY$	แทน	ผลรวมของผลคูณระหว่าง X กับ Y
	N	แทน	จำนวนนักเรียน

3. สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน

3.1 สถิติที่ใช้เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 และข้อที่ 2 เปรียบเทียบศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ที่เรียนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา โดยใช้สถิติ t - test ในรูปของผลต่างของคะแนน (Difference Score) คำนวณจากสูตร (Scott. 1966:264)

$$t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}}; df = n_1 + n_2 - 2$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{n_1} + \frac{S_D^2}{n_2}}$$

$$S_D^2 = \frac{\sum (D_1 - MD_1)^2 + \sum (D_2 - MD_2)^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าที่ใช้ในการพิจารณาการแจกแจง t
	MD_1	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่มทดลองที่ 1
	MD_2	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่มทดลองที่ 2

D_1	แทน ผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียน ของกลุ่มทดลองที่ 1
D_2	แทน ผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียน ของกลุ่มทดลองที่ 2
S_D^2	แทน ค่าความแปรปรวนรวมของผลต่างระหว่างการทดลองหลังการเรียน และก่อนการเรียนของกลุ่มทดลองที่ 1 กับกลุ่มทดลองที่ 2
$S_{MD_1-MD_2}$	แทน ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่างระหว่างการทดสอบ หลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่มทดลองที่ 1 กับกลุ่มทดลองที่ 2
n_1	แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1
n_2	แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2

3.2 สถิติที่ใช้เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3 เปรียบเทียบการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ที่เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และสมมติฐานข้อที่ 4 เปรียบเทียบการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ที่เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมด้วยการสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยใช้สถิติ t - test แบบ Dependent Group คำนวณจากสูตร (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2544 : 193)

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{n\sum D^2 - (\sum D)^2}{n-1}}}$$

$$df = n - 1$$

เมื่อ	t	แทน ค่าที่ใช้ในการพิจารณาการแจกแจง t
	D	แทน ความแตกต่างระหว่างคะแนนแต่ละคู่
	n	แทน จำนวนคู่

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

n	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}_{T_1}	แทน	คะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง
\bar{X}_{T_2}	แทน	คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง
MD	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังเรียนและก่อนเรียน
$S_{MD_1 - MD_2}$	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังเรียนกับก่อนเรียนของกลุ่มทดลองที่ 1 กับกลุ่มทดลองที่ 2
$\sum D$	แทน	ผลรวมของความแตกต่างของคะแนน
$\sum D^2$	แทน	ผลรวมของความแตกต่างของคะแนนยกกำลัง
t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณาการแจกแจง t
df	แทน	ชั้นแห่งความอิสระ (degree of freedom)
**	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
*	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
กลุ่มทดลองที่ 1	แทน	กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ
กลุ่มทดลองที่ 2	แทน	กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายข้อที่ 1 เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา โดยมีสมมติฐานว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกัน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างได้ค่าสถิติทั้งกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 และทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ t -test ในรูปของผลต่างของคะแนน (Difference Score) ผลปรากฏดังตาราง 5

ตาราง 5 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

กลุ่มตัวอย่าง	n	\bar{X}_{T_1}	\bar{X}_{T_2}	MD	$S_{MD_1-MD_2}$	t	$sig.$
กลุ่มทดลองที่ 1	30	24.63	27.26	2.63			
					.719	1.529	.132
กลุ่มทดลองที่ 2	30	24.53	26.06	1.53			

ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากตาราง 5 แสดงว่าก่อนการสอนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใกล้เคียงกัน (กลุ่มทดลองที่ 1 $\bar{X}_{T_1} = 24.63$, กลุ่มทดลองที่ 2 $\bar{X}_{T_2} = 24.53$) หลังสอนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 เพื่อให้ทราบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ จึงทำการทดสอบโดยใช้ t -test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2. จุดมุ่งหมายข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา โดยมีสมมติฐานว่า การประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกัน

จากการเก็บรวบรวมคะแนน โดยใช้แบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ค่าสถิติทั้งกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 และทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ t -test ในรูปของผลต่างของคะแนน (Difference Score) ผลปรากฏดังตาราง 6

ตาราง 6 เปรียบเทียบการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา

กลุ่มตัวอย่าง	n	\bar{X}_{T_1}	\bar{X}_{T_2}	MD	$S_{MD_1-MD_2}$	t	$sig.$
กลุ่มทดลองที่ 1	30	25.66	28.61	2.95			
					.498	.133	.188
กลุ่มทดลองที่ 2	30	23.41	27.03	3.61			

ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากตาราง 6 แสดงว่าก่อนการสอนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 มีการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสูงกว่ากลุ่มทดลองที่ 2 (กลุ่มทดลองที่ 1 $\bar{X}_{T_1} = 25.66$, กลุ่มทดลองที่ 2 $\bar{X}_{T_2} = 23.41$) หลังสอนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 มีการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสูงกว่านักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 อีก เพื่อให้ทราบว่า การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ จึงทำการทดสอบโดยใช้ t -test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขา มีการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

3. จุดมุ่งหมายข้อที่ 3 เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและหลังเรียน โดยมีสมมติฐานว่า การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

จากการเก็บรวบรวมคะแนน โดยใช้แบบสังเกตการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนก่อนและหลังการทดลองมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้วิธีทางสถิติ t -test แบบ Dependent Group ผลปรากฏดังตาราง 7

ตาราง 7 เปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรรวมในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	n	\bar{X}_{T_1}	\bar{X}_{T_2}	$\sum D$	$\sum D^2$	t	$sig.$
กลุ่มทดลองที่ 1	30	25.66	28.61	88.5	428.75	6.720**	.00

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 7 พบว่าก่อนสอนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 ที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการมีการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีค่า $\bar{X}_{T_1} = 25.66$ หลังการสอนมีค่า $\bar{X}_{T_2} = 28.61$ และเมื่อทำการทดสอบโดยใช้ t -test แบบ Dependent Group ผลปรากฏว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 มีการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสูงขึ้นกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

4. จุดมุ่งหมายข้อที่ 4 เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรรวมในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขา ก่อนและหลังเรียน โดยมีสมมติฐานว่า การประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรรวมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง จากการเก็บรวบรวมคะแนนโดยใช้แบบสังเกตการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนก่อนและหลังการทดลองมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้วิธีทางสถิติ t -test แบบ Dependent Group ผลปรากฏดังตาราง 8

ตาราง 8 เปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรรวมในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขา ก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	n	\bar{X}_{T_1}	\bar{X}_{T_2}	$\sum D$	$\sum D^2$	t	$sig.$
กลุ่มทดลองที่ 2	30	23.41	27.03	108.5	440.75	15.343**	.00

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 8 พบว่าก่อนการสอนนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนแบบไตรสิกขามีการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีค่า $\bar{X}_{T_1} = 23.41$ หลังการสอน $\bar{X}_{T_2} = 27.03$ เมื่อทำการทดสอบโดยใช้ t -test แบบ Dependent Group ผลปรากฏว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 มีการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสูงขึ้นกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

1. ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ในกลุ่มทดลองที่ 1 เรียนโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ กับกลุ่มทดลองที่ 2 เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบโดยใช้ t -test ในรูปของผลต่างของคะแนน (Difference Score) ผลปรากฏว่าได้ค่า t จำนวน ($t = 1.529$) ซึ่งมีค่าน้อยกว่า t ตาราง ($t = 2.00$) นั่นคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2. ในด้านการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา กลุ่มทดลองที่ 1 เรียนโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ กับกลุ่มทดลองที่ 2 เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบโดยใช้ t -test ในรูปของผลต่างของคะแนน (Difference Score) ผลปรากฏว่าได้ค่า t จำนวน ($t = .133$) ซึ่งมีค่าน้อยกว่า t ตาราง ($t = 2.00$) นั่นคือ การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก่อนและหลังการทดลองของทั้งสองกลุ่มเป็นดังนี้

2.1 กลุ่มทดลองที่ 1 เรียนโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบโดยใช้ t -test แบบ Dependent Group ได้ค่า t จำนวน ($t = 6.720$) ซึ่งมีค่ามากกว่า t ตาราง ($t = 2.462$) นั่นคือ การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2.2 กลุ่มทดลองที่ 2 เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบโดยใช้ t -test แบบ Dependent Group ได้ค่า t จำนวน ($t = 15.343$) ซึ่งมีค่ามากกว่า t ตาราง ($t = 2.462$) นั่นคือ การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขาหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนและผลการวิจัยได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา
2. เพื่อเปรียบเทียบการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา
3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและหลังเรียน
4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขา ก่อนและหลังเรียน

สมมติฐานของการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกัน
2. การประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกัน
3. การประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง
4. การประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขาหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 วิทยาลัย-อาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 12 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด จำนวน 465 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 วิทยาลัย-อาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ซึ่งแต่ละห้องเรียนมีการจัดนักเรียนแบบคละความสามารรถ และทำการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) มาจำนวน 2 ห้องเรียน และนำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจับฉลากอีกครั้งเพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดย

กลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ทิศ 6 สัมปปริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ความรับผิดชอบ สันโดษ อิทธิบาท 4 และอภิธานิยธรรม 7

2.2 แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ทิศ 6 สัมปปริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ความรับผิดชอบ สันโดษ อิทธิบาท 4 และอภิธานิยธรรม 7

2.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบปรนัย 5 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 - .78 ค่าอำนาจจำแนก (r) .22 - .85 และมีค่าความเชื่อมั่น .78

2.4 แบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน (RAI) .91

3. การดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองและทำการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ทั้งในกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา และสังเกตพฤติกรรมและบันทึกพฤติกรรมตามแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 ในกลุ่มทดลองที่ 1 ฝึกขั้นตอนการคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 วิธี คือ วิธีคิดแบบสืบสาว-เหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก และวิธีคิดแบบอุปาย-

ปลูกเร้าคุณธรรม และในกลุ่มทดลองที่ 2 ฝึกเจริญอานาปานสติ และขั้นตอนการปฏิบัติตนตามอริสัจสี่สิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา

3.3 ดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยเป็นผู้สอนนักเรียนทั้งสองกลุ่ม โดยใช้สาระการเรียนรู้เดียวกัน และระยะเวลาเท่ากัน

3.4 ทำการทดสอบหลังสอน (Posttest) ทั้งสองกลุ่มอีกครั้งโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดิม และสังเกตและบันทึกพฤติกรรมตามแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้ผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนการทดลองสอนกับหลังการทดลองแล้วทดสอบค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ t -test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

4.2 เปรียบเทียบการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้ผลต่างของคะแนนที่ได้จากการสังเกตก่อนการทดลองสอนกับหลังการทดลองแล้วทดสอบค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ t -test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

4.3 เปรียบเทียบการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและหลังเรียน โดยใช้ t -test แบบ Dependent Group

4.4 เปรียบเทียบการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาก่อนและหลังเรียน โดยใช้ t -test แบบ Dependent Group

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2. นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา มีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ มีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขา มีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากสมมติฐานข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

เหตุผลที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาของกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ และกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขาได้ผลพอกๆ กัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก

1. พุทธวิธีสอน เป็นการสอนของพระพุทธเจ้าที่เน้นทั้งด้านพระปริยัติ คือ คำสั่งสอนซึ่งจะต้องเล่าเรียน (ทฤษฎี) ได้แก่ พระธรรมวินัย พุทธพจน์ ด้านปฏิบัติ หรือปฏิบัติ คือ ปฏิบัติอันจะต้องปฏิบัติ โดยลงมือประพฤติปฏิบัติ ผูกฝนอบรม นำเอาทฤษฎีไปประยุกต์ใช้กับชีวิตของตน และด้านปฏิเวธ คือ ชี้นำให้เกิดผลที่เกิดจากการปฏิบัติ คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี จึงเป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนักเรียนเป็นผู้ลงมือศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดปัญญา และใช้ปัญญาคิดอย่างมีเหตุผล โดยแต่ละวิธีการสอนที่ผู้วิจัยนำใช้ในการวิจัยที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ผลพอกๆ กันคือ

1.1 การสอนแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการสอนที่เน้นให้นักเรียนเกิดปัญญาด้วยปัจจัยสำคัญ 2 อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ หมายถึง การเรียนพระสูตรและศาสตร์ต่างๆ จากครู และ แหล่งข้อมูลนอกตัว ด้วยการที่ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียนซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2539 : 80) กล่าวว่า ครูต้องทำหน้าที่เป็นสิปปทายกหรือศีลทายก คือ ผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยา หรือถ่ายทอดวิชาการ ผูกสอนความรู้ความชำนาญให้แก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ สุนน อมรวิวัฒน์ (2526 : 2) กล่าวถึงบทบาทของครูที่สามารถทำให้นักเรียนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการมีบุคลิกภาพที่ดี มีความเมตตาและปรารถนาดีอันเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ทุกคน ทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนที่เป็นเสมือนแหล่งการเรียนรู้ ส่วนปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ เป็นการคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากปรโตโฆสะตามหลักพุทธตรรกศาสตร์ และฝึกทักษะในการแสดงความคิดเห็น (พระราชวรมนูณี (ประยูร ธรรมจิตฺโต). 2543 : 23) ซึ่งผู้วิจัยได้ฝึกนักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 ให้คิดแบบโยนิโสมนสิการก่อนเริ่มการสอนสาระการเรียนรู้ด้วยการอธิบายวิธีคิดและทำแบบฝึกหัดประกอบวิธีคิดนั้นๆ ทำให้นักเรียนนำวิธีการคิดไปใช้ในการเรียนรู้สาระนั้นๆ นั่นคือ การที่นักเรียนได้กระทำซ้ำๆ บ่อยๆ ในการใช้วิธีคิดจากเรียนสาระการเรียนรู้ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจและมีความคล่องแคล่วในขั้นตอนของการคิดมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยาของธอร์นไดค์ (Edward I Thorndike) กล่าวว่า การเรียนรู้จะเกิดได้ดีเมื่อมีการฝึกฝน (อารี พันธุ์ณี. 2540 : 124)

1.2 ส่วนการสอนแบบไตรสิกขาซึ่งผู้วิจัยใช้ในการทดลองกลุ่มทดลองที่ 2 นั้น เป็นการสอนที่เน้นด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยเริ่มตั้งแต่ในชั้นอนุบาลศึกษา คือ การประพฤตินสํารวมกาย วาจาให้เกิดความมีระเบียบวินัย ในชั้นอริยจิตศึกษา เป็นการฝึกให้มีสติ จิตมีความตั้งมั่น สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีระเบียบการคิด ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดความตั้งใจเรียน โดยในชั้นนี้ผู้วิจัยฝึกสมาธิแบบอานาปานสติให้กับนักเรียนก่อน

การสอน โดยแบ่งการฝึกสมาธิเป็น 2 ชั้น คือ ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยโดยการสวดมนต์ และหลังจากสวดมนต์เสร็จให้นั่งสมาธิ กำหนดลมหายใจเข้า “พุท” กำหนดลมหายใจออก “โธ” และเมื่อจิตเป็นสมาธิสมาธินั้นจะเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของคุณสมบัติทุกอย่างของจิตใจ และทำให้จิตเป็น “กัมมณีย์” คือเหมาะแก่การใช้งาน ทั้งมีกำลัง เข้มแข็ง มั่นคง สงบสุข และผ่องใส โดยเฉพาะเอื้อต่อปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2545 : 57) และในชั้นอธิปัญญาศึกษาเป็นชั้นพิจารณาสภาพปัญหานั้นจนเกิดความรู้ความเข้าใจ อีกทั้งกระบวนการของไตรสิกขานี้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องเป็นเหตุเป็นผลกันและกันตลอดเวลาซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อเจริญศีลภาวนาแล้ว สมาธิจะมีผลมากมีอานิสงส์มาก เมื่อเจริญสมาธิภาวนาแล้ว ปัญญาจะมีผลมากมีอานิสงส์มาก เมื่อเจริญปัญญาภาวนาแล้ว จิตย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบทีเดียว” (พระราชมุนี (ประยูร ธรรมจิตฺโต). 2543 : 23 ; อ้างอิงจาก ที.มหา. 10/75/95)

ดังนั้นการสอนทั้ง 2 วิธีต่างมีวิธีการปฏิบัติที่กำหนดให้นักเรียนเกิดปัญญาเป็นตัวกำกับในการแสวงหาความรู้ โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการเน้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากกัลยาณมิตรและการจัดระบบการคิด ส่วนการสอนแบบไตรสิกขานั้นเน้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการควบคุมตนเอง ทำจิตให้สงบเพื่อให้เกิดปัญญา ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสาระการเรียนรู้ที่เรียนอย่างแจ่มแจ้งโดยการใช้ปัญญาคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ผลพอก ๆ กัน

2. สาระการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการสอน คือ หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เน้นสาระการเรียนรู้ให้นักเรียนเป็นคนมีคุณธรรม ประพฤติดีประพฤติชอบด้วยการให้รู้จักควบคุมยับยั้งใจตนเอง การปฏิสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้ออาทรในสังคม ซึ่งจากสาระการเรียนรู้และกรณีตัวอย่างเป็นแรงจูงใจให้นักเรียนเข้าใจหลักความเป็นจริงในชีวิตตนเอง สามารถคิดวิเคราะห์ และทำความเข้าใจอย่างมีเหตุผล และนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนในด้านการพึ่งตนเอง ความรับผิดชอบ และการรู้จักประมาณตนได้ และยังคงสอดคล้องกับวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขา

จากเหตุผลที่กล่าวมา จึงทำให้นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ผลพอก ๆ กัน

จากสมมติฐานข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขามีการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

เหตุผลที่การประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ และกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา ได้ผลพอก ๆ กัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก

1. จากพุทธวิธีสอนที่ผู้วิจัยได้เลือกมาใช้ในครั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขา ทำให้นักเรียนเกิดความคิดและความรู้ความเข้าใจในสาระการเรียนรู้อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติซึ่งตรงกับที่สุมน อมรวิวัฒน์ (2530 : 21) ได้สรุปไว้ว่า การศึกษาตามแนวของพุทธธรรมเป็นการเรียนทั้งทางด้านเนื้อหาความรู้ การฝึกปฏิบัติและเข้าใจถึงผลของการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และสอดคล้องกับท่านพุทธทาสภิกขุที่กล่าวไว้ว่า การศึกษาหรือสิกข (สิ-กะ-ชะ) นั้น เกิดขึ้นจากวิธีการฝึกฝนอบรม (Teach and train) เป็นการฝึกฝนอบรมให้เห็นด้วยตนเอง เห็นซึ่งตนเอง และสิ่งที่สอนนั้นคือลักษณะนิสัยและจิตใจ (character and mind) (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 21 ; อ้างอิงจากพุทธทาสภิกขุ. ม.ป.ป.)

2. การประเมินผลตามสภาพจริงจากการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน โดยสังเกตนักเรียนในขณะที่ทำกิจกรรมตามกระบวนการเรียนรู้ที่นักเรียนต้องปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนของแต่ละวิธีการสอนซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาการทางจริยธรรมของพือาเจต์ ในขั้นออโทโนมัส (Autonomous) ซึ่งเน้นกฎเกณฑ์ที่ตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้คือความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญและคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ (สุรางค์ ใ้วตระกูล. 2544 : 65) อีกทั้งนักเรียนแต่ละคนต้องเตรียมความพร้อมตนเองในการเรียน รับผิดชอบต่อตนเองและกลุ่มด้วยการศึกษาและปฏิบัติกิจกรรมตามบัตรกำหนดงานโดยการสืบค้นข้อมูล การปฏิบัติงาน การแสดงความคิดเห็น การปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่องานของตนและกลุ่มสำเร็จตามเป้าหมาย การออกมารายงานผลงานและได้คำแนะนำเพิ่มเติม รับคำติชมจากครูและจากเพื่อน มีการประเมินตนเองตามแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง ทำให้นักเรียนสามารถปรับปรุงพัฒนาตนเองไปสู่การพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบ และการรู้จักประมาณตน จากเหตุผลดังกล่าวมา จึงทำให้นักเรียนมีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 ไม่แตกต่างกัน

จากสมมติฐานข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ มีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด

เหตุผลที่การประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มทดลองที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ได้ผลสูงขึ้นทั้งนี้สืบเนื่องมาจากพุทธวิธีสอนและกระบวนการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการนั้นเน้นปัจจัยภายนอก คือ ครูและเพื่อนซึ่งเป็นกัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน คือ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งทางด้านเนื้อหาความรู้ การฝึกปฏิบัติและเข้าใจถึงผลของการปฏิบัติปฏิบัติชอบ

จากสมมติฐานข้อที่ 4 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขามีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด

เหตุผลที่การประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มทดลองที่ 2 ที่เรียนด้วยการสอนแบบไตรสิกขา ได้ผลสูงขึ้นทั้งนี้สืบเนื่องมาจากพุทธวิธีสอนและกระบวนการเรียนรู้แบบไตรสิกขาที่เน้นความรู้ความเข้าใจและการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการควบคุมตนเองอันนำไปสู่การปฏิบัติที่ตรงตามถูกต้อง โดยนักเรียนต้องเริ่มต้นการปฏิบัติตนจากอริสสิกขา คือ การควบคุมตนเองทางกาย วาจา ก่อน ต่อด้วยอริจิตตสิกขา คือ ทำสมาธิเพื่อไม่ให้จิตฟุ้งซ่าน และขั้นสุดท้าย คือ อริปัญญาสิกขาที่เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญาไปสู่การปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะ

จากผลจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนและต่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1.1 การสอนที่มีครูเป็นกัลยาณมิตร เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีและอบอุ่นทำให้นักเรียนเกิดความรักและความมั่นใจในการดำรงชีวิตที่อิงตามครรลองครองธรรม

1.2 วิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการ และการสอนแบบไตรสิกขา เป็นพุทธวิธีสอนที่สามารถพัฒนานักเรียนด้านปัญญาและการประพฤติปฏิบัติตนได้ จึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีการนำไปใช้สอนในกลุ่มสาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้-การงานอาชีพและเทคโนโลยี

1.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้ในการสอนหลักธรรมในพุทธศาสนา ควรใช้ข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง กรณีตัวอย่าง สถานการณ์ นิทาน รูปภาพ วิดีโอ สไลด์ประกอบเสียง หรืออื่นๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้นักเรียนมีโอกาสคิดวิเคราะห์จากประสบการณ์

1.4 การประเมินตามสภาพจริงช่วยทำให้ครูผู้สอนรู้จักนักเรียนและปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนได้มากขึ้น จึงทำให้ครูผู้สอนช่วยเหลือและแก้ไขในสิ่งที่บกพร่องได้ทันเวลาที่ด้วยตัวครูผู้สอนเอง หรือขอความร่วมมือจากครูผู้สอนท่านอื่น หรือจากผู้ปกครอง หรือเพื่อนนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 การสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบไตรสิกขา เป็นการสอนที่ฝึกนักเรียนให้คิดวิเคราะห์แนวทางการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงควรนำไปทดลองในระดับชั้นอื่นๆ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้จากหลากหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้

2.2 การคิดแบบโยนิโสมนสิการมีถึง 10 วิธี คือ 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ 4) วิธีคิดแบบอริยสัจ 5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ 6) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก 7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8) วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้า-คุณธรรม 9) วิธีคิดแบบอยู่ปัจจุบัน 10) วิธีคิดแบบวิภาษวาท ครูผู้สอนจึงสามารถเลือกใช้วิธีคิดอื่นๆ ที่เหมาะสมไปวิจัยกับสาระการเรียนรู้อื่นในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เช่น สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

2.3 จากสภาพสังคมปัจจุบันที่พบว่า นักเรียนยังขาดคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านความขยัน ความเพียร ความซื่อสัตย์ และความอดทน จึงควรหาวิธีการพัฒนาคุณธรรม-จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กล่าวนี้ให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน

2.4 ควรมีการวิจัยติดตามผลถึงความคงทนของการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนมีมากน้อยเพียงใด

2.5 ควรมีการใช้แบบวัดการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสถานการณ์ควบคู่กับการสังเกต

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2542). *การประเมินผลจากสภาพจริง (Authentic Assessment)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. กองวิจัยทางการศึกษา. (2542). *การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านความรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเอง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา 2542.
- . (2542). *การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านความขยัน อดทน ประหยัด และอดออม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2544). *สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนา และวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. ม.ป.พ.
- . (2544). *คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2539, มกราคม-มีนาคม). "การสอนแนวโยนิโสมนสิการ : กิจกรรมแบบฝึกหัด และคุณธรรม," *วารสารครุศาสตร์*. 24(3) : 23 - 34.
- คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้. (2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- "คุณภาพการศึกษา," (2545, 10 กรกฎาคม). *มติชน*. หน้า 15.
- ชวาล แพร่ตฤณ. (2522). *เทคนิคการวัดผล*. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). *ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด*. กรุงเทพฯ : สุขุมและบุตร จำกัด.
- ชิต ภิบาลแทน และชุลีพร สุสุวรรณ. (2541). *พจนานุกรมนักเรียน ฉบับสมบูรณ์ (ปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ์.
- ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2544). *เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : เทพเนรมิตการพิมพ์.
- दनัย ไชโยธธา. (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสน์*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ดุขฎิ สัตลวรารังค์. (2524). *การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉาในการสอนเบญจศีลและพราวาสธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. ปรินญาณีพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ทิตานา แซมมณี. (2543, มกราคม). "ทฤษฎีใหม่กับการศึกษา," *วารสารวิชาการ*. 3(1) : 27 - 32.
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และ วลัยพร ศิริภิรมย์. (2545). *แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- "นักเรียนค้ำกาม," (2545, 11 กรกฎาคม). *ไทยรัฐ*. หน้า 19.
- นันทา ชูดีแพทย์วิภา. (2545). *ผลของการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิภาพรรณ แดงโรจน์. (2530). *การศึกษาความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปราณี สมสกุล. (2538). *เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พจนารถ บัวเขียว. (2535). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรรณี บุญประกอบ . (2544, พฤษภาคม - มิถุนายน). "EQ อีคิวในแนวทางพุทธศาสนา," *วารสารสมาคมนานาชาติ*. 20(9) : 61-62.
- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2537). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- (2539). *พุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. นนทบุรี : SR Printing.
- (2542). *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ :ธรรมสภา.
- (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- (2545). *พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย. (2544, กันยายน). "ปฏิรูปการศึกษาเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์," *วารสารวิชาการ*. 4(9) : 37-42.
- พระราชวรมณี. (2529). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2541). *ขอบฟ้าแห่งความรู้*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- . (2543). *กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2523). *เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- . (2531). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล.
- เพ็ญรุ่ง ปานใหม่. (2544, พฤศจิกายน - มีนาคม). "ไตรสิกขา รากแก้วแห่งคุณค่าในยุคปฏิรูปการศึกษา," *สีมาจารย์*. 15(30) : 20-23.
- ไพรัตน์ ญาติฉิมพลี. (2540). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เยาวภา ประคองศิลป์. (2530). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฏฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปวงจาวิสัยหา การสอนแบบไตรสิกขาและการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ราชันย์ บุญธิดา. (ม.ป.ป.). *การประเมินตามสภาพที่เป็นจริง: เอกสารประกอบการบรรยาย*. ถ่ายเอกสาร.
- ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2538). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วรภัทร ภูเจริญ. (2543). *การบริหารการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ส.ว.ท.
- วรรณนา สุติวิจิตร. (2527). *การทดลองสอนจริยศึกษาโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การประถมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2541). *การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ 1999 จำกัด.

- (2542). **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : แอล ที เพรส จำกัด.
วัลลภ พรหมทอง. (2543). **เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2543, มีนาคม). "ความเป็นเอกภาพในการจัดการศึกษาเพื่อให้เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข,"
ครูทัศน์. 15(1) : 28-31.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2544). **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมบูรณ์ ชิตพงศ์. (2523). **เทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนสังคมศึกษา**. กรุงเทพฯ :
สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมาน สาครจิต. (2523). **สัมฤทธิ์ผลในการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียน
ด้วยวิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ภาควิชาประถมศึกษา).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**.
กรุงเทพฯ : พรักหวานกราฟฟิค.
- (2545). **แผนการศึกษาศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2545 – 2559)**. ม.ป.พ.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2543). **วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับเศรษฐกิจ
พอเพียง**. กรุงเทพฯ : กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักราชเลขาธิการ. (2542). **ตามรอยพระราชปณิธานสู่ความพอเพียง**. กรุงเทพฯ : ดันอ้อ.
- สินีนางู ศิลปาจารย์. (2543). **แนวการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center)
การบูรณาการ คุณธรรมจริยธรรมและการประเมินคุณลักษณะที่ประสงค์ในการเรียนการ
สอนอาชีวศึกษา**. ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- สุภาวรรณ ด้านสกุล. (2539). **การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและการพึ่งตนเองของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยชุดกิจกรรมตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์กับ
การสอนตามคู่มือการจัดกิจกรรม**. วิทยานิพนธ์ คศ.ม. (การมัธยมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุนน อมรวีวัฒน์. (2513). "พุทธวิธีสอน". **เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษา
ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2526). **คำบรรยายเรื่องระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี**. ในการอบรมครูจริยศึกษาและนิสิตปริญญา
ดุขฎิบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2530). **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง
เฮ้าส์.

- (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*.
นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- สุรางค์ ไคว้ตระกูล. (2544). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ด้านสุขภาพการพิมพ์.
- สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ. (2543). *เรียนรู้สู่มืออาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ที.พี.พรินทร์จำกัด.
- เสน่ห์ จามริก. (2543). *ทฤษฎีใหม่ในหลวงชีวิตที่พอเพียง : เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ไสว บุญมา. (2543). *เศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาชาติไทย*. กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- ไสว พักขาว. (2542). *การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : เอ็มพันธ์.
- อกนิษฐ์ คลังแสง. (2544). *รายงานการวิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาในวิทยาอาชีวศึกษา
มหาสารคาม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขตามเป้าหมายแห่งพระ
ราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. มหาสารคาม : ม.ป.พ.
- "อาจารย์แฉนักศึกษาสาวขี้ตัว - ใช้หนีบอ," (2545, 8 กรกฎาคม). *ไทยรัฐ*. หน้า 15.
- อารมณี กัณฑศรีวิกรม. (2536). *ผลของการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบ
คุณโทษและทางออกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การประถมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อารี พันธุ์มณี. (2540). *จิตวิทยาการเรียนการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ดันอ้อ แกรมมี.
- อารี รังสิมันท์. (ม.ป.ป.). *การสังเกตและการฝึกงานพฤติกรรมเด็ก*. ม.ป.พ.
- Judith, A. Burry - Stock. et. al. (1996, April). "Rater Agreement Indexes for Performance
Assessment," *Educational and Psychological Measurement*. 56(2) : 251-262.
- Scott, Willim A. and Michael Wertheimer. (1966). *Introduction to Psychological Research*. 3th
ed. New York : John Wiley and Son, Inc.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

- ตารางวิเคราะห์หลักสูตรหน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา
- ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา
- ผลการวิเคราะห์ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา
- ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา

ตาราง 9 ตารางวิเคราะห์หลักสูตรหน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา

พุทธกรรม สาระการเรียนรู้	พุทธกรรม							อันดับความสำคัญ
	ความรู้ – ความจำ	ความเข้าใจ	การนำไปใช้	การวิเคราะห์	การสังเคราะห์	การประเมินค่า	รวม	
ทศ 6	18	21	24	18	18	17	116	7
สัปปริสธรรม 7	18	22	24	21	20	18	123	5
สังคหวัตถุ 4	17	21	26	20	18	20	122	6
นาถกรณธรรม 10	20	24	29	22	20	24	139	1
ความรับผิดชอบ	20	22	28	20	19	22	131	2
สันโดษ	19	23	25	22	20	20	129	3
อิทธิบาท 4	18	22	26	22	19	18	125	4
อปปริหานิยธรรม 7	17	21	24	20	16	17	115	8
รวม	147	176	206	165	150	156	1000	
อันดับความสำคัญ	6	2	1	3	5	4		

ตาราง 10 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมใน
พุทธศาสนา

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3			คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1	+1	+1	+1	1	30	+1	+1	+1	1
2	+1	+1	+1	1	31	+1	0	+1	0.67
3	+1	+1	+1	1	32	+1	-1	+1	0.33
4	+1	+1	0	0.67	33	+1	+1	+1	1
5	+1	+1	+1	1	34	+1	+1	+1	1
6	+1	+1	+1	1	35	+1	+1	+1	1
7	+1	+1	0	0.67	36	+1	0	+1	0.67
8	+1	+1	+1	1	37	+1	+1	+1	1
9	+1	+1	+1	1	38	+1	+1	+1	1
10	+1	+1	+1	1	39	+1	+1	+1	1
11	+1	+1	+1	1	40	+1	+1	+1	1
12	+1	+1	+1	1	41	+1	+1	+1	1
13	+1	+1	+1	1	42	+1	+1	+1	1
14	+1	+1	0	0.67	43	+1	+1	+1	1
15	+1	+1	+1	1	44	+1	+1	+1	1
16	+1	+1	+1	1	45	+1	+1	+1	1
17	+1	+1	+1	1	46	+1	+1	+1	1
18	+1	+1	+1	1	47	+1	+1	+1	1
19	0	+1	+1	0.67	48	+1	+1	+1	1
20	+1	+1	+1	1	49	+1	-1	+1	0.33
21	+1	+1	+1	1	50	+1	-1	+1	0.33
22	+1	-1	+1	0.33	51	+1	-1	+1	0.33
23	+1	+1	+1	1	52	+1	-1	+1	0.33
24	+1	-1	+1	0.33	53	+1	+1	+1	1
25	+1	+1	+1	1	54	+1	+1	+1	1
26	+1	+1	+1	1	55	+1	+1	+1	1
27	+1	+1	+1	1	56	+1	+1	+1	1
28	+1	+1	+1	1	57	+1	+1	+1	1
29	+1	-1	+1	0.33	58	+1	+1	+1	1

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3			คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
59	+1	+1	+1	1	90	+1	-1	+1	0.33
60	+1	+1	+1	1	91	+1	0	+1	0.67
61	+1	+1	+1	1	92	+1	+1	+1	1
62	+1	+1	+1	1	93	+1	+1	+1	1
63	+1	+1	+1	1	94	+1	+1	+1	1
64	+1	0	+1	0.67	95	+1	+1	+1	1
65	+1	+1	+1	1	96	+1	+1	+1	1
66	+1	+1	+1	1	97	+1	+1	+1	1
67	+1	+1	+1	1	98	+1	+1	+1	1
68	+1	+1	+1	+1	99	+1	+1	+1	1
69	+1	+1	+1	1	100	+1	+1	+1	1
70	+1	+1	+1	1	101	+1	+1	+1	1
71	+1	+1	+1	1	102	+1	+1	+1	1
72	+1	+1	+1	1	103	+1	+1	+1	1
73	+1	-1	+1	0.33	104	+1	+1	+1	1
74	+1	+1	+1	1	105	+1	+1	+1	1
75	+1	+1	+1	1	106	0	+1	+1	0.67
76	+1	+1	+1	1	107	+1	-1	+1	0.33
77	+1	+1	+1	1	108	+1	+1	+1	1
78	+1	+1	+1	1	109	+1	+1	+1	1
79	+1	+1	+1	1	110	+1	+1	+1	1
80	+1	0	+1	0.67	111	+1	+1	+1	1
81	+1	+1	+1	1	112	+1	+1	+1	1
82	+1	+1	+1	1	113	+1	+1	+1	1
83	0	+1	+1	0.67	114	+1	+1	+1	1
84	+1	+1	+1	1	115	+1	+1	+1	1
85	+1	+1	+1	1	116	+1	+1	+1	1
86	+1	+1	+1	1	117	+1	+1	+1	1
87	+1	+1	+1	1	118	+1	+1	+1	1
88	+1	+1	+1	1	119	+1	+1	+1	1
89	+1	+1	+1	1	120	+1	+1	+1	1

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3			คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
121	+1	+1	+1	1	135	+1	+1	+1	1
122	+1	+1	+1	1	136	+1	+1	+1	1
123	+1	+1	+1	1	137	+1	-1	+1	0.33
124	+1	+1	+1	1	138	+1	+1	+1	1
125	+1	+1	+1	1	139	0	-1	+1	0
126	+1	+1	+1	1	140	+1	+1	+1	1
127	+1	+1	+1	1	141	+1	+1	+1	1
128	+1	+1	+1	1	142	+1	+1	+1	1
129	+1	+1	+1	1	143	+1	+1	+1	1
130	+1	+1	+1	1	144	+1	+1	+1	1
131	+1	+1	+1	1	145	+1	+1	+1	1
132	+1	+1	+1	1	146	+1	+1	+1	1
133	+1	+1	+1	1	147	+1	+1	+1	1
134	+1	+1	+1	1	148	+1	+1	+1	1

คัดเลือกแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ .66 – 1 จำนวน 135 ข้อ

ตาราง 11 ผลการวิเคราะห์ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา จำนวน 80 ข้อ โดยใช้การวิเคราะห์แบบทดสอบรายข้อ เทคนิค 27 % ของ จุง – เต แพน

ข้อที่	p	r	การพิจารณา	ข้อที่	p	r	การพิจารณา
1.	.06	.04	ตัดทิ้ง	30.	.52	.52	คัดเลือกไว้
2.	.15	.15	ตัดทิ้ง	31.	.20	-0.04	ตัดทิ้ง
3.	.02	.04	ตัดทิ้ง	32.	.43	.41	คัดเลือกไว้
4.	.56	.81	คัดเลือกไว้	33.	.57	.70	คัดเลือกไว้
5.	.78	.44	คัดเลือกไว้	34.	.11	.00	ตัดทิ้ง
6.	.72	.48	คัดเลือกไว้	35.	.33	.44	คัดเลือกไว้
7.	.24	.20	คัดเลือกไว้	36.	.50	.63	คัดเลือกไว้
8.	.02	-0.04	ตัดทิ้ง	37.	.33	.00	ตัดทิ้ง
9.	.15	.15	ตัดทิ้ง	38.	.39	.56	คัดเลือกไว้
10.	.33	.15	ตัดทิ้ง	39.	.57	.56	คัดเลือกไว้
11.	.39	.33	คัดเลือกไว้	40.	.28	.04	ตัดทิ้ง
12.	.65	.56	คัดเลือกไว้	41.	.59	.74	คัดเลือกไว้
13.	.17	.11	ตัดทิ้ง	42.	.26	.37	คัดเลือกไว้
14.	.63	.59	คัดเลือกไว้	43.	.46	.70	คัดเลือกไว้
15.	.19	-0.07	ตัดทิ้ง	44.	.11	-0.07	ตัดทิ้ง
16.	.20	.26	คัดเลือกไว้	45.	.33	.44	คัดเลือกไว้
17.	.24	.33	คัดเลือกไว้	46.	.31	.48	คัดเลือกไว้
18.	.24	.04	ตัดทิ้ง	47.	.20	.20	คัดเลือกไว้
19.	.11	.00	ตัดทิ้ง	48.	.33	.52	คัดเลือกไว้
20.	.63	.67	คัดเลือกไว้	49.	.33	.52	คัดเลือกไว้
21.	.37	.67	คัดเลือกไว้	50.	.48	.37	คัดเลือกไว้
22.	.43	.41	คัดเลือกไว้	51.	.24	.33	คัดเลือกไว้
23.	.39	.48	คัดเลือกไว้	52.	.20	.20	คัดเลือกไว้
24.	.41	.74	คัดเลือกไว้	53.	.31	-0.04	ตัดทิ้ง
25.	.33	.37	คัดเลือกไว้	54.	.26	.00	ตัดทิ้ง
26.	.17	.11	ตัดทิ้ง	55.	.33	.22	คัดเลือกไว้
27.	.31	.26	คัดเลือกไว้	56.	.52	.30	คัดเลือกไว้
28.	.13	.04	ตัดทิ้ง	57.	.11	.07	ตัดทิ้ง
29.	.07	.15	ตัดทิ้ง	58.	.52	.37	คัดเลือกไว้

ตาราง 11 (ต่อ)

ข้อที่	p	r	การพิจารณา	ข้อที่	p	r	การพิจารณา
59.	.13	-0.11	ตัดทิ้ง	70.	.46	.41	คัดเลือกไว้
60.	.46	.85	คัดเลือกไว้	71.	.26	.30	คัดเลือกไว้
61.	.15	-0.07	ตัดทิ้ง	72.	.20	.26	คัดเลือกไว้
62.	.39	.11	ตัดทิ้ง	73.	.39	.41	คัดเลือกไว้
63.	.41	.22	คัดเลือกไว้	74.	.28	.26	คัดเลือกไว้
64.	.07	.00	ตัดทิ้ง	75.	.20	.26	คัดเลือกไว้
65.	.48	.44	คัดเลือกไว้	76.	.35	.20	คัดเลือกไว้
66.	.11	.07	ตัดทิ้ง	77.	.31	.11	ตัดทิ้ง
67.	.37	.44	คัดเลือกไว้	78.	.30	.22	คัดเลือกไว้
68.	.20	-0.11	ตัดทิ้ง	79.	.35	.11	ตัดทิ้ง
69.	.54	.41	คัดเลือกไว้	80.	.57	.56	คัดเลือกไว้

ค่าความยากง่าย (p) ควรอยู่ระหว่าง .20 - .80 ถ้าต่ำกว่า .20 ข้อสอบยากมาก ถ้าสูงกว่า .80 ข้อสอบง่ายมาก ค่าอำนาจจำแนก (r) ควรอยู่ระหว่าง .20 - 1 ถ้าต่ำกว่า .20 จำแนกไม่ได้
หมายเหตุ คัดเลือกไว้ 40 ข้อ

ตาราง 12 ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
หลักธรรมในพุทธศาสนา

ข้อ	p	r	ข้อ	p	r
1.	.78	.44	21.	.57	.56
2.	.72	.48	22.	.59	.74
3.	.56	.81	23.	.26	.37
4.	.39	.33	24.	.46	.70
5.	.65	.56	25.	.31	.48
6.	.63	.59	26.	.33	.44
7.	.20	.26	27.	.48	.37
8.	.24	.33	28.	.33	.52
9.	.39	.48	29.	.33	.52
10.	.63	.67	30.	.33	.22
11.	.37	.67	31.	.52	.30
12.	.41	.74	32.	.52	.37
13.	.33	.37	33.	.46	.85
14.	.31	.26	34.	.48	.44
15.	.52	.52	35.	.54	.41
16.	.33	.44	36.	.46	.41
17.	.43	.41	37.	.37	.44
18.	.50	.63	38.	.26	.30
19.	.57	.70	39.	.39	.41
20.	.39	.56	40.	.30	.22

ค่าความเชื่อมั่น .78

การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา โดยใช้
สูตร KR – 20 ของคูเคอร์ – ริชาร์ดสัน

$$r_{tt} = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum pq}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ	r_{tt}	แทน ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
	n	แทน จำนวนข้อของแบบทดสอบ
	p	แทน สัดส่วนของผู้ทำถูกในข้อหนึ่งๆ = $\frac{\text{จำนวนคนที่ทำถูก}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}}$
	q	แทน สัดส่วนของผู้ทำผิดในข้อหนึ่งๆ = $1 - p$
	S_t^2	แทน คะแนนความแปรปรวนของแบบทดสอบทั้งฉบับ

วิเคราะห์ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาโดยใช้
โปรแกรม SPSS ได้ค่าความเชื่อมั่น .78

ภาคผนวก ข

- ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน RAI (Rater Agreement Indexes)
- ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์คะแนนของผู้ประเมิน

ตาราง 13 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของคุณธรรมกับพฤติกรรมที่แสดงออก

คุณธรรม	พฤติกรรมที่แสดงออก	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1. การพึ่งตนเอง	1.1 ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	+1	+1	+1	1
	1.2 ทำงานด้วยตนเอง	+1	+1	+1	1
	1.3 แสดงความคิดเห็นด้วยตนเอง	0	+1	+1	0.67*
	1.4 ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง	+1	+1	+1	1
	1.5 ส่งงานด้วยตนเอง	0	+1	+1	0.67
2. ความรับผิดชอบ	2.1 ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ	+1	+1	+1	1
	2.2 ทำงานที่ได้รับมอบหมาย	+1	+1	+1	1
	2.3 ส่งงานตรงเวลา	+1	+1	+1	1
	2.4 เข้าห้องเรียนตรงเวลา	+1	+1	+1	1
3. การรู้จักประมาณตน	3.1 แต่งกาย	0	+1	+1	0.67*
	3.2 มีและใช้อุปกรณ์การเรียน	0	+1	+1	0.67*
	3.3 ใช้เครื่องประดับ	0	+1	+1	0.67*

หมายเหตุ * ข้อ 1.3, 3.1, 3.2, และ 3.3 ผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมที่แสดงออกตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ตาราง 14 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของพฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน

พฤติกรรมที่แสดงออกกับเกณฑ์การประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ			IOC
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1. การพึ่งตนเอง				
1.1 ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	0	+1	+0	0.67
1.2 ทำงานด้วยตนเอง	0	+1	+1	0.67
1.3 แสดงความคิดเห็นด้วยตนเอง	0	+1	+1	0.67 *
1.4 ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง	0	+1	+1	0.67
1.5 ส่งงานด้วยตนเอง	0	+1	+1	0.67
2. ความรับผิดชอบ				
2.1 ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ	+1	+1	+1	1
2.2 ทำงานที่ได้รับมอบหมาย	+1	+1	+1	1
2.3 ส่งงานตรงเวลา	0	+1	+1	0.67
2.4 เข้าห้องเรียนตรงเวลา	0	+1	+1	0.67
3. การรู้จักประมาณตน				
3.1 แต่งกาย	0	+1	+1	0.67
3.2 มีและใช้อุปกรณ์การเรียน	-1	+1	+1	0.33 *
3.3 ใช้เครื่องประดับ	-1	+1	+1	0.33 *

หมายเหตุ * ข้อ 1.3 , 3.2 และ ข้อ 3.3 ผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงเกณฑ์การประเมินตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ตาราง 15 ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน RAI (Rater Agreement Indexes)

$\frac{R}{K}$	R_1	R_2	$ R_{1K} - R_{2K} $
K_1	2	1.93	0.07
K_2	2.2	2.13	0.07
K_3	2.2	2.2	0
K_4	3	2.73	0.27
K_5	2.2	2.26	-0.06
K_6	2.2	1.93	0.27
K_7	2	2.2	-0.2
K_8	1.93	2.06	-0.13
K_9	2	2.2	-0.2
K_{10}	2	2.46	-0.46
K_{11}	2	1.73	0.27
K_{12}	2	1.73	0.27
รวม	25.73	25.56	$ R_{1K} - R_{2K} = 2.27$

การหาค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน RAI (Rater Agreement Indexes)

จากสูตร

$$RAI = 1 - \frac{\sum^K |R_{1K} - R_{2K}|}{K(I - 1)}$$

เมื่อ RAI แทน ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมิน
 R แทน ผู้ให้คะแนน
 K แทน จำนวนข้อหรือพฤติกรรมของแบบสังเกต
 I แทน ระดับคะแนนของแบบประเมิน

แทนค่า

$$RAI = 1 - \frac{2.27}{12(3 - 1)}$$

$$RAI = 1 - 0.095$$

$$RAI = 0.91$$

ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้ประเมินของแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ .91

ตาราง 16 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์คะแนนของผู้ประเมิน

คนที่	X	Y	X^2	Y^2	XY
1	25	25	625	625	625
2	25	25	625	625	625
3	25	25	625	625	625
4	25	25	625	625	625
5	25	25	625	625	625
6	29	29	841	841	841
7	29	29	841	841	841
8	29	29	841	841	841
9	25	25	625	625	625
10	25	24	625	576	600
11	24	24	576	576	576
12	25	25	625	625	625
13	25	25	625	625	625
14	25	24	625	576	600
15	25	25	625	625	625

$$\sum X = 386 \quad \sum Y = 384 \quad \sum X^2 = 9,974 \quad \sum Y^2 = 9,876 \quad \sum XY = 9,924$$

การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์คะแนนของผู้ประเมินแบบเพียร์สัน (Pearson product-moment correlation coefficient)

จากสูตร

$$r = \frac{N \sum XY - \sum X \sum Y}{\sqrt{[N \sum X^2 - (\sum X)^2][N \sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

เมื่อ	r	แทน	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
	$\sum X$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด X
	$\sum Y$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด Y
	$\sum X^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด X แต่ละตัวยกกำลังสอง
	$\sum Y^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนชุด Y แต่ละตัวยกกำลังสอง
	$\sum XY$	แทน	ผลรวมของผลคูณระหว่าง X กับ Y
	N	แทน	จำนวนนักเรียน

แทนค่า

$$r = \frac{15(9,924) - (386)(384)}{\sqrt{[15(9,974) - (386)^2][15(9,876) - (384)^2]}}$$

$$r = \frac{636}{\sqrt{[614][684]}}$$

$$r = \frac{636}{648.056}$$

$$r = 0.98$$

ความสอดคล้องของการให้คะแนนของผู้ประเมิน 2 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .98

ภาคผนวก ค

- ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา
- ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตาราง 17 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาของนักเรียนระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้สถิติ t-test
ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) (Scott. 1966 : 264)

คนที่	กลุ่มทดลองที่ 1			กลุ่มทดลองที่ 2			$D_1 - D_2$	$(D_1 - MD_1)^2$	$(D_2 - MD_2)^2$
	Pre	Post	D_1	Pre	Post	D_2			
1	23	23	0	26	32	5	5	6.932	12.020
2	26	25	- 1	30	30	0	- 1	13.198	2.350
3	19	24	5	24	24	0	5	5.602	2.350
4	25	30	5	27	31	4	1	5.602	6.086
5	24	25	1	19	21	2	1	2.666	0.218
6	20	27	7	31	32	1	6	19.070	0.284
7	24	26	2	28	30	2	0	0.400	0.218
8	28	29	1	25	26	1	0	2.666	0.284
9	25	25	0	23	20	- 3	3	6.932	20.548
10	29	30	1	18	22	4	3	2.666	6.086
11	21	24	3	23	25	2	1	0.134	0.218
12	24	28	4	13	19	6	- 2	1.868	19.954
13	20	21	1	30	30	0	1	2.666	2.350
14	16	26	10	25	21	- 4	14	54.272	30.614
15	19	19	0	25	27	2	- 2	6.932	0.218
16	26	27	1	22	25	3	- 2	2.666	2.152
17	30	31	1	24	25	1	0	2.666	0.284
18	31	31	0	20	24	4	- 4	6.932	6.086
19	27	27	0	26	25	- 1	1	6.932	6.416
20	29	30	1	27	29	2	- 1	2.666	0.218
21	22	32	10	25	28	3	7	54.272	2.152
22	26	30	4	31	29	- 2	6	1.868	12.482
23	17	26	9	32	31	- 1	10	40.538	6.416
24	27	31	4	27	28	1	3	1.868	0.284
25	17	19	2	26	24	- 2	4	0.400	12.482
26	28	29	1	10	12	2	- 1	2.666	0.218
27	28	33	5	27	29	2	3	5.602	0.218
28	26	26	0	20	23	3	- 3	6.932	2.152
29	30	31	1	24	27	3	- 2	2.666	2.152
30	32	33	1	28	34	6	- 5	2.666	19.954
	\bar{X}_1	\bar{X}_2	MD_1	\bar{X}_1	\bar{X}_2	MD_2	$\sum (D_1 - MD_1)^2$	$\sum (D_2 - MD_2)^2$	
	24.633	27.266	2.633	24.533	26.066	1.533	272.946	177.464	

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้สถิติ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) จากสูตร (Scott. 1966 : 264)

จากสูตร

$$\text{เมื่อ } t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}}; df = n_1 + n_2 - 2$$

$$\text{ซึ่ง } S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{n_1} + \frac{S_D^2}{n_2}}$$

$$\text{และ } S_D^2 = \frac{\sum (D_1 - MD_1)^2 + \sum (D_2 - MD_2)^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

แทนค่า

$$S_D^2 = \frac{\sum (D_1 - MD_1)^2 + \sum (D_2 - MD_2)^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

$$S_D^2 = \frac{272.946 + 177.464}{58}$$

$$S_D^2 = 7.765$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{n_1} + \frac{S_D^2}{n_2}}$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{7.765}{30} + \frac{7.765}{30}}$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = 0.719$$

$$t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}}; df = n_1 + n_2 - 2$$

$$t = \frac{2.633 - 1.533}{0.719}$$

$$t = 1.529$$

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา $t = 1.529$

ตาราง 18 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้สถิติ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) (Scott. 1966 : 264)

คนที่	กลุ่มทดลองที่ 1			กลุ่มทดลองที่ 2			$D_1 - D_2$	$(D_1 - MD_1)^2$	$(D_2 - MD_2)^2$
	Pre	Post	D_1	Pre	Post	D_2			
1	24.5	27	2.5	24	27	3	-0.05	0.202	0.379
2	24.5	31	6.5	23.5	27.5	4	2.5	12.602	0.147
3	27.5	29.5	2	24	29.5	5.5	-3.5	0.902	3.549
4	27.5	31.5	4	24	26.5	2.5	1.5	1.102	1.245
5	27	29	2	24	28.5	4.5	-2.5	0.902	0.781
6	24.5	26.5	2	23.5	28.5	5	-3	0.902	1.915
7	28	28.5	0.5	25	28.5	3.5	-3	6.002	0.013
8	22.5	25.5	3	24	28.5	4.5	-1.5	0.002	0.781
9	27	31	4	23	27	4	0	1.102	0.147
10	27	27	0	24	28	4	-4	8.702	0.147
11	26.5	30.5	4	24	28	4	0	1.102	0.147
12	25	28.5	3.5	24	27.5	3.5	0	0.302	0.013
13	23.5	20	-3.5	24	27.5	3.5	-7	41.602	0.013
14	25	30	5	22	25.5	3.5	1.5	4.202	0.013
15	24.5	28.5	4	24	28	4	0	1.102	0.147
16	28	35	7	24	26	2	5	16.402	2.611
17	24	24.5	0.5	24	29	5	-4.5	6.002	1.915
18	27	30.5	3.5	23.5	28	4.5	-1	0.302	0.781
19	25	27	2	23	26.5	3.5	-1.5	0.902	0.013
20	26.5	32.5	6	22.5	25	2.5	3.5	9.302	1.245
21	26.5	28	1.5	23	24	1	0.5	2.102	6.843
22	27	29	2	22.5	25	2.5	-0.5	0.902	1.245
23	27	28	1	23	25	2	-1	3.802	2.611
24	24	31	7	22.5	24	1.5	5.5	16.402	4.477
25	23.5	30	6.5	21.5	26.5	5	1.5	12.602	1.915
26	27	29.5	2.5	23.5	26	2.5	0	0.202	1.245
27	23	22	-1	24.5	26.5	2	-3	15.602	2.611
28	25.5	28.5	3	23	29	6	-3	0.002	5.683
29	26.5	26.5	3	22.5	26	3.5	-0.5	0.002	0.013
30	25	29.5	4.5	22.5	28.5	6	-1.5	2.402	5.683
	\bar{X}_1	\bar{X}_2	MD_1	\bar{X}_1	\bar{X}_2	MD_2	$\sum (D_1 - MD_1)^2$	$\sum (D_2 - MD_2)^2$	
	25.666	28.616	2.95	23.416	27.033	3.616	167.66	48.328	

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการประพาดติดตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 โดยใช้สถิติ t - test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) จากสูตร (Scott. 1966 : 264)

จากสูตร

$$\text{เมื่อ } t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}}; df = n_1 + n_2 - 2$$

$$\text{ซึ่ง } S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{n_1} + \frac{S_D^2}{n_2}}$$

$$\text{และ } S_D^2 = \frac{\sum (D_1 - MD_1)^2 + \sum (D_2 - MD_2)^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

แทนค่า

$$S_D^2 = \frac{\sum (D_1 - MD_1)^2 + \sum (D_2 - MD_2)^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

$$S_D^2 = \frac{167.66 + 48.328}{58}$$

$$S_D^2 = 3.723$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{n_1} + \frac{S_D^2}{n_2}}$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{3.723}{30} + \frac{3.723}{30}}$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = 0.498$$

$$t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}}; df = n_1 + n_2 - 2$$

$$t = \frac{2.95 - 3.616}{0.498}$$

$$t = 1.33$$

การประพาดติดตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง $t = 1.33$

ภาคผนวก ง

- ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประพาศิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก่อนและหลังการทดลอง

ตาราง 19 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสังเกตการประพาศิตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2

คนที่	กลุ่มทดลองที่ 1				คนที่	กลุ่มทดลองที่ 2			
	Pre	Post	D	D^2		Pre	Post	D	D^2
1	24.5	27	2.5	6.25	1	24	27	3	9
2	24.5	31	6.5	42.25	2	23.5	27.5	4	16
3	27.5	29.5	2	4	3	24	29.5	5.5	30.25
4	27.5	31.5	4	16	4	24	26.5	2.5	6.25
5	27	29	2	4	5	24	28.5	4.5	20.25
6	24.5	26.5	2	4	6	23.5	28.5	5	25
7	28	28.5	0.5	0.25	7	25	28.5	3.5	12.25
8	22.5	25.5	3	9	8	24	28.5	4.5	20.25
9	27	31	4	16	9	23	27	4	16
10	27	27	0	0	10	24	28	4	16
11	26.5	30.5	4	16	11	24	28	4	16
12	25	28.5	3.5	12.25	12	24	27.5	3.5	12.25
13	23.5	20	- 3.5	12.25	13	24	27.5	3.5	12.25
14	25	30	5	25	14	22	25.5	3.5	12.25
15	24.5	28.5	4	16	15	24	28	4	16
16	28	35	7	49	16	24	26	2	4
17	24	24.5	0.5	0.25	17	24	29	5	25
18	27	30.5	3.5	12.25	18	23.5	28	4.5	20.25
19	25	27	2	4	19	23	26.5	3.5	12.25
20	26.5	32.5	6	36	20	22.5	25	2.5	6.25
21	26.5	28	1.5	2.25	21	23	24	1	1
22	27	29	2	4	22	22.5	25	2.5	6.25
23	27	28	1	1	23	23	25	2	4
24	24	31	7	49	24	22.5	24	1.5	2.25
25	23.5	30	6.5	42.25	25	21.5	26.5	5	25
26	27	29.5	2.5	6.25	26	23.5	26	2.5	6.25
27	23	22	- 1	1	27	24.5	26.5	2	4
28	25.5	28.5	3	9	28	23	29	6	36
29	26.5	29.5	3	9	29	22.5	26	3.5	12.25
30	25	29.5	4.5	20.25	30	22.5	28.5	6	36
Σ	770	858.5	88.5	428.75		702.5	811	108.5	440.75
\bar{X}	25.67	28.62	2.95	14.29		23.42	27.03	3.62	14.69
SD	1.58	2.96	2.40	14.92		0.80	1.51	1.29	9.4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประพัตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยใช้สถิติ t -test แบบ Dependent Group (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2544 : 193)

จากสูตร

$$\text{เมื่อ} \quad t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{n\sum D^2 - (\sum D)^2}{n-1}}}$$

$$df = n - 1$$

แทนค่า

$$t = \frac{88.5}{\sqrt{\frac{30(428.75) - (88.5)^2}{30 - 1}}}$$

$$t = \frac{88.5}{\sqrt{\frac{12,862.5 - 7,832.25}{29}}}$$

$$t = \frac{88.5}{13.170}$$

$$t = 6.72$$

การประพัตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง $t = 6.72$

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประพัตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยใช้สถิติ t -test แบบ Dependent Group (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2544 : 193)

จากสูตร

$$\text{เมื่อ} \quad t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{n\sum D^2 - (\sum D)^2}{n-1}}}$$

$$df = n - 1$$

แทนค่า

$$t = \frac{108.5}{\sqrt{\frac{30(440.75) - (108.5)^2}{30 - 1}}}$$

$$t = \frac{108.5}{\sqrt{\frac{13,222.5 - 11,772.25}{29}}}$$

$$t = \frac{108.5}{7.071}$$

$$t = 15.34$$

การประพัตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักสูตรในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง $t = 15.34$

ภาคผนวก จ

- การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม

ตาราง 20 คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม

คนที่	กลุ่มตัวอย่างที่ 1	กลุ่มตัวอย่างที่ 2	กลุ่มตัวอย่างที่ 3
1	23	27	26
2	26	20	30
3	19	19	24
4	25	24	27
5	24	30	19
6	20	22	31
7	24	23	28
8	28	25	25
9	25	18	23
10	29	18	18
11	21	21	23
12	24	23	13
13	20	24	30
14	16	32	25
15	19	26	25
16	26	28	22
17	30	26	24
18	31	24	20
19	27	26	26
20	29	29	27
21	22	26	25
22	26	33	31
23	17	27	32
24	27	26	27
25	17	17	26
26	28	29	10
27	28	27	27
28	26	24	20
29	30	28	24
30	32	28	28
	$\bar{X}_1 = 24.63$	$\bar{X}_2 = 25$	$\bar{X}_3 = 24.53$

การหาค่าเปรียบเทียบระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง (Analysis of variance) โดย
คำนวณจากสูตร (ชูศรี วงศ์รัตน. 2544 : 236)

จากสูตร

$$F = \frac{MS_B}{MS_W}$$

เมื่อ F แทน ค่าการแจกแจงของ F
 MS_B แทน ความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม
 MS_W แทน ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

หาค่าต่างๆ เพื่อนำไปแทนค่า

1) หา SS_B

1.1 หา T_j และ T_j^2

$$T_1 = 739 \quad , \quad T_1^2 = (739)^2 = 546,121$$

$$T_2 = 750 \quad , \quad T_2^2 = (750)^2 = 562,500$$

$$T_3 = 736 \quad , \quad T_3^2 = (736)^2 = 541,696$$

1.2 หา n_j และ N

$$n_1 = 30 \quad , \quad n_2 = 30 \quad , \quad n_3 = 30$$

$$N = 30 + 30 + 30 = 90$$

1.3 หา T

$$\begin{aligned} T &= T_1 + T_2 + T_3 \\ &= 739 + 750 + 736 \\ &= 2,225 \end{aligned}$$

1.4 หา SS_B

$$\begin{aligned} SS_B &= \left(\frac{T_1^2}{n_1} + \frac{T_2^2}{n_2} + \frac{T_3^2}{n_3} \right) - \frac{T^2}{N} \\ &= \left(\frac{546,121}{30} + \frac{562,500}{30} + \frac{541,696}{30} \right) - \frac{(2,225)^2}{90} \\ &= 55,010.566 - 55,006.944 \\ &= 3.622 \end{aligned}$$

2) หา SS_T

2.1 หา $\sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} X^2_{ij}$ ซึ่ง

$$\sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} X^2_{ij} = \sum_{i=1}^{30} X^2_{i1} + \sum_{i=1}^{30} X^2_{i2} + \sum_{i=1}^{30} X^2_{i3}$$

$$\sum_{i=1}^{30} X^2_{i1} = 18,769$$

$$\sum_{i=1}^{30} X^2_{i2} = 19,224$$

$$\sum_{i=1}^{30} X^2_{i3} = 18,782$$

$$2.2 \text{ ทา } \frac{T^2}{N} = \frac{(2,225)^2}{90} = 55,006.944$$

$$2.3 \text{ ทา } SS_T$$

$$\begin{aligned} SS_T &= \left(\sum_{i=1}^{30} X^2_{i1} + \sum_{i=1}^{30} X^2_{i2} + \sum_{i=1}^{30} X^2_{i3} \right) - \frac{T^2}{N} \\ &= (18,769 + 19,224 + 18,782) - 55,006.944 \\ &= 56,775 - 55,006.944 \\ &= 1,768.056 \end{aligned}$$

$$3) \text{ ทา } SS_W$$

$$\begin{aligned} SS_W &= SS_T - SS_B \\ &= 1,768.056 - 3.622 \\ &= 1,764.434 \end{aligned}$$

$$4) \text{ ทา } MS_B, MS_W$$

$$\begin{aligned} MS_B &= \frac{SS_B}{K-1} \\ &= \frac{3,622}{3-1} \\ &= 1.811 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} MS_W &= \frac{SS_W}{N-K} \\ &= \frac{1,764.434}{90-3} \\ &= 20.280 \end{aligned}$$

$$5) \text{ ทา } F$$

$$\begin{aligned} F &= \frac{MS_B}{MS_W} \\ &= \frac{1.811}{20.280} \\ &= 0.089 \end{aligned}$$

6) หาค่า F จาก Table D แล้วเปรียบเทียบกับ F ค่าทวน

ที่ $\alpha = .05, df_1 = K - 1, df_2 = N - K = 90 - 3 = 87$ ได้ $F_{.05, df=2, 87} = 3.11$

ตาราง 21 เปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม

แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	2	3.622	1.811	0.089
ภายในกลุ่ม	87	1,764.434	20.280	
รวมทั้งหมด	89	1,768.056		

$$F_{(.05, df = 2, 87)} = 3.11$$

คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ภาคผนวก ฉ

- แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา
- แบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบฉบับนี้มีข้อสอบทั้งหมด 40 ข้อ ใช้เวลา 50 นาที
2. แบบทดสอบฉบับนี้เป็นแบบเลือกตอบ 5 ตัวเลือกให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยกากบาท (X) ลงในช่อง ก , ข, ค, ง และ จ ในกระดาษคำตอบ ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

ข้อ	ก	ข	ค	ง	จ
0.		X			

ถ้าต้องการเปลี่ยนคำตอบ ให้ใช้เครื่องหมาย = ขีดทับที่คำตอบเดิม ดังตัวอย่างข้างล่างนี้แล้วจึงค่อยกากบาท (X) ตัวเลือกใหม่ เช่น เปลี่ยนจากข้อ ข เป็นข้อ จ

ข้อ	ก	ข	ค	ง	จ
0.		✕			X

3. คำถามในแต่ละข้อมีคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว ถ้าตอบเกินหนึ่งคำตอบหรือไม่ตอบเลยถือว่าไม่ได้คะแนนในข้อนั้น
4. ห้ามขีดเขียนหรือทำสัญลักษณ์ใด ๆ ลงบนแบบทดสอบ
5. ถ้าแบบทดสอบข้อใดยากควรข้ามไปทำข้อที่ง่าย ๆ ก่อน เมื่อมีเวลาเหลือจึงย้อนกลับมาทำใหม่
6. การเดาไม่ช่วยให้นักเรียนทำคะแนนได้ดีขึ้น สงสัยให้ยกมือถามครูผู้คุมสอบ
7. เมื่อสอบเสร็จแล้วให้ส่ง กระดาษคำตอบพร้อมกับแบบทดสอบที่ครูผู้คุมสอบ

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมในพุทธศาสนา

คำชี้แจง จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

-
1. เพื่อนที่ดีต้องมีลักษณะเช่นข้อใด ก. นนทให้กึ่งลอกข้อสอบ ข. ปลาไปเป็นเพื่อนตีวเล่นตุ้เกมส์ ค. เล็กช่วยชี้ยทำแบบฝึกหัดส่งครู ง. จุ่มอธิบายวิธีการทำเศษส่วนให้ปู จ. ชิมให้เข้มยืมเงินซื้อหนังสือการ์ตูน	4. นักพัฒนาชุมชนที่เข้าไปพัฒนาตาม หมู่บ้านแต่ไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดเป็นเพราะอะไร ก. ขาดผู้ร่วมงานที่ดี ข. ขาดผู้นำที่มีประสบการณ์ ค. ขาดงบประมาณสนับสนุน ง. ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี จ. ขาดการศึกษาข้อมูลของชุมชน
2. ข้อใดคือหน้าที่ของบุตรที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดาเป็นอันดับแรกเมื่อพึ่งตนเองได้แล้ว ก. ดำรงวงศ์ตระกูลมิให้เสื่อมเสีย ข. มอบบัจจัย 4 แก่ท่านตามสมควร ค. อุปการะดูแลท่านเหมือนท่านเลี้ยงดูเรา ง. เยี่ยมเยียนท่านเป็นประจำเพราะเป็นทายาท จ. พาท่านไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ จะได้ไม่เหงา	5. ชัยชนะในการแข่งขันของภราดร ศรีชาพันธุ์ เกี่ยวเนื่องกับเรื่องใดมากที่สุด ก. โค้ช ข. รางวัล ค. ยาบำรุง ง. กฎกติกา จ. ความไม่ประมาท
3. เหตุใดในปัจจุบันต้องใช้กฎหมายแรงงานเข้ามาเกี่ยวข้องกับการทำงานมากยิ่งขึ้น ก. มีแรงงานต่างด้าวมากขึ้น ข. มีแรงงานเด็กและสตรีเพิ่มขึ้นมาก ค. เพื่อให้สัมพันธภาพที่ดีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ง. เพื่อให้ต่างประเทศยอมรับว่ามีมาตรฐานเทียบเท่าสากล จ. เพื่อป้องกันการเอาเปรียบระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง	6. อมรเป็นเพื่อนร่วมงานที่ทุกคนเคารพรักและให้ความร่วมมือในปฏิบัติงานเป็นอย่างดี นักเรียนคิดว่าอมรมีเคล็ดลับในการปฏิบัติงานอย่างไร ก. รู้จักอ่อนน้อมให้เกียรติผู้อื่นเสมอ ข. รู้จักพูดถึงความดีงามของตนเสมอ ค. รู้จักเอาใจคนที่เป็นประโยชน์ต่อตน ง. รู้จักใช้อำนาจหน้าที่ของตนให้เป็นประโยชน์ จ. รู้จักหาของมาฝากผู้ร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ

7. ข้อใดแสดงให้เห็นถึงการที่บุคคลไม่ปฏิบัติตามหลัก
สัปปริสธรรม 7 ส่งผลทำให้งาน ไม่มีประสิทธิภาพ ตาม
ที่ควรจะเป็นอย่างชัดเจนที่สุด
- สุกเอาเผากิน
 - หวังน้ำบ่อหน้า
 - นั่งเสียคำสั่งทอง
 - ชายผ้าเอาหน้ารอด
 - ลิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น
8. นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ว่า นักบวชทุกคนเป็น
สัตบุรุษที่ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม
- เห็นด้วย เพราะนักบวชมีศีลเป็นตัวควบคุม
 - เห็นด้วย เพราะนักบวชมีจิตใจที่เข้มแข็ง
 - เห็นด้วย เพราะนักบวชจัดเป็นนักสังคม
สงเคราะห์
 - ไม่เห็นด้วย เพราะนักบวชยังต้องอาศัยความ
ช่วยเหลือจากชาวบ้าน
 - ไม่เห็นด้วย เพราะนักบวชบางคนยังอยู่ใน
ระหว่างการขัดเกลากิเลสตัณหา
9. บุคคลในข้อใดที่ใช้ " ปิยวาจา "
- สันติขอร้องปรีชาช่วยซื้อขนม
 - ลัดดาช่วยจู้จี้ต่อรองราคากระเป๋ากับแม่ค้า
 - สายไหมช่วยนิคมให้การกับตำรวจ
 - พิมพ์พรบอกเดชาให้ไปพบอาจารย์
 - ประไพช่วยปลอบใจวีรบุรุษที่ทำคะแนนวิชาภาษาไทยไม่ดี
10. เมื่อบ้านญาติจัดงานบวช นักเรียนควรปฏิบัติตน
อย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุดตามสถานภาพและวัยของ
นักเรียน
- ช่วยเป็นแม่งาน
 - ช่วยชมเชยการจัดงาน
 - ช่วยติดต่อพระอุปัชฌาย์
 - ช่วยแบ่งอาหารกลับบ้าน
 - ช่วยเก็บกวาดจัดสถานที่
11. การสังคมสงเคราะห์เป็นสิ่งจำเป็นในสังคมปัจจุบัน
มากขึ้น เพราะเหตุใด
- เพราะประชากรเพิ่มมากขึ้น
 - เพราะคนไม่ค่อยช่วยตนเอง
 - เพราะขาดการวางแผนครอบครัว
 - เพราะคนในสังคมมีฐานะและปัญหาแตกต่างกัน
 - เพราะคนในสังคมต้องการทำบุญตามหลัก
ศาสนาของตน
12. การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาช่วยเหลือญาติพี่น้อง
ควรมีหลักเกณฑ์อย่างไร จึงไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อน
และถูกตำหนิ
- สงเคราะห์แก่ผู้ที่ควรสงเคราะห์
 - สงเคราะห์เฉพาะญาติผู้ใหญ่เท่านั้น
 - สงเคราะห์ตามฐานะและสายโลหิต
 - สงเคราะห์เฉพาะผู้ที่ด้อยกว่าเราเท่านั้น
 - สงเคราะห์ใครก็ได้ที่เป็นประโยชน์แก่เรา

13. บุคคลในข้อใดที่นักเรียนสามารถอนุเคราะห์ด้วย
ทานและปียวาจา
- หน้าชื่อใจคด
 - ทำนายนหลังคน
 - กบในกะลาครอบ
 - คนจรมอนหมิ่น
 - หญิงสามผัว ชายสามโบสถ์
14. ธรรมข้อใด มิได้ จัดอยู่ หลักธรรมการพึงตนเอง
- ศีล
 - สติ
 - ทาน
 - ปัญญา
 - กัลยาณมิตตตา
15. การที่นักเรียนรู้จักพึงตนเองมีประโยชน์ด้าน
เศรษฐกิจอย่างไร
- มีโอกาสได้ซื้อสินค้าตามสมัยนิยม
 - ทำให้ตนเองมีเงินใช้อย่างฟุ่มเฟือย
 - สามารถใช้เวลาร่างให้เกิดประโยชน์
 - ช่วยแบ่งเบาภาระด้านการเงินของพ่อแม่
 - สามารถเดินขยับตามห้างสรรพสินค้าได้บ่อย
16. วรรณเป็นเพื่อนของนักเรียน มักมีความกังวลใน
การทำข้อสอบเสมอ นักเรียนมีวิธีช่วยเพื่อนอย่างไร
- แนะนำให้เพื่อนทำสมาธิก่อนสอบ
 - แนะนำให้เพื่อนใช้เวลาสอบอย่างเต็มที่
 - แนะนำเพื่อนให้ทำอย่างรอบคอบให้ดีที่สุด
 - แนะนำและทบทวนในสิ่งที่เพื่อนไม่เข้าใจให้ฟัง
 - แนะนำให้เพื่อนไปกวาดวิชาตามสถาบันกวาดวิชา
ที่มีชื่อเสียง
17. คุณธรรมข้อใดที่ทำให้คนมีลักษณะเข้มแข็งอดทน
ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคส่งผลทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า
- ประหยัด
 - พึ่งตนเอง
 - มีระเบียบวินัย
 - มีความซื่อสัตย์สุจริต
 - มีความสุภาพอ่อนโยน
18. หลักในการพึงตนเอง ข้อใดที่จำเป็น น้อยที่สุด
- รู้จักคบคนดี
 - มีปัญหารู้เหตุผล
 - เป็นคนที่พูดกันง่าย
 - มีความขยันหมั่นเพียร
 - รักการศึกษาค้นคว้าหาความรู้
19. พ่อแม่ที่ฉลาดมองการณ์ไกลควรวางแผนสำหรับ
อนาคตของลูกอย่างไรจึงเหมาะสมที่สุด
- ให้การศึกษาที่ดี
 - พาไปเที่ยวต่างประเทศ
 - ฝากเงินไว้ในธนาคาร
 - สร้างบ้านไว้ให้อยู่อย่างสบาย
 - ทำประกันชีวิตให้ลูกทุก ๆ คน
20. การกระทำข้อใดแสดงถึงการพึงตนเองด้าน
เศรษฐกิจ
- บริจาคเงินช่วยเหลือคนยากจน
 - รับจ้างดูต้นทางให้แก่บ่อนการพนัน
 - อดอาหารมื้อกลางวันเพื่อเป็นการประหยัด
 - ติดต่อขอรับทุนการศึกษาเพื่อลดภาระทางบ้าน
 - ขอเงินพิเศษจากบ้านเพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

21. วิทยาลัยเปิดรับสมัครนักเรียนเข้ามาช่วยเหลืองานร้านค้าสหกรณ์ในช่วงเวลาพักเที่ยง โดยทางวิทยาลัยจะให้เงินเป็นค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง นักเรียนทราบข่าวจะสมัครหรือไม่ เพราะเหตุใด
- สมัคร เพราะจะได้ใกล้ชิดครูและครูจะได้อีก
 - สมัคร เพราะเมื่อได้อภิสิทธิ์บางอย่างจากครู
 - สมัคร เพราะจะได้ช่วยลดภาระให้ที่บ้าน
 - ไม่สมัคร เพราะจะทำให้เหนื่อยและเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง
 - ไม่สมัคร เพราะเพื่อนๆอาจหาว่าฐานะทางบ้านไม่ดี
22. ในขณะนี้ความรับผิดชอบในเรื่องใดที่มีความจำเป็นต่อนักเรียนมากที่สุด
- เลี้ยงดูพ่อแม่
 - ศึกษาเล่าเรียน
 - ทำงานเสริมรายได้
 - ค่าใช้จ่ายในครอบครัว
 - สร้างชื่อเสียงให้กับวงศ์ตระกูล
23. การปฏิบัติของบุคคลใดน่าจะได้รับการยกย่องมากที่สุด
- เรณูรีบทำงานทันทีเมื่อแม่ขอร้อง
 - ไบบัวช่วยงานตามที่เพื่อนขอร้อง
 - อินทรีรีบบอกครูทันทีว่าตนเองทำแจกันแตก
 - ผ่องศรีบริจาคเงินเพื่อทำบุญเมื่อได้ชาน้ำท่วม
 - เด่นชัยจ่ายเงินให้สมาคมตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้
24. กรณีใดแสดงถึงความรับผิดชอบที่สอดคล้องกับหน้าที่
- เทศกิจช่วยแนะนำพ่อค้าแม่ค้าให้ประท้วงต่อกรม.
 - นักเรียนไม่ยอมเข้าห้องเรียนเนื่องจากเพื่อนถูกไล่ออก
 - แม่เข้าไปขโมยนมในห้างสรรพสินค้าเพื่อนำมาให้ลูกกิน
 - พรรคฝ่ายค้านเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจการทำงานของคณะรัฐมนตรี
 - หัวหน้าพรรคเสริมพลังประกาศลาออกจากตำแหน่งถ้าถูกพรรคของตนไม่ได้เป็นรัฐมนตรี
25. พฤติกรรมใดที่แสดงถึงความไม่รับผิดชอบ
- ไม่เคยซักถามครู
 - คุยโทรศัพท์เสียงดัง
 - คิดอะไรโดยไร้เหตุผล
 - จัดหนังสือไม่เป็นระเบียบ
 - วางกระดาษต้นไม้บริเวณทางเท้า
26. การกระทำของผู้ใดได้ชื่อว่าเป็นผู้มี ความรับผิดชอบต่อสังคมมากที่สุด
- อ้วนแนะนำให้ชาวบ้านให้ช่วยกันรักษาป่าไม้
 - นุ้ยแนะนำให้ชาวบ้านขายข้าวในราคาประกัน
 - กล้วยแนะนำให้เยาวชนเข้าวัดฟังธรรมทุกวันพระ
 - น้อมเปิดโรงเรียนสอนกวดวิชาแก่นักเรียนในชนบท
 - หนึ่งแนะนำคนไข้รับประทานยาตามแพทย์สั่ง

27. ยอดตะลูกฟุตบอล เฝือตะไปโดนประตูที่จอดอยู่ข้างสนามบุนเล็กน้อยโดยไม่มีใครเห็นเลย ถ้านักเรียนเป็นยอดจะปฏิบัติอย่างไร ที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบ

- ก. รีบติดต่อผู้ซ่อมรถมาตีราคา
- ข. สืบหาเจ้าของรถถ้าไม่พบก็ถือว่าได้ทำดีที่สุดแล้ว
- ค. นั่งคอยจนพบเจ้าของรถและบอกความจริงให้ทราบ
- ง. เขียนจดหมายทิ้งไว้ให้เจ้าของรถทราบเพื่อนัดหมายเจรจา
- จ. รีบไปแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจก่อนว่าเจ้าของรถเป็นฝ่ายผิด

28. การที่ตำรวจเทศกิจจับแม่ค้า – พ่อค้าหาบเร่ที่ขายของบนทางเท้า นักเรียนคิดว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือไม่เพราะเหตุใด

- ก. ถูกต้อง เพราะเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำ
- ข. ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อสังคม
- ค. ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องของการจัดระเบียบสังคม
- ง. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการเบียดเบียนผู้ที่มีฐานะยากจน
- จ. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการกระทำที่ขาดมนุษยธรรม

29. การที่คนในสังคมขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม จะส่งผลต่อเรื่องใดมากที่สุด

- ก. การว่างงาน
- ข. การขึ้นราคาสินค้า
- ค. การเรียกร้องค่าแรง
- ง. ประสิทธิภาพของงาน
- จ. ความขัดแย้งทางความคิด

30. บุคคลที่สามารถ “ ตัดความโลภ ความมักมาก และความทะเยอทะยานออกไปได้ ” แสดงว่าบุคคลนั้นได้นำหลักธรรมในข้อใดมาประพฤติปฏิบัติ

- ก. ความอดทน
- ข. ความเคารพ
- ค. ความสันโดษ
- ง. ความไม่ประมาท
- จ. ความอ่อนน้อมถ่อมตน

31. กรณีใดแสดงให้เห็นลักษณะการ ขาด “ สันโดษ ”

- ก. ดินพอกหางหมู
- ข. ปิดทองหลังพระ
- ค. เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ
- ง. เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง
- จ. คำข่าวสารกรอกหม้อ

32. ในภาวะเศรษฐกิจของไทยขณะนี้ ค่านิยมใดที่ควรให้คนไทยพึงมีและปฏิบัติอย่างเร่งด่วน

- ก. อดทน
- ข. มัธยัสถ์
- ค. กตัญญู
- ง. ซื่อสัตย์
- จ. อ่อนน้อมถ่อมตน

33. ข้อใดจัดเป็นความสุขของคนที่มีความสันโดษ
ชัดเจน ที่สุด

- ก. ความสุขด้านวัตถุ
- ข. ความสุขด้านจิตใจ
- ค. ความสุขด้านอำนาจอิทธิพล
- ง. ความสุขด้านยศถาบรรดาศักดิ์
- จ. ความสุขด้านการคบค้าสมาคม

34. ข้อใดแสดงให้เห็นว่ามี “ ฉันทะ ”

- ก. เรียนภาษาต่างประเทศเพราะสนใจในวิชานี้
- ข. เรียนภาษาต่างประเทศเพราะเลือกตามเพื่อนจะ
ได้ไม่สอบตก
- ค. เรียนภาษาต่างประเทศเพราะจะได้เป็นคนทันสมัย
- ง. เรียนภาษาต่างประเทศเพราะจะได้เดินทางไป
ต่างประเทศได้ง่าย
- จ. เรียนภาษาต่างประเทศเพราะสอบวิชานี้ได้
คะแนนดี

35. นักเรียนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วย
การอ่านหนังสือและทบทวนบทเรียนอย่างสม่ำเสมอ
และเตรียมตัวสำหรับบทเรียนใหม่ แสดงว่านักเรียนมี
“ จิตตะ ” ในด้านใด

- ก. การรู้จักสิทธิของตน
- ข. การแก้ปัญหาเพื่อตน
- ค. การอนุเคราะห์เพื่อตน
- ง. การรู้จักหน้าที่ของตน
- จ. การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อตน

36. ข้อใดเป็นลักษณะของการทำงานอย่างมี “ จิตตะ ”

- ก. จำใจทำ
- ข. ตั้งใจทำ
- ค. เข้าใจทำ
- ง. เต็มใจทำ
- จ. แข็งใจทำ

37. อัมพรไม่ชอบวิชาบัญชีและสอบวิชานี้ไม่ผ่าน
ถ้านักเรียนเป็นแม่ของอัมพร จะเริ่มแก้ปัญหาใดก่อน

- ก. หาที่เรียนพิเศษให้
- ข. สร้างความรักความชอบ
- ค. ซื้อตำราให้อ่านเพิ่มเติม
- ง. หาครูมาสอนเพิ่มเติมที่บ้าน
- จ. แนะนำให้คบเพื่อนที่เก่งวิชาบัญชี

38. บุคคลใดที่ทำงานเข้าลักษณะ “ ไฟไหม้ฟาง ”
ชัดเจนที่สุด

- ก. ประไฟไปทำงานสายเสมอจนคิดเป็นนิสัย
- ข. วรวุฒิเรียนหนังสือไม่เก่งจึงเอาตัวรอดไปวัน ๆ
- ค. ชัชวาลชอบเอาใจเพื่อน ๆ เฉพาะที่ทำประโยชน์
ให้เขาเท่านั้น
- ง. ปาริชาติขยันทำงานเฉพาะตอนแรก แล้วทั้ง
งานค้างไว้โดยอ้างว่าไม่มีเวลา
- จ. มนตรีชอบทำงานอย่างขอไปทีเพื่อให้งานเสร็จ

39. “ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ” มีความจำเป็นต่อ
การปฏิบัติในข้อใด

- ก. การตัดสินใจ
- ข. การทำงานร่วมกัน
- ค. การศึกษาเล่าเรียน
- ง. การให้ความเป็นธรรมแก่กัน
- จ. การรักษามลประโยชน์ส่วนรวม

40. การให้เกียรติและปกป้องสตรีในสังคม ช่วยลด
ปัญหาในด้านใดมากที่สุด

- ก. สุขภาพจิต
- ข. อาชญากรรม
- ค. ความยากจน
- ง. การค้าประเวณี
- จ. ความแตกร้างในครอบครัว

แบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง

1. ครูผู้สังเกตอ่านและทำความเข้าใจการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ครูผู้สังเกตพฤติกรรมนักเรียนให้สังเกตด้วยความเป็นธรรมปราศจากอคตินักเรียนที่ถูกสังเกต
3. การให้คะแนนในแต่ละพฤติกรรมที่สังเกตให้เทียบกับเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดไว้ และเขียนตัวเลข 1, 2 และ 3 ลงในช่อง

แบบสังเกตการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรม และ พฤติกรรมที่แสดงออก ชื่อ - สกุล / ระดับคะแนน	1. การพึ่งตนเอง				2. ความรับผิดชอบ				3. การรู้จักประมาณตน				รวม	
	1.1 ศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง	1.2 ทำงานด้วยตนเอง	1.3 ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง	1.4 ส่งงานด้วยตนเอง	2.1 ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ	2.2 ทำงานที่ได้รับมอบหมาย	2.3 ส่งงานตรงเวลา	2.4 เข้าห้องเรียนตรงเวลา	3.1 แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสม	3.2 ใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนอย่างเหมาะสม	3.3 แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล	3.4 ร่วมมือทำงานกลุ่ม		

ลงชื่อผู้ประเมิน.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2546

เกณฑ์การให้คะแนนการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
1. การพึ่งตนเอง 1.1 ศึกษาค้นคว้า ด้วยตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> - มีความตั้งใจจดจ่อกับการอ่านหนังสือ / เอกสารตลอดเวลา - ศึกษาทบทวนหลายครั้ง เพื่อให้ได้ความถูกต้องและตรงประเด็น - ปรึกษาครู / เพื่อนเป็นบางครั้ง - ไม่พุดคุย ไม่หยอกล้อกับเพื่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความตั้งใจอ่านหนังสือ / เอกสาร - ศึกษาทบทวนเพื่อให้ได้ความถูกต้องและตรงประเด็น - ปรึกษาครู / เพื่อนเป็นบางครั้ง - พุดคุย / หยอกล้อกับเพื่อนเป็นบางครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ตั้งใจอ่านหนังสือ / เอกสาร - ศึกษาทบทวนน้อยครั้ง เพื่อให้ได้ความถูกต้องและตรงประเด็น - ปรึกษาซักถามครู / เพื่อนเป็นประจำ - พุดคุย / หยอกล้อกับเพื่อนเป็นประจำ
1.2 ทำงานด้วยตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถนำความรู้จากการค้นคว้า การอ่านมาประกอบการทำงานได้อย่างรอบคอบถูกต้อง - มีการวางแผนการทำงานที่ดี - สามารถแก้ปัญหาระหว่างการทำงานได้ - ไม่ต้องปรึกษา / ซักถามครู / เพื่อน - ไม่พบข้อผิดพลาดในการทำงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถนำความรู้จากการค้นคว้า การอ่านมาประกอบการทำงาน - มีการวางแผนการทำงาน - สามารถแก้ปัญหาระหว่างการทำงานได้บ้าง - มีการปรึกษา / ซักถามครู / เพื่อนเป็นบางครั้ง - พบข้อผิดพลาดในการทำงาน 1 - 2 แห่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถนำความรู้จากการค้นคว้า การอ่านมาประกอบการทำงานได้น้อย - ไม่มีการวางแผนการทำงาน - สามารถแก้ปัญหาระหว่างการทำงานได้น้อยมาก - มีการปรึกษา / ซักถามครู / เพื่อนบ่อยครั้ง - พบข้อผิดพลาดในการทำงาน 3 แห่งขึ้นไป

เกณฑ์การให้คะแนนการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
1. การพึ่งตนเอง 1.3 ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง	- พยายามใช้ความรู้ความสามารถในการหาคำตอบและทำด้วยตนเองทั้งหมด - ไม่ลอกเพื่อนเลย แต่สอบถามเพื่อน / ครูบ้าง	- พยายามใช้ความรู้ความสามารถในการหาคำตอบและทำเองเป็นส่วนมาก - มีการถามครูและลอกเพื่อนเป็นบางครั้ง	- ใช้ความรู้ความสามารถในการหาคำตอบและทำเองบ้างเล็กน้อย - มีการถามและลอกเพื่อนเป็นส่วนมาก
1.4 ส่งงานด้วยตนเอง	- ส่งงานกับครูหรือคนที่ครูมอบหมายด้วยตนเองทุกครั้ง	- ผากเพื่อนส่งงานกับครูหรือคนที่ครูมอบหมายเป็นบางครั้ง	- ขอบฝากเพื่อนส่งงานกับครูหรือคนที่ครูมอบหมายเป็นประจำ
2. ความรับผิดชอบ 2.1 ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ	- ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกในกลุ่มได้ดี - สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ดีเยี่ยม จนงานสำเร็จด้วยดีก่อนกำหนดเวลา - ยอมรับข้อบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ของตน	- แสดงความพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกในกลุ่ม - สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้จนงานสำเร็จตามกำหนดเวลา - ยอมรับข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานหน้าที่ของตน	- แสดงท่าทีอยากเปลี่ยนตำแหน่งที่ได้รับจากสมาชิกในกลุ่ม - สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้น้อย ทำให้งานสำเร็จล่าช้า - ยอมรับข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานหน้าที่ของตน

เกณฑ์การให้คะแนนการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
2. ความรับผิดชอบ 2.2 ทำงานที่ได้รับมอบหมาย	<ul style="list-style-type: none"> - ตั้งใจในการทำงานตลอดเวลา - มีการวางแผน / ทำงาน / แก้ไขและตรวจสอบผลงานก่อนส่ง - ผลงานสำเร็จตามกำหนด - ไม่พูดคุยและหยอกล้อกันระหว่างการทำงาน - ยอมรับการติหรือการชม 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความตั้งใจในการ ทำงาน - มีการวางแผน / ทำงาน / แก้ไขและตรวจสอบผลงานก่อนส่ง - ผลงานสำเร็จตามกำหนด - พูดคุยและหยอกล้อกับเพื่อนระหว่างการทำงานเป็นบางครั้ง - ยอมรับการติหรือการชม 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความตั้งใจในการทำงานน้อย - ขาดการวางแผน / ทำงาน / แก้ไขและตรวจสอบผลงาน - ผลงานสำเร็จล่าช้า - ชอบพูดคุย หยอกล้อ และเล่นกันกับเพื่อนระหว่างการทำงานมาก - ยอมรับการติหรือการชม
2.3 ส่งงานตรงเวลา	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งงานตรงกำหนดเวลาทุกครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งงานล่าช้ากว่ากำหนดเป็นบางครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งงานล่าช้ากว่ากำหนดและต้องให้ทวงถามเป็นประจำ
2.4 เข้าห้องเรียนตรงเวลา	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าห้องเรียนตรงเวลาทุกครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าห้องเรียนสายประมาณ 1 – 2 ครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าห้องเรียนสาย ตั้งแต่ 3 ครั้งขึ้นไป
3. การรู้จักประมาณตน 3.1 แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสม	<ul style="list-style-type: none"> - แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสมกับสถานภาพ / ฐานะและวัย - คำนึงถึงความประหยัดและประโยชน์เป็นสำคัญ - ไม่ตัดแปลงตามสมัยนิยม 	<ul style="list-style-type: none"> - แต่งกายและใช้เครื่องประดับบางชิ้น (1-2ชิ้น) ไม่เหมาะสมกับสถานภาพ / ฐานะและวัย - คำนึงถึงความประหยัดและประโยชน์บ้าง - มีตัดแปลงตามสมัยนิยมบ้างเป็นบางส่วน 	<ul style="list-style-type: none"> - แต่งกายและใช้เครื่องประดับหลายชิ้น(3 ชิ้นขึ้นไป)ไม่เหมาะสมกับสถานภาพ / ฐานะและวัย - ไม่คำนึงถึงความประหยัดและประโยชน์ - ชอบตัดแปลงตามสมัยนิยมเป็นส่วนมาก

เกณฑ์การให้คะแนนการประพฤตินตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
<p>3. การรู้จักประมาณ ตน</p> <p>3.2 ใช้วัสดุอุปกรณ์ การเรียนอย่างเหมาะสม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนที่จำเป็นต่อการเรียนที่มีราคาไม่แพงเหมาะกับประเภทของงาน / สถานภาพ ฐานะ และวัย - ใช้อย่างถูกวิธี ประหยัด และคุ้มค่า - นำวัสดุอุปกรณ์มาครบ โดยไม่ต้องขอยืมจากเพื่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนที่จำเป็นต่อการเรียนที่มีราคาไม่แพงเหมาะกับประเภทของงาน / สถานภาพ ฐานะ และวัย - ใช้อย่างถูกวิธี ประหยัด และคุ้มค่า - นำวัสดุอุปกรณ์มาไม่ครบ ต้องขอยืมจากเพื่อนเป็นบางครั้ง (อย่างน้อย 1 – 2 อย่าง) 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนบางชิ้นที่มีราคาแพงเกินความจำเป็นไม่เหมาะกับประเภทของงาน / สถานภาพ ฐานะ และวัย - ใช้อย่างไม่ถูกวิธี ไม่ประหยัด และไม่คุ้มค่า - นำวัสดุอุปกรณ์มาไม่ครบ ต้องขอยืมจากเพื่อนเป็นส่วนมาก (ตั้งแต่ 3 อย่างขึ้นไป)
<p>3.3 แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ความรู้ความสามารถของตนในการร่วมพูด / อภิปราย / ตอบคำถาม / ถัดค้าน / เสนอแนะ / สรุปสาระได้ชัดเจนและตรงประเด็น - ใช้ถ้อยคำสุภาพ ไม่ส่งเสียงดัง ไม่ผูกขาดการพูด - ควบคุมอารมณ์ได้ - เคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นและมติของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ความรู้ความสามารถของตนในการร่วมพูด / อภิปราย / ตอบคำถาม / ถัดค้าน / เสนอแนะ / สรุปสาระได้ - ใช้ถ้อยคำสุภาพ แต่เสียงดังเป็นบางครั้ง ไม่ผูกขาดการพูด - ควบคุมอารมณ์ได้ - เคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นและมติของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ความรู้ความสามารถของตนในการร่วมพูด / อภิปราย / ตอบคำถาม / ถัดค้าน / เสนอแนะ / สรุปสาระได้น้อย - ใช้ถ้อยคำสุภาพ ขอบเสียงดัง - ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ - เคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นและมติของกลุ่ม

เกณฑ์การให้คะแนนการประพฤติดนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คุณธรรม / พฤติกรรม ที่แสดงออก	คะแนน		
	3	2	1
<p>3. การรู้จักประมาณ ตน</p> <p>3.4 ร่วมมือ ทำงานกลุ่ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่เพิกเฉยและใช้ศักยภาพ ภาพของตนอย่างเต็ม ความสามารถในการมีส่วน ร่วมในการทำงานอย่างมี ขั้นตอนโดยมีการวางแผน / ทำงาน / แก้ไขและตรวจ สอบผลงานของกลุ่มได้ดี - สมาชิกทุกคนมีความ สามัคคีร่วมคิดร่วมทำงาน ตามหน้าที่ - ยอมรับผลงานของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่เพิกเฉยและใช้ศักยภาพ ของตนในการมีส่วนร่วมใน การทำงานอย่างมีขั้นตอน โดยมีการวางแผน / ทำงาน / แก้ไขและตรวจสอบผลงาน ของกลุ่มได้ - สมาชิกบางคนไม่ร่วมคิด ร่วมทำงานตามหน้าที่ - ยอมรับผลงานของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - เพิกเฉยและใช้ศักยภาพ ของตนในการมีส่วนร่วมใน การทำงานอย่างมีขั้นตอน โดยมีการวางแผน / ทำงาน / แก้ไขและตรวจ สอบผลงานของกลุ่มได้ น้อย - สมาชิกส่วนมากไม่ร่วม คิดร่วมทำงานตามหน้าที่ - ยอมรับผลงานของกลุ่ม

ภาคผนวก ช

- แผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ
- แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา

แผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้น ปวช. 1
หน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา เรื่อง ทิศ 6

ภาคเรียนที่ 1 / 2546
เวลา 2 ชั่วโมง

สาระสำคัญ

ทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่จัดระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมให้รู้สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ ที่ตนพึงปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้สามารถ ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายและองค์ประกอบทิศ 6 ได้
2. นักเรียนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคลโดยใช้หลักธรรมทิศ 6 ได้
3. นักเรียนสามารถสรุปลักษณะเด่นของหลักธรรมเรื่องทิศ 6 ที่สร้างสันติสุขในสังคมได้
4. นักเรียนสามารถเสนอแนะวิธีการปฏิบัติตนของสมาชิกในสังคมตามหลักทิศ 6 ได้

สาระการเรียนรู้

ทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลที่พึงมีต่อกัน ซึ่งปรากฏใน สิงคาลกสูตร มีองค์ประกอบดังนี้

1. ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้าหรือทิศตะวันออก คือ บิดามารดา ซึ่งในฐานะที่เราเป็น บุตร พึ่งเคารพ บิดามารดาเพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน
2. ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวาหรือทิศใต้ คือ ครูอาจารย์ ซึ่งในฐานะที่เราเป็น ศิษย์ พึ่งเคารพครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิโนยบุคคล ควรแก่การบูชา
3. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลังหรือทิศตะวันตก คือ สามีภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ ข้างหลัง
4. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้ายหรือทิศเหนือ คือ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรค ภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ
5. เหวฐิมทิศ ทิศเบื้องล่าง คือ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้
6. อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวช เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม

กระบวนการเรียนรู้

1. ชี้นำ

1.1 ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยให้นักเรียนจับฉลาก ให้แต่ละกลุ่มเลือก ประธาน เลขานุการ และผู้รายงาน

1.2 ครูสนทนากับนักเรียนเรื่องครอบครัวของนักเรียนว่ามีใครบ้าง ทำอาชีพอะไรและมีการปฏิบัติต่อกันอย่างไร

2. ขั้นสอน

2.1 ขั้นมอบหมายงาน ให้เลขานุการกลุ่มมารับบัตรกำหนดงาน บัตรบันทึกการรายบุคคล บัตรบันทึกการกรกลุ่ม กรณีตัวอย่าง เอกสารประกอบการเรียน และแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

2.2 ขั้นรวบรวมข้อมูลความรู้หลักการ ให้นักเรียนศึกษากรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” และเอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “ทิศ 6”

2.3 ขั้นใช้วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยให้นักเรียนศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการจากกรณีตัวอย่างและเอกสารประกอบการเรียน เพื่อวิเคราะห์ให้ได้ข้อเท็จจริง ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งที่จะนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยวิธีคิดต่อไปนี้

2.3.1 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” ที่กำหนด ให้นักเรียนแต่ละคนศึกษา โดยใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยว่า “ทำไมคุณจึงไม่ยอมให้เพื่อนๆ ไปที่บ้าน” และบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้ และสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการกรกลุ่ม

2.3.2 ให้นักเรียนแต่ละคนคิดวิเคราะห์ต่อว่า “สาเหตุใดบ้างที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก” โดยใช้วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ เพื่อจะรู้ว่าปัญหานั้นๆ ที่เกิดขึ้น สามารถแยกให้เห็นสาเหตุอื่นๆ ที่มาสนับสนุนให้เกิดเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้างเพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อสถานการณ์นั้นๆ และบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 2 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้ และสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการกรกลุ่ม

2.3.3 ให้นักเรียนแต่ละคนวิเคราะห์ “บทบาทของคุณ” ในแง่คิดในด้านคุณและโทษมีอะไรบ้าง โดยใช้วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เพื่อนักเรียนจะได้มีส่วนที่เป็นคุณหรือเป็นข้อดีมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตต่อไป และส่วนที่เป็นโทษหรือเป็นข้อเสียจะได้ช่วยกันหาทางออกที่ดีและถูกต้องต่อไป และบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 3 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้ และสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการกรกลุ่ม

2.3.4 ให้นักเรียนแต่ละคนคิดหาทางออก ในส่วนที่เป็นสาเหตุ จากข้อ 2.3.2 และในส่วนที่เป็นโทษหรือเป็นข้อเสีย จากข้อ 2.3.3 โดยใช้วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยหรืออุปมาอุปไมย เพื่อนักเรียนจะได้แก้ไขและนำสิ่งที่ดีงามและถูกต้องที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนและสังคม โดยใช้หลักธรรมของคณิศ (สัตบุรุษ) หลักศีลธรรม หลักกฎหมายมาเป็นเกณฑ์ในการคิดพิจารณาเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติต่อไป และบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 4 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้ และสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการกรกลุ่ม

2.4 ขั้นเสนอผลอภิปราย ให้ตัวแทนของกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นผู้รายงานออกมารายงานและแนวปฏิบัติของกลุ่ม ครูจะร่วมสรุปเพื่อให้ทางเลือกและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.5 ขั้นสรุป

2.5.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน โดยครูจะเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.5.2 ครูให้นักเรียนแต่ละคนตอบคำถามโดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล
ตอนที่ 5

กระบวนการวัดและประเมินผล

1. ครูให้นักเรียนประเมินพฤติกรรมตนเอง ว่าตนเองเป็นอย่างไร รู้อะไรบ้าง อะไรที่อยากรู้เพิ่มเติม ต้องแก้ไขพฤติกรรมของตนในเรื่องใดบ้าง ลงในแบบประเมินพฤติกรรมตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น
2. ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนจากบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 5 และแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

แหล่งการเรียนรู้

1. เอกสารประกอบการเรียน “ ทิศ 6 ”
2. กรณีตัวอย่าง เรื่อง “ ครอบครัวของตู่ ”
3. บัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 5 และบัตรบันทึกการกลุ่ม

บัตรกำหนดงาน

1. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเปลี่ยนแปลงตำแหน่งบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่มทุกครั้ง เมื่อเปลี่ยนบทเรียนใหม่ โดยปฏิบัติดังนี้
 - 1.1 ประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกระตุ้นการทำงาน การแสดงความคิดเห็นและนำการอภิปรายของสมาชิกภายในกลุ่ม
 - 1.2 เลขานุการ มีหน้าที่สรุปและบันทึกข้อสรุปจากการอภิปรายของกลุ่ม
 - 1.3 ผู้รายงาน มีหน้าที่รายงานข้อคิดเห็น และข้อสรุปจากการอภิปรายของกลุ่ม
 - 1.4 สมาชิก มีหน้าที่ร่วมมือทำงานด้วยการอภิปรายแสดงความคิดเห็น
2. แจกเอกสารให้กับนักเรียนทุกคน หากได้รับเอกสารไม่ครบให้ติดต่อกับครูผู้สอน
3. ให้นักเรียนทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ ครอบครัวยุคใหม่ ” และเอกสารประกอบการเรียนเรื่อง ทศ 6 และทำกิจกรรมตามขั้นตอนต่อไปนี้
 - 3.1 ศึกษาด้วยตนเองก่อนและบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล
 - 3.2 ร่วมอภิปรายกับสมาชิกภายในกลุ่ม ในประเด็นเดิมโดยใช้ความคิดเห็นของตนที่บันทึกไว้ และสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายกลุ่ม
4. ประธานกลุ่มนำสมาชิกทุกคนร่วมกันศึกษาค้นคว้าแสดงความคิดเห็น สรุปตามประเด็น และขั้นตอนดังนี้
 - 4.1 “ ทำไมคุณจึงไม่อยากให้เพื่อนๆไปที่บ้าน ” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบสืบสาวเหตุปัจจัย นักเรียนแต่ละคนบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1 และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายกลุ่ม
 - 4.2 “ สาเหตุใดบ้างที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก ” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบแยกแยะส่วนประกอบ นักเรียนแต่ละคนบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 2 และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายกลุ่ม
 - 4.3 วิเคราะห์ “ บทบาทของคุณแม่และพ่อ ” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบเห็นคุณโทษและทางออก นักเรียนแต่ละคนบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 3 และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายกลุ่ม
 - 4.4 หาทางออก โดยนำส่วนที่เป็นสาเหตุจาก ข้อ 4.2 และในส่วนที่เป็นโทษหรือข้อเสีย จากข้อ 4.3 มาหาแนวทางแก้ไข โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบอุปมาอุปไมยเร้าคุณธรรม นักเรียนแต่ละคนบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 4 และเลขานุการบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายกลุ่ม
5. เลขานุการร่วมกับผู้รายงานตรวจสอบความเรียบร้อยบัตรบันทึกการรายกลุ่ม ตอนที่ 1 – 4 เพื่อเสนอหน้าชั้นเรียน
6. ให้ผู้รายงานของแต่ละกลุ่มออกมาเสนอผลงาน กลุ่มละ 3 – 5 นาที
7. นักเรียนแต่ละคนตอบคำถามในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 5
8. นักเรียนประเมินพฤติกรรมตนเองลงในแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง
9. เลขานุการกลุ่มรวบรวมผลงานส่ง คือ บัตรบันทึกการรายบุคคลตอนที่ 1 – 5 และบัตรบันทึกการรายกลุ่ม ตอนที่ 1 – 4 ส่งครูเมื่อหมดคาบเรียน

บัตรบันทึกการรายการรายบุคคล

ชื่อ – นามสกุลชั้น ปวช. 1เลขที่.....กลุ่ม.....
 หน่วยงานเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนาเรื่อง ทิศ 6

คำชี้แจง จากกรณีตัวอย่าง และเอกสารประกอบการเรียนให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

ตอนที่ 1 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” “ทำไมคุณจึงไม่อยากให้เพื่อน ๆ ไปที่บ้าน” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

.....

ตอนที่ 2 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” “สาเหตุใดบ้างที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบแยกแยะส่วนประกอบ

1.
2.
3.

ตอนที่ 3 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” ให้วิเคราะห์ “บทบาทของคุณ” แ่งคิดในด้านคุณและโทษมีอะไรบ้าง โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบเห็นคุณโทษและทางออก

คุณ (ข้อดี)	โทษ (ข้อเสีย)
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

ตอนที่ 4 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” ”หาทางออก จากส่วนที่เป็นสาเหตุในตอน 2 และจากส่วนที่เป็นโทษหรือข้อเสียในตอน 3 มาหาแนวทางแก้ไขที่ตรงจุดและถูกต้องที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและการประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตรงตามต่อไป” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบอุปมาอุปไมยปลุกเร้าคุณธรรม

1.
2.
3.

ตอนที่ 5 จากเอกสารประกอบการเรียน ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนเรื่อง ทิศ 6 แก่สังคาลกะ

.....

.....

2. องค์ประกอบทิศ 6 ตามหลักสังคาลกสูตร มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

3. ในอนาคตเมื่อนักเรียนมีคู่ครอง นักเรียนจะประพฤติตนอย่างไรบ้างเพื่อให้ครอบครัวของนักเรียนมีความสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลานสืบไป

.....

.....

.....

4. จากกรที่มีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์กับขรราวาสโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงและผลประโยชน์ทางวัดในแง่ลบ บ่อย ๆ นักเรียนคิดว่าเป็นเพราะเหตุใด และจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนมีเพื่อนที่มีปัญหาด้านเรียน ในฐานะที่นักเรียนเป็นเพื่อนควรปฏิบัติตนต่อเพื่อนและแนะนำเพื่อนอย่างไร

.....

.....

.....

6. จงสรุปลักษณะเด่นของทิศ 6 ที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุข

.....

.....

.....

7. ในฐานะที่นักเรียนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมจะปฏิบัติตนอย่างไรบ้างตามหลักทิศ 6

.....

.....

.....

บัตรบันทึกรายการกลุ่ม

กลุ่ม.....

หน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา เรื่อง ทิศ 6

- สมาชิกกลุ่มประกอบด้วย 1. ประธาน
 2. เลขานุการ
 3. ผู้รายงาน
 4. สมาชิก
 5. สมาชิก

คำชี้แจง จากกรณีตัวอย่าง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

ตอนที่ 1 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” “ทำไมคุณจึงไม่อยากให้เพื่อน ๆ ไปที่บ้าน” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

ตอนที่ 2 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” “สาเหตุใดบ้างที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบแยกแยะส่วนประกอบ

1.
 2.
 3.

ตอนที่ 3 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” ให้วิเคราะห์ “บทบาทของคุณ” แง่คิดในด้านคุณ และโทษมีอะไรบ้าง โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบเห็นคุณโทษและทางออก

คุณ (ข้อดี)	โทษ (ข้อเสีย)
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

ตอนที่ 4 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ” “หาทางออก จากส่วนที่เป็นสาเหตุในตอน 2 และจากส่วนที่เป็นโทษหรือข้อเสียในตอน 3 มาหาแนวทางแก้ไขที่ตรงตามและถูกต้องที่นำไปสู่การแก้ปัญหา และการประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตรงตามต่อไป” โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบอุปมาอุปไมย

1.
 2.
 3.

แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้น ปวช. 1 ภาคเรียนที่ 1 / 2546
 หน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา เรื่อง ทิศ 6 เวลา 2 ชั่วโมง

สาระสำคัญ

ทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่จัดระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมให้รู้สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ที่ตนพึงปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายและองค์ประกอบทิศ 6 ได้
2. นักเรียนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคลโดยใช้หลักธรรมทิศ 6 ได้
3. นักเรียนสามารถสรุปลักษณะเด่นของหลักธรรมเรื่องทิศ 6 ที่สร้างสันติสุขในสังคมได้
4. นักเรียนสามารถเสนอแนะวิธีการปฏิบัติตนของสมาชิกในสังคมตามหลักทิศ 6 ได้

สาระการเรียนรู้

ทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลที่พึงมีต่อกัน ซึ่งปรากฏในสังคาลกสูตร มีองค์ประกอบดังนี้

1. บุรุษทิศ ทิศเบื้องหน้าหรือทิศตะวันออก คือ บิดามารดา ซึ่งในฐานะที่เราเป็น บุตร พึ่งเคารพ บิดามารดาเพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน
2. ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวาหรือทิศใต้ คือ ครูอาจารย์ ซึ่งในฐานะที่เราเป็น ศิษย์ พึ่งเคารพครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิไนยบุคคล ควรแก่การบูชา
3. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลังหรือทิศตะวันตก คือ สามเณรเพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง
4. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้ายหรือทิศเหนือ คือ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ
5. เทภูจิมทิศ ทิศเบื้องล่าง คือ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้
6. อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวช เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม

กระบวนการเรียนรู้

1. ชี้นำ

1.1 ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยให้นักเรียนจับฉลาก ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน เลขานุการ และผู้รายงาน

1.2 ครูสร้างบรรยากาศที่ดีในชั้นเรียน ครูสนทนากับนักเรียนถึงครอบครัวของนักเรียนว่ามีใครบ้างที่อยู่ด้วยกันและมีการปฏิบัติต่อกันอย่างไรบ้าง

2. ชั้นสอน

2.1 อธิสึลศึกษา จากการสนทนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในชั้นนำ ครูให้นักเรียนแต่ละคนพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ว่าตนเองกระทำถูก – ผิด ตามหลักการเหล่านั้นหรือไม่ โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 1 ด้วยคำถามต่อไปนี้

- พ่อแม่ของนักเรียนเคยว่ากล่าวตักเตือนหรืออบรมนักเรียนในเรื่องใดบ้าง
- นักเรียนแสดงพฤติกรรมได้ตอบอย่างไรบ้าง
- นักเรียนมีความรู้สึกต่อพฤติกรรมที่แสดงออกในขณะนั้นอย่างไรบ้าง

2.2 อธิจิตตศึกษา ครูให้นักเรียนปฏิบัติสมาธิ 10 นาทีด้วยการปฏิบัติดังนี้

2.2.1 ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย แล้วนั่งสมาธิ

2.2.2 ทำสมาธิโดยการกำหนดลมหายใจเข้า–ออกโดยการเลือกวิธีใดวิธีหนึ่ง คือ

2.2.2.1 กำหนดลมหายใจเข้า “พุท” กำหนดลมหายใจออก “โธ”

2.2.2.2 กำหนดการยุบพองของท้อง โดยหายใจเข้าท้องพอง กำหนดว่า “พอง” หายใจออกท้องยุบ กำหนดว่า “ยุบพอง”

ขณะปฏิบัติสมาธิให้นักเรียนทุกคนนำอริยมรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิมาพิจารณา ให้จิตเกิดความสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน เพื่อให้เกิดปัญญา และนำมาใช้ในการศึกษาขั้นต่อไป

2.3 อธิปัญญาศึกษา

2.3.1 หลังจากนักเรียนทำสมาธิในชั้นอธิจิตตศึกษาและเกิดปัญญา ให้นักเรียนแต่ละคนพิจารณาเปรียบเทียบพฤติกรรมของตนที่แสดงในชั้นอธิสึลศึกษาว่าแตกต่างกันอย่างไร โดยนำปัญญาที่เกิดจากการทำสมาธิมาพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ด้วยการตอบคำถามต่อไปนี้

- พฤติกรรมที่ได้ตอบพ่อแม่ขณะนั้นเหมาะสมหรือไม่ และเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม

- นักเรียนมีแนวทางแก้ไขตนเองอย่างไรเพื่อไม่แสดงพฤติกรรมนั้นๆ อีก
- นักเรียนคิดว่าเพราะเหตุใดพ่อแม่จึงต้องว่ากล่าวตักเตือนหรืออบรมลูกๆ
- นักเรียนต้องประพฤติปฏิบัติตนต่อพ่อแม่อย่างไร

โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 2

2.3.2 ให้นักเรียนแต่ละคนภายในกลุ่มศึกษารณคดีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของตุน” และเอกสารประกอบการเรียนเรื่อง ทศ 6 ด้วยการตอบคำถามต่อไป

- เพราะเหตุใดตุนจึงไม่ยอมให้เพื่อนๆ ไปที่บ้าน
- สาเหตุของการประพุดนอกใจกันในสังคมน่าจะเป็นเพราะเหตุใดบ้าง
- พฤติกรรมใดของตุนที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้
- พฤติกรรมใดของพ่อและแม่ที่ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง
- เพื่อนของตุนสามารถช่วยตุนได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- ถ้าจะช่วยครอบครัวตุนได้อย่างไร
- บทบาทของพระมีส่วนช่วยลดปัญหาสังคมได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 3 หลังจากนั้นให้ร่วมกันอภิปรายภายในกลุ่มโดยใช้สิ่งที่ตนเองคิดมาแสดงความคิดเห็น และสรุปบันทึกเป็นมติของกลุ่มโดยเลขานุการกลุ่มบันทึกลงในบัตรบันทึก-รายการกลุ่ม

2.4 ชั้นเสนอผลอภิปราย ให้ตัวแทนของกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นผู้รายงานออกมารายงานและแนวปฏิบัติของกลุ่ม ครูจะร่วมสรุปเพื่อให้ทางเลือกและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.5 ชั้นสรุป

2.5.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียนโดยครูจะเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.5.2 ครูให้นักเรียนตอบคำถาม โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 4

กระบวนการวัดและประเมินผล

1. ครูให้นักเรียนประเมินพฤติกรรมของตนเอง ว่าตนเองเป็นอย่างไร รู้อะไรบ้าง อะไรที่อยากรู้เพิ่มเติม ต้องแก้ไขพฤติกรรมของตนในเรื่องใดบ้าง ลงในแบบประเมินพฤติกรรมตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนจากบัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 4 และแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

แหล่งการเรียนรู้

1. เอกสารประกอบการเรียน “ ทิศ 6 ”
2. กรณีตัวอย่าง เรื่อง “ ครอบครัวของต๋น ”
3. บัตรบันทึกรายการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 4 และบัตรบันทึกรายการกลุ่ม

บัตรกำหนดงาน

1. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเปลี่ยนแปลงตำแหน่งบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่มทุกครั้ง เมื่อเปลี่ยนบทเรียนใหม่ โดยปฏิบัติดังนี้
 - 1.1 ประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน กระตุ้นการทำงาน การแสดงความคิดเห็นและนำการอภิปรายของสมาชิกภายในกลุ่ม
 - 1.2 เลขานุการ มีหน้าที่สรุปและบันทึกข้อสรุปจากการอภิปรายของกลุ่ม
 - 1.3 ผู้รายงาน มีหน้าที่รายงานข้อคิดเห็น และข้อสรุปจากการอภิปรายของกลุ่ม
 - 1.4 สมาชิก มีหน้าที่ร่วมมือทำงานด้วยการอภิปรายแสดงความคิดเห็น
2. แจกเอกสารให้กับนักเรียนทุกคน หากได้รับเอกสารไม่ครบให้ติดต่อกับครูผู้สอน
3. ในชั้นอภิธานศึกษาให้สมาชิกแต่ละคนตอบคำถามโดยพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาวาจา สัมมาสัมมัตตะ และสัมมาอาชีวะ โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1
4. ในชั้นอธิจิตศึกษา ให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติสมาธิแบบอานาปานสติ 10 นาที
5. จากข้อ 4 หลังจากจิตสงบเป็นสมาธิและเกิดปัญญาให้สมาชิกแต่ละคนพิจารณาเปรียบเทียบพฤติกรรมของตนที่แสดงในชั้นอธิธานศึกษาว่าแตกต่างกันอย่างไรและตอบคำถาม โดยพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ โดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 2
6. ให้สมาชิกทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่างเรื่อง "ครอบครัวของตู่" และเอกสารประกอบการเรียนเรื่อง ทศ 6 และทำกิจกรรมตามขั้นตอนต่อไปนี้
 - 6.1 ศึกษาด้วยตนเองก่อน โดยพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ และตอบคำถามโดยบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 3
 - 6.2 ประธานนำกลุ่มสมาชิกร่วมกันอภิปราย โดยใช้สิ่งที่ตนเองคิดจากข้อ 6.1 มาแสดงความคิดเห็นและสรุปบันทึกเป็นมติของกลุ่มโดยเลขานุการกลุ่มบันทึกลงในบัตรบันทึกการรายกลุ่ม
7. เลขานุการกับผู้รายงานร่วมกันตรวจสอบความเรียบร้อยบัตรบันทึกการรายกลุ่มเพื่อเสนอหน้าชั้นเรียน
8. ให้ผู้รายงานของแต่ละกลุ่มออกมาเสนอผลงาน กลุ่มละ 3 – 5 นาที
9. นักเรียนแต่ละคนตอบคำถามในบัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 4
10. นักเรียนประเมินพฤติกรรมตนเองลงในแบบประเมินพฤติกรรมตนเอง
11. เลขานุการกลุ่มรวบรวมผลงานส่ง คือ บัตรบันทึกการรายบุคคล ตอนที่ 1 – 4 และบัตรบันทึกการรายกลุ่ม ตอนที่ 3 ส่งครูเมื่อหมดคาบเรียน

บัตรบันทึกการรายบุคคล

ชื่อ - นามสกุล ชั้น ปวช. 1 เลขที่ กลุ่ม.....
 หน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา เรื่อง ทิศ 6

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ในชั้นนิสิตศึกษา พิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ

1. พ่อแม่ของนักเรียนเคยว่ากล่าวตักเตือนหรืออบรมนักเรียนในเรื่องใดบ้าง

.....

2. นักเรียนแสดงพฤติกรรมได้ตอบอย่างไรบ้าง

.....

3. นักเรียนมีความรู้สึกต่อพฤติกรรมที่แสดงออกในขณะนั้นอย่างไรบ้าง

.....

ตอนที่ 2 ในชั้นนิสิตปัญญาศึกษา (หลังจากทำสมาธิในชั้นนิสิตจิตศึกษา จิตสงบเป็นสมาธิและเกิดปัญญาให้สมาชิกแต่ละคนเปรียบเทียบพฤติกรรมของตนในชั้นนิสิตศึกษา) พิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

1. พฤติกรรมที่ได้ตอบพ่อแม่ขณะนั้นเหมาะสมหรือไม่ และเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม

.....

2. นักเรียนมีแนวทางแก้ไขตนเองอย่างไรเพื่อไม่แสดงพฤติกรรมนั้นๆ อีก

.....

3. นักเรียนคิดว่าเพราะเหตุใดพ่อแม่จึงต้องว่ากล่าวตักเตือนหรืออบรมลูกๆ

.....

4. นักเรียนต้องประพฤติปฏิบัติตนต่อพ่อแม่อย่างไร

.....

ตอนที่ 3 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ ครอบครัวยุคใหม่ ”

1. เพราะเหตุใดคุณจึงไม่อยากให้เพื่อนๆ ไปที่บ้าน

.....

.....

2. สาเหตุของการประพัตินอกใจกันในสังคมน่าจะเป็นเพราะเหตุใดบ้าง

.....

.....

.....

3. พฤติกรรมใดของคุณที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้

.....

.....

.....

4. พฤติกรรมใดของพ่อและแม่ที่ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง

.....

.....

.....

5. เพื่อนของคุณสามารถช่วยคุณได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

6. ถ้าจะช่วยครอบครัวคุณได้อย่างไร

.....

.....

.....

7. บทบาทของพระมีส่วนช่วยลดปัญหาสังคมได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 จากเอกสารประกอบการเรียน ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนเรื่อง ทิศ 6 แก่สังคาลกะ

.....

.....

2. องค์ประกอบของทิศ 6 ตามหลักสังคาลกสูตร มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคตเมื่อนักเรียนมีคู่ครอง นักเรียนจะประพฤติตนอย่างไรบ้างเพื่อให้ครอบครัวของนักเรียนมีความสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลานสืบไป

.....

.....

.....

4. จากการที่มีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์กับชวราวาสโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงและผลประโยชน์ทางวัดในแง่ลบบ่อย ๆ นักเรียนคิดว่าเป็นเพราะเหตุใด และจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนมีเพื่อนที่มีปัญหาด้านเรียน ในฐานะที่นักเรียนเป็นเพื่อนควรปฏิบัติตนต่อเพื่อนและแนะนำเพื่อนอย่างไร

.....

.....

.....

6. จงสรุปลักษณะเด่นของทศ 6 ที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุข

.....

.....

.....

7. ในฐานะที่นักเรียนเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในสังคมจะปฏิบัติตนอย่างไรบ้างตามหลักทศ 6

.....

.....

.....

บัตรบันทึกรายการกลุ่ม

กลุ่ม.....

หน่วยการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา เรื่อง ทิศ 6

- สมาชิกกลุ่มประกอบด้วย 1. ประธาน
 2..... เลขานุการ
 3..... ผู้รายงาน
 4. สมาชิก
 5. สมาชิก

คำชี้แจง ประธานกลุ่มนำสมาชิกทุกคนร่วมกันศึกษาค้นคว้า แสดงความคิดเห็น และสรุป โดยพิจารณาตามหลักอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ และตอบคำถามต่อไปนี้

ตอนที่ 3 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ”

1. เพราะเหตุใดคุณจึงไม่ยอมให้เพื่อนๆ ไปที่บ้าน

.....

2. สาเหตุของการประพฤตินอกใจกันในสังคมน่าจะเป็นเพราะเหตุใดบ้าง

.....

3. พฤติกรรมใดของคุณที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้

.....

4. พฤติกรรมใดของพ่อและแม่ที่ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง

.....

5. เพื่อนของคุณสามารถช่วยคุณได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

6. ถ้าจะช่วยครอบครัวคุณได้อย่างไร

.....

7. บทบาทของพระมีส่วนช่วยลดปัญหาสังคมได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

กรณีตัวอย่าง เรื่อง “ครอบครัวของคุณ”

สมพร พงษ์เสถียรศักดิ์

คุณ เป็นลูกชานาที่ฐานะดีในจังหวัดราชบุรี คุณเป็นเด็กเรียนดี กิจกรรมเด่น บำเพ็ญประโยชน์ ทำให้คุณและโรงเรียนได้รับรางวัลเสมอ นอกจากนี้คุณยังชอบชวนเพื่อนๆ ไปเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และช่วยกิจกรรมวัดเป็นประจำจึงได้ค่าชมจากครอบครัวเสมอ

ครอบครัวคุณพ่อคุณแม่มีที่นาประมาณร้อยกว่าไร่ ทั้งทำเองบ้างเล็กน้อยและที่เหลือให้คนอื่นเช่าทำ และที่บ้านยังเปิดร้านขายของชำมีอ้าที่มีนิสัยช่างพูดช่างคุยเป็นลูกจ้างช่วยขายและส่งของให้ลูกค้า คุณกับพี่น้องช่วยงานพ่อแม่เสมอ แม่เป็นคนขยันอีกทั้งเอาใจใส่ครอบครัวและลูกจ้างดีมาก ส่วนพ่อก็เป็นคนขยันเช่นกันและยังมีอัธยาศัยดี ชอบออกสังคมและสังสรรค์กับเพื่อนๆ ต่อมาพ่อแม่ไม่มีเมียน้อย และเมียน้อยมักมาหาเรื่องกับแม่และมาอาละวาดที่บ้านบ่อยๆ จนทำให้พ่อและแม่ต้องทะเลาะกันบ่อยและรุนแรงขึ้นจนระยะหลังพ่อกลับบ้านบ้างไม่กลับบ้านบ้าง คุณกับพี่น้องต่างช่วยกันปลอบแม่และพาแม่ไปหาหลวงพ่ที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมให้จิตใจสงบขึ้นและได้ขอร้องอ้าไม่ให้นำเรื่องในบ้านไปเล่าให้คนอื่นฟังซึ่งอ้าก็รับปากอย่างไม่เต็มเสียงนัก

ต่อมาแม่ตัดสินใจขอหย่ากับพ่อ พ่อยอมหย่าแต่ยังคงรับผิดชอบส่งเสียลูกๆ และมาเยี่ยมลูกเป็นประจำในวันหยุด แต่ถ้าพ่อมาเยี่ยมบ้านครั้งใด เมียน้อยจะตามมาอาละวาดทุกทีเพราะกลัวพ่อไม่กลับไป แม่ครอบครัวคุณจะเป็นอย่างนี้ คุณกับพี่น้องไม่ทำตัวเหลวไหลประชดชีวิตในทางที่ผิด คุณยังคงตั้งใจเรียนและสอบเข้าเรียนต่อระดับปริญญาตรีได้ที่นครปฐม และพักอยู่ในหอพักของมหาวิทยาลัยร่วมกับเพื่อนๆ ในวันสุดท้ายคุณไม่ชอบกลับบ้านเหมือนเพื่อนๆ คุณมีกลุ่มเพื่อนรักและสนิทกันมากที่คอยแนะนำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พอถึงวันหยุดหลายๆ วัน คุณและเพื่อนๆ จะผลัดกันไปเที่ยวบ้านของแต่ละคน

และในวันหยุดคราวนี้ถึงคิวที่คุณต้องพาเพื่อนไปเที่ยวบ้านของตน แต่คุณมีที่ทำอึดอัดไม่อยากจะไปเพื่อนๆ ไปที่บ้านเพราะกลัวเพื่อนไปเจอสภาพที่บ้าน คุณจึงมีข้อเสนอกับเพื่อนๆ

คุณ : อย่าไปที่บ้านเราเลยนะ ไม่มีอะไรน่าเที่ยวเลย ช่วงนี้แฉ่งจะตายไป พวกเราเปลี่ยนไปที่บ้านของกบที่อุบลฯ ดีกว่าเพราะมีงานแห่เทียนน่าสนุกกว่าอีก แถมข้าวเหนียวไก่ย่างส้มตำแสนอร่อย

เจน : ไม่เอาปีที่แล้วเพิ่งไปมา ถึงคิวแฉ่งแล้วอย่าโยกโย้ แฉ่งอะไรปิดบังพวกฉัน แล้วฉันอยากไปดูเขาทำโองม้งกรด้วย

หมู : ฉันอยากไปเที่ยวที่ถ้ำค้างคาว ตลาดน้ำ แล้วยังที่อื่นๆ ที่เจ้าภาพอยากพาไป ... O.K. มั้ย... พวกเรา

อ้วน : O.K. เลย แต่อย่าลืมพาไปหมู่บ้านห้าตุ๊กตาดนะ ฉันจะได้ซื้อตุ๊กตาคอมพิวเตอร์ ผักน่องด้วย

กบ : งั้นพวกเราไปเก็บเสื้อผ้าเตรียมเดินทางเลย เจอกันหน้าหอตอนบ่ายสองจะได้ถึงบ้านคุณไม่ค้างเกินไปและจะได้กินข้าวเย็นที่บ้านคุณ

ถ้านักเรียนเป็นคุณจะทำอย่างไรดี

เอกสารประกอบการเรียน เรื่อง “ ทิศ 6 ”

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่รวมกันเป็นสังคม เพราะมนุษย์จำเป็นต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมทั้งต้องการความรักความอบอุ่นและความเป็นเพื่อนจากผู้อื่น การอยู่รวมกันเป็นสังคมนั้นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในกลุ่มอย่างเป็นระเบียบ มีรูปแบบซึ่งแต่ละบุคคลหรือกลุ่มได้ติดต่อกัน โดยทุกสังคมต้องกำหนดให้บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมมีสถานภาพต่างๆ ขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้ประพฤติปฏิบัติตามสถานภาพ และสามารถแสดงบทบาทได้ถูกต้องตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่

และโดยทั่วไปสถานภาพและบทบาทจะมีความสัมพันธ์กัน เพราะบุคคลจะแสดงบทบาทตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพนั้น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องไปเกี่ยวข้องกับสถานภาพและบทบาทของบุคคลอื่นๆ ด้วย ซึ่งตามหลักทศ 6 ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคลที่ต้องสัมพันธ์กันทางสังคม จะได้พยายามปฏิบัติและรับผิดชอบหน้าที่นั้นๆ ให้ถูกต้องและดีที่สุดในซึ่งประวัติความเป็นมาของทศ 6 ในพระพุทธศาสนาไว้ว่า

ในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคประทับ ณ วัคเวฬุวัน ใกล้กรุงราชคฤห์ รัฐมคธ เช้าวันหนึ่งพระองค์ได้เสด็จสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กหนุ่มคนหนึ่ง ชื่อ สิงคาลกะ อาบน้ำตัวเปียก เสื้อผ้าเปียกกำลังยกมือไหว้ทิศต่างๆ อยู่ จึงตรัสถามเขาว่า ทำอะไร ก็ได้รับคำตอบว่า บิดาสั่งไว้ก่อนที่ท่านจะถึงแก่กรรมว่า ให้ไหว้ทิศทั้งหลายในลักษณะที่ท่านทำอยู่นั้น พระองค์จึงตรัสว่า ในพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนามีการสอนให้ไหว้ทิศด้วยแต่ไม่ต้องทำอย่างที่ท่านทำเมื่อสิงคาลกะกราบทูลถามให้ทรงอธิบายพระองค์จึงทรงแสดงธรรมเรื่อง “ ทศ 6 ” ที่บุคคลต้องสัมพันธ์กันทางสังคมเพื่อให้รู้ว่า ตน ต้องมีความสัมพันธ์กับ ใคร บ้าง และต้องมีหน้าที่อะไรบ้างตามฐานะทศทั้ง 6 จะได้พยายามปฏิบัติและรับผิดชอบต่อหน้าที่นั้นๆ ให้ถูกต้องและดีที่สุด เช่น บิดามารดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรสหายกับมิตรสหาย นายจ้างกับคนรับใช้และคนงาน และสมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวชกับคฤหัสถ์ หรือศาสนิกชน ซึ่งปรากฏในสังคาลกสูตร มีองค์ประกอบดังนี้

1. ปุรัตถิมทิส ทิศเบื้องหน้าหรือทิศตะวันออก คือ บิดามารดา ซึ่งในฐานะที่เราเป็น บุตรพึงเคารพบิดามารดาเพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน ดังนั้นต่างฝ่ายพึงมีหน้าที่และปฏิบัติต่อกันดังนี้

บิดามารดาอนุเคราะห์บุตร	บุตรธิดาพึงเคารพบิดามารดา
<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว - ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี - ให้ศึกษาศิลปวิทยาอันเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของตน - เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร เพื่อให้บุตรมีหลักฐานมั่นคง - มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส 	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบ - ช่วยทำกิจธุระการงานของท่านตามที่ท่านมอบหมายให้ทำจนสำเร็จ - ดำรงวงศ์สกุลให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป - ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท คือ ประพฤติตนให้คนดีและละเว้นทำความชั่ว - เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

2. ทักขิณทิส ทิศเบื้องขวาหรือทิศใต้ คือ ครูอาจารย์ ซึ่งในฐานะที่เราเป็น ศิษย์ ฟังเคารพครูอาจารย์เพราะเป็นทักขิณบุคลล ควรแก่การบูชา ดังนั้นต่างฝ่ายจึงมีหน้าที่และปฏิบัติต่อกันดังนี้

ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์	ศิษย์ฟังแสดงความเคารพนับถือครูอาจารย์
<ul style="list-style-type: none"> - แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี - สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง - สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง - ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ - สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และรู้จักดำรงตนด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ มีความสุขความเจริญ 	<ul style="list-style-type: none"> - ลูกศิษย์รับ แสดงความเคารพ - เข้าไปหาเพื่อบำรุงรับใช้ ปรีกษา ชักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น - ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา คือ ใฝ่ใจศึกษาเล่าเรียนและเชื่อฟัง - ประนินบัติ ช่วยบริการท่านตามความเหมาะสม - เรียนศิลปวิทยาดด้วยความเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

3. ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลังหรือทิศตะวันตก คือ สามิภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง ดังนั้นต่างฝ่ายจึงมีหน้าที่และปฏิบัติต่อกันดังนี้

สามิ ฟังให้เกียรติบำรุง ภรรยา	ภรรยาอนุเคราะห์สามิ
<ul style="list-style-type: none"> - ยกย่องให้เกียรติสมฐานะภรรยา - ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม - ไม่ประพฤตินอกใจ - มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ โดยให้ดูแลกิจกรรม และทรัพย์สินในบ้านตามความเหมาะสม - หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดงานบ้านให้เรียบร้อย - สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี - ไม่ประพฤตินอกใจ - รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ - ขยัน ไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

4. อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้ายหรือทิศเหนือ คือ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ ดังนั้น ผู้เป็นมิตรสหายแก่กันและกันต่างฝ่ายจึงมีหน้าที่และปฏิบัติต่อกันดังนี้

มิตรสหายฟังปฏิบัติต่อมิตรสหาย	มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ
<ul style="list-style-type: none"> - เผื่อแผ่แบ่งปัน - พุดจามีน้ำใจ - ช่วยเหลือเกื้อกูล - มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย - ซื่อสัตย์จริงใจ 	<ul style="list-style-type: none"> - เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน - เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน - ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ - ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก - นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

5. เทวภูมิทิส ทิศเบื้องล่าง คือ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้ ดังนั้น ผู้เป็นนายจ้างและคนรับใช้และคนงานพึงมีหน้าที่และปฏิบัติต่อกันดังนี้

นายจ้างพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน	คนรับใช้และคนงานแสดงน้ำใจต่อนายจ้าง
<ul style="list-style-type: none"> - จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ - ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ - จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น - มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้ - ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร 	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มทำงานก่อน - เลิกงานทีหลัง - เอาแต่ของที่นายให้ - ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น - นำความดีของนายจ้างและกิจการไปเผยแพร่

6. อุปริมทิส ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวช เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม ดังนั้น ผู้เป็นภคทัสหรือศาสนิกชนและสมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวชพึงมีหน้าที่และปฏิบัติต่อกันดังนี้

สมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวชอนุเคราะห์ภคทัสหรือศาสนิกชน	ภคทัสหรือศาสนิกชนพึงแสดงความเคารพนับถือต่อสมณพราหมณ์ พระสงฆ์ นักบวช
<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว - แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี - อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี - ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง - ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง - บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุข ความเจริญ 	<ul style="list-style-type: none"> - จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา - จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา - จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา - ต้อนรับด้วยความเต็มใจ - อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4

จึงสรุปได้ว่า ถ้าบุคคลในสังคมทุกคนต่างรู้จักสถานภาพและบทบาทของตนและรับผิดชอบในการปฏิบัติตนตามหลักในทศ 6 ย่อมทำให้ตนเองและสังคมที่ตนอยู่มีความสุขและเกิดสันติสุข

บรรณานุกรม

- दनัย ไชยโยธา. (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นินา มานะการ และคณะ. (2545). *วิถีธรรมวิถีไทย (สังคมศึกษา)*. กรุงเทพฯ : เอมพันธ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมนุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

แบบประเมินพฤติกรรมตนเอง

ชื่อ - นามสกุล ชั้น ปวช. 1 เลขที่.....

เรื่อง.....วัน-เดือน-ปี ที่ประเมินตนเอง.....

คำชี้แจง ให้ใส่เครื่องหมาย / ลงในช่องที่มีพฤติกรรมนั้นด้วยความซื่อสัตย์ตรงตามความเป็นจริง

รายการพฤติกรรมที่แสดงออก	ปฏิบัติ ดีมาก	ปฏิบัติ ปาน กลาง	ปฏิบัติ น้อย
1. ค้นคว้าด้วยการอ่านเอกสาร / หนังสือด้วยตนเอง			
2. ทำงานด้วยตนเอง			
3. ทำแบบทดสอบ / แบบฝึกหัดด้วยตนเอง			
4. ส่งงานด้วยตนเอง			
5. ปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ			
6. ทำงานที่ได้รับมอบหมาย			
7. ส่งงานตรงเวลา			
8. เข้าห้องเรียนตรงเวลา			
9. แต่งกายและใช้เครื่องประดับที่เหมาะสมกับวัยนักเรียนและถูกกาลเทศะ			
10. มีและใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างเพียงพอและเหมาะสม			
11. แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล			
12. ร่วมมือทำงานกลุ่ม			

- วันนี้ข้าพเจ้าได้รับสาระความรู้เรื่อง

- สิ่งที่ข้าพเจ้าอยากจะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมคือ

- พฤติกรรมที่ข้าพเจ้าต้องการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นคือ

- ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานครั้งนี้คือ

- ข้อเสนอแนะ

ภาคผนวก ช
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

1. ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรในพุทธศาสนา
 - 1.1 อาจารย์ ดร. ราชันย์ บุญธิมา สำนักทดสอบการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 - 1.2 อาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน นักวิชาการสอบ 8 ว สำนักงานทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
 - 1.3 อาจารย์พัชรา อุเทนสุด โรงเรียนศรีบุญยานนท์ อ. เมือง จ. นนทบุรี

2. ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสังเกตการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2.1 รองศาสตราจารย์ ดร. ส.วาสนา ประवालพฤษ์ ภาควิชาการวัดผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 - 2.2 อาจารย์ ดร. ราชันย์ บุญธิมา สำนักทดสอบการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 - 2.3 อาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน นักวิชาการสอบ 8 ว สำนักงานทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

3. ผู้เชี่ยวชาญตรวจแผนการจัดการเรียนรู้โยนิโสมนสิการและไตรสิกขา
 - 3.1 อาจารย์นิภาพรรณ แดงโรจน์ โรงเรียนหอวัง เขตจตุจักร กรุงเทพฯ
 - 3.2 อาจารย์อนุสรณ์ สุชาติานนท์ โรงเรียนเทพศิลา ถ. รามคำแหง-หัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ
 - 3.3 พระอาจารย์ดำรงค์ จารุวังโส (กางทอง) วิทยาเขตมหาชิราลงกรณราชวิทยาลัย อ. วังน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสมพร พงษ์เสถียรศักดิ์
วันเดือนปีเกิด	6 พฤษภาคม 2502
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 312 หมู่ที่ 3 แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพฯ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ
ประวัติการศึกษา	
ปี พ.ศ. 2516	จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 (ป. 7) จากโรงเรียนบูรณะศึกษา เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพฯ
ปี พ.ศ. 2521	จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.ศ. 5) จากโรงเรียนศึกษานารี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
ปี พ.ศ. 2525	จบปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม
ปีพ.ศ.2546	จบปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สาขาวิชาการมัธยมศึกษา (การสอนสังคมศึกษา)